

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANSI ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI FİNANS VE KATILIM BANKACILIĞI
BİLİM DALI

MERSİN SERBEST BÖLGESİ VE BÖLGEDE
FAALİYET GÖSTEREN SURİYELİ ŞİRKETLERİN
BÖLGE EKONOMİSİNDEKİ YERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bilge BALABAN YANIÇ

İstanbul

Haziran-2019

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANSI ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI FİNANS VE KATILIM BANKACILIĞI
BİLİM DALI

MERSİN SERBEST BÖLGESİ VE BÖLGEDE FAALİYET
GÖSTEREN SURİYELİ ŞİRKETLERİN BÖLGE
EKONOMİSİNDEKİ YERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bilge BALABAN YANIÇ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU

İstanbul

Haziran-2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma jürimiz tarafından İslam Ekonomisi ve Finansı Anabilim Dalı, Uluslararası Finans ve Katılım Bankacılığı Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU

.....

Üye Doç. Dr. Yusuf DİNÇ

.....

Üye Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÇAKIR

.....

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.....

Prof. Dr. Ömer ÇAHA

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “Mersin Serbest Bölgesi ve Bölgede Faaliyet Gösteren Suriyeli Şirketlerin Bölge Ekonomisindeki Yeri” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Bilge BALABAN YANIÇ

ÖNSÖZ

Öncelikle tez danışmanım saygıdeğer Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU'na teşekkür ederim.

Her zaman bana maddi ve manevi destek olan, hayattaki en önemli yatırımın eğitim olduğunu küçük yaştan itibaren aşıl原因, sevgilerini daima hissettiren sevgili annem Suna BALABAN, babam Zeki BALABAN, teyzem Meral YANARATEŞ'e ve eğitim hayatındaki başarılarıyla edindiği tecrübelerini benden esirgemeyen sevgili kız kardeşim Merve BALABAN'a en içten dileklerle teşekkür ederim.

Ayrıca bu süreçte yardımını ve anlayışını esirgemeyen sevgili eşim Erkan YANIÇ'e de teşekkür ederim.

Bilge BALABAN YANIÇ

İSTANBUL

ÖZET

MERSİN SERBEST BÖLGESİ VE BÖLGEDE FAALİYET GÖSTEREN SURIYELİ ŞİRKETLERİN BÖLGE EKONOMİSİNDEKİ YERİ

Bilge BALABAN YANIÇ

Yüksek Lisans, İslam Ekonomisi ve Finansı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU

Haziran-2019, 75 Sayfa

Bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelere ve dünyanın küreselleşme sürecine bağlı olarak dış ticaret alanında liberal anlayış hız kazanmıştır. Özellikle ulaşım ve iletişim alanında yaşanan ilerlemeler, uluslararası ilişkileri ve ticareti geliştirmiştir. Ülkeler ticaret hacimlerinde artış sağlamak için birçok uygulamalar ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Serbest Bölgeler dış ticareti desteklemeyi amaçlayan bir uygulama olmuştur. 1980'den itibaren Türkiye'nin ekonomi anlayışında dışa dönük ekonomi politikası benimsemesiyle Serbest Bölgeler sözü edilen ekonomik sistemin dikkate değer araçlarından biri olmuştur. Serbest Bölgeler Türkiye'nin dış ticaret hacmini, yabancı sermaye yatırımlarını ve istihdamını arttıran en büyük unsur haline gelmiştir.

Çeşitli sebeplerle ülkelerinden ayrılan ve ülkelerindeki iç savaş ortamından kaçan Suriyeliler, daha göç sürecinin başında, 2014 yılında Mersin'i yatırım yaptıkları bir merkeze dönüştürmüşlerdir. Yalnızca 2014 yılı içinde 170 şirket kurmak suretiyle, Mersin'i sözü edilen yıl içinde en fazla yabancı şirket kurulan iller arasında üçüncü sıraya yükseltmişlerdir. Mersin Serbest Bölgesi'nde Mayıs 2019 sonu itibariyle faaliyette bulunan Suriyeli ortaklı firma sayısı 49 olarak tespit edilmiştir. Bu da bölgede bulunan firmalar içinde %11.7'lik bir orana tekabül etmektedir. Mersin Serbest Bölgesi'nin, Mersin limanından da faydalanarak ihracata yapılan yatırımlarından dolayı hem "Serbest Ticaret Bölgesi" hem de "Serbest Üretim Bölgesi" kurmaya elverişli olabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Serbest bölge, Mersin serbest bölgesi, Suriyeli firmalar

ABSTRACT

MERSİN FREE ZONE AND THE LOCATION OF SYRIAN COMPANIES IN THE REGION ECONOMY

Bilge BALABAN YANIÇ

Master, Islamic Economics and Finance

Thesis Advisor: Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU

June-2019, 75 Pages

The liberal understanding in the field of foreign trade has accelerated due to the developments in science and technology and the globalization process of the world. Advances in transport and communication, in particular, have improved international relations and trade. Countries put forward many practices to increase trade volumes. In this context, Free Zones became an application aimed at supporting foreign trade. From 1980 to adopt outward-oriented economic policies in Turkey's economy has been one of understanding with the Free Zones remarkable economic system tools mentioned. Free Zones in Turkey's foreign trade volume, has become the biggest factor increasing the foreign investment and employment.

Syrians, who left their countries for various reasons and escaped from the civil war environment in their countries, turned Mersin into a center where they invested at the beginning of the migration process. By establishing 170 companies in 2014 alone, Mersin ranked third among the provinces with the highest number of foreign companies established in the said year. As of the end of May 2019, the number of Syrian partner companies operating in Mersin Free Zone is 49. This corresponds to a ratio of 11.7% among the companies in the region. It is thought that Mersin Free Zone may be convenient to establish both "Free Trade Zone" and "Free Production Zone" due to its investments in exports by benefiting from Mersin port.

Keywords: Free zone, Mersin free zone, Syrian firms

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLO LİSTESİ	x
ŞEKİL LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
SERBEST BÖLGELER KAVRAMI, TÜRLERİ VE ETKİLERİ.....	4
1.1. Serbest Bölge Kavramı.....	4
1.2. Tarihsel Süreçte Serbest Bölgeler	7
1.2.1. İlk Çağda Serbest Bölge.....	7
1.2.2. Orta Çağda Serbest Bölge	8
1.2.3. Yeni Çağda Serbest Bölge	9
1.2.4. 20. Yüzyıl ve Sonrasında Serbest Bölge.....	9
1.3. Türkiye’de Serbest Bölgeler	11
1.3.1. Osmanlı Devleti’nin Son Döneminden 1980’e Kadar	11
1.3.2. 1980’den Günümüze Kadar	14
1.4. Serbest Bölgelerin Özellikleri.....	14
1.5. Serbest Bölgelerin Kuruluş Amaçları.....	16
1.6. Serbest Bölge Türleri.....	18
1.6.1. Serbest Ticaret Bölgesi (Free Trade Zone).....	19
1.6.1.1. Serbest Limanlar	19
1.6.1.2. Antrepolar.....	20
1.6.2. Serbest Üretim Bölgesi (İhracat İşlem Bölgesi)	20
1.6.2.1. Yatırım Bölgesi (enterprise zone)	21
1.6.2.2. İkiz Fabrikalar (Maquiladoras).....	21

1.6.2.3. İhracat Bölgesi.....	22
1.6.2.4. Özel Ekonomik Bölgeler ((Special Economic Zone))	22
1.6.3-Finansal Bölgeler.....	23
1.6.3.1. Kıyı Bankacılığı (Off-Shore Banking).....	23
1.6.3.2. Serbest Sigortacılık Bölgesi (Free Insurance Zone).....	24
1.6.4-Serbest Tüketim Bölgesi.....	24
1.6.4.1-Gümrüksüz Satış Mağazaları (Duty Free Shops).....	24
1.6.4.2. Serbest Çevre.....	25
1.6.4.3. Serbest İthalat Bölgesi.....	25
1.6.5. Transit Bölge.....	25
1.7. Serbest Bölgelerin Kuruldukları Ülkelerin Ekonomisine Etkileri....	26
1.7.1. Serbest Bölgelerin Ekonomiye Olumlu Etkileri	26
1.7.1.1. İstihdam ve Emekle İlgili Olumlu Etkileri	26
1.7.1.2. İhracatla İlgili Olumlu Etkileri.....	27
1.7.1.3. İthalatla İlgili Olumlu Etkileri.....	28
1.7.1.4. Döviz Cinsinden Gelir Sağlanması ve Ödemeler Dengesi Üzerindeki Etkisi	29
1.7.1.5. Dış Sermaye ve Teknolojiyle İlgili Olumlu Etkileri	29
1.7.1.6. Turizm ve Fuarlara Olumlu Etkileri.....	29
1.7.1.7. Transit Ticaret Faaliyetlerine Olumlu Etkileri.....	30
1.7.1.8. Yeni İktisat Politikalarının Etkilerini Kestirebilmeye Olumlu Etkileri.....	30
1.7.1.9. Serbest Bölgelerdeki Bankacılık, Taşımacılık ve Liman Hizmetlerine Olumlu Etkileri	30
1.7.2. Serbest Bölgelerin Ekonomiye Olumsuz Etkileri.....	31
1.7.2.1. Monopolleşme Riski	31
1.7.2.2. Küresel Etkilerden Fazla Etkilenme.....	31
1.7.2.3.Yurt Dışı ve Yurt İçi Piyasada Yurt İçindeki Firmalara Rakip Olma.....	31
1.7.2.4. Emek ve İş Koşullarına Olumsuz Etkileri.....	32
1.7.2.5. İthalat İşlemleri Üzerinde Baskı Oluşturma Riski	32
1.7.2.6. İlegal Faaliyetlerin Artması Riski	33

1.7.2.7. Serbest Bölge İşletmelerinin Transfer Fiyatlama Uygulamasına Başvurması Riski	33
1.7.2.8. Doğaya Zarar Verme Riski	33
1.7.2.9. Toplumsal Yapı Açısından Oluşabilecek Olumsuzluklar	33
1.7.2.10. Kaynak İsrافی Oluşabilme Riski	34
1.7.2.11. Ekonomiyi Kontrol Gücünün Zayıflaması	34
1.7.2.12. Ülkede Dengesiz Bir Yatırım Ortamı Sergileme	34
1.8. Literatür Taraması	35
İKİNCİ BÖLÜM	38
TÜRKİYE'DE SERBEST BÖLGELER VE MERSİN SERBEST BÖLGESİ	38
2.1. Türkiye'de Serbest Bölgeler	38
2.1.1. Mersin Serbest Bölgesi	49
2.1.1.1. Mersin İli	49
2.1.1.2. Mersin Serbest Bölgesi	51
2.1.1.2.1. Mersin Serbest Bölgesinin Kuruluşu	55
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	56
MERSİN SERBEST BÖLGESİNDEKİ SURİYELİ ŞİRKETLERİN FAALİYETLERİ	57
3.1. Türkiye'deki Suriyelilere Dair Genel Sayısal Bilgiler	57
3.2. Türkiye Çalışma Hayatında Suriyeli Mülteciler	61
3.2.1. Türkiye'deki Suriyelilerin Çalışma Hakları Konusundaki Yasal Mevzuat ve İlgili Düzenlemeler	61
3.3. Suriyeli Sığınmacıların Çalışma Hayatında Karşılaştıkları Sorunlar	63
3.4. Türkiye İş Dünyasında Suriyeli Girişimciler	64
3.4.1. Suriyeli Girişimciliği	64
3.4.2. Suriye Sermayeli Şirketler	65
3.5. Mersin'de Suriye Ortak Sermayeli İşletmeler	67
3.5.1. Mersin'deki Suriyeli Esnaflar	67

3.5.2. Mersin Serbest Bölgesinde Faaliyet Gösteren Suriyeli Şirketler.....	68
SONUÇ.....	73
KAYNAKÇA	76
ÖZGEÇMİŞ	85

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1: Türkiye’de bulunan Serbest Bölgeler ve Kuruluşları.....	40
Tablo 2.2: Serbest bölge faaliyet ruhsatlarının konularına göre dağılımı (31.12.2016).....	41
Tablo 2.3: Serbest bölge faaliyet ruhsatlarının konularına göre dağılımı ve değişim oranları.....	41
Tablo 2.4: Serbest bölgelerin yıllık ticaret hacimleri (1.000 ABD \$).....	43
Tablo 2.5: Ocak-Aralık dönemi serbest bölgeler ticaret hacimlerindeki yıllık değişim oranları.....	44
Tablo 2.6: Yönü itibariyle toplam ticaret hacmindeki değişimler (1.000 ABD \$).....	45
Tablo 2.7: Yönü itibariyle Ocak-Aralık döneminde ticaret hacmindeki değişimler (1.000 ABD \$).....	45
Tablo 2.8: Serbest bölgelerde istihdam.....	46
Tablo 2.9: Ocak-Aralık dönemş serbest bölgeler istihdam verileri.....	48
Tablo 2.10: Türkiye ve Mersin işsizlik oranları.....	54
Tablo 2.11: Türkiye işsizlik oranı Mersin Serbest Bölge Alanı (MTSO,2017:123).....	55
Tablo 3.1: Yıllara ait göç durumu-Suriye/Türkiye.....	57
Tablo 3.2: Geçici koruma kapsamındaki bulunan Suriyelilerin halkın cinsiyet ve yaşlarına göre dağılımı.....	58
Tablo 3.3: Geçici koruma kapsamında olan Suriyelilerin geçici barınma merkezlerine göre dağılımı.....	59
Tablo 3.4: Suriyeli Göçmenlerin ikamet ettiği şehirler sıralaması.....	60
Tablo 3.5: İllere göre Suriye ortak sermayeli kurulan şirket sayısı (Mart 2019).....	66
Tablo 3.6: İllere göre Suriye ortak sermayeli kurulan şirketlerin yabancı ortak sermayeli şirketlere oranı (Mart 2019).....	66
Tablo 3.7: Mersin’de yaşayan Suriyelilerin yaptıkları işlere göre dağılımı...68	
Tablo 3.8: Mersin Serbest Bölgesinde Faaliyet Gösteren Suriyeli Şirketler..69	
Tablo 3.9: Mersin Serbest Bölgesinde faaliyet gösteren Suriyeli şirketlerin sektörlere göre dağılımı.....	72

ŞEKİL LİSTESİ

- Şekil 2.1: Serbest Bölgeler Haritası (<http://sebatlas.gov.tr/index.aspx>).....39
- Şekil 2.2: Serbest Bölgelerde istihdam grafiği.....47

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
UNCTAD	: Birleşmiş Milletlerin Ticaret ve Gelişme Konferansı
m.	: madde
S.	: Sayı
C.	: Cilt
s.	: sayfa
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
Tübitak Mam	: TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi
MTSO	: Mersin Ticaret Sanayi Odası
MESBAŞ	: Mersin Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.Ş.
MSB	: Mersin Serbest Bölge
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TEPAV	: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TESMER	: Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Ve Yeminli Mali Müşavirler Temel Eğitim ve Staj Merkezi
Kosbaş	: Kocaeli Serbest Ticaret Bölgesi
TTGV	: Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı
TUİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
ICOMEF	: International Congress of Management Economy and Policy / Uluslararası Yönetim Ekonomisi ve Politikası Kongresi
WEPZA	: World Ekonomik Processing Zones Association (Dünya Ekonomik İşleme Bölgeleri Birliği)

GİRİŞ

Serbest bölgeler, bir ülkenin sınırları içinde sermayeye birtakım destek ve muafiyetler sağlayarak kuralların dışında belirli ortam yaratılmak suretiyle bir rekabet gücüne erişmelerine imkân verilen yalıtılmış alanlardır. Tarihsel süreçte serbest bölgeler, ticari faaliyetler geliştirilmesi amacıyla oluşturulmuş iken, zaman içinde endüstriyel üretim faaliyetlerinin yapıldığı bölge olma niteliği de taşımaya başlamıştır. Dünya genelinde ticari faaliyetler yapmak için açılan serbest bölgeler, 1930'lu yıllardan itibaren yaygınlık kazanırken, endüstriyel üretim faaliyetlerinin yapılmasıyla bu bölgeler, kapitalist sisteme adapte olan ülkelerde 1960 sonrasında hızlı bir şekilde çoğalarak elde edilen sermayenin uluslararası bir nitelik kazanmasında bir üs işlevi görür hale gelmiştir.

Kapitalist ekonominin dünya geneline yayılma sürecinde, sermayenin uluslararası bir enstrüman olma özelliği bağlamında tarihin farklı konjonktürlerinde farklı şekiller alarak değişim gösteren serbest bölgeleri, kapitalizmin rekabet mantığı kapsamında anlamlandırmak mümkündür. Ulusal ekonomik yapının tamamında ticari ve mali akımlara engel olan tüm unsurların giderilmesinin imkansız olduğu veya istenmediği durumlarda; serbest bölge uygulamaları, sermayenin istediği gibi serbest hareket etmesini sağlayarak sermaye birikiminin küresel çapta ilerletilmesine yardımcı olmuşlardır.

Özellikle gelişmekte olan ülkeler, yüksek sermaye açıkları; ülkelerine bir kaynak sağlamak için bu yurt içi tasarrufu teşvik ederek, sanayileşmiş ülkelere sermaye transfer etmek suretiyle kapatma yoluna gitmiştir. Bu çalışmalar yapılırken öteki ülkelerle birtakım ekonomik ilişkiler içine girmişlerdir. Gelişmiş ülkelere ise genel olarak emek etkeni, sermaye etkenine kıyasla kısıtlı olduğundan dolayı işgücünün üretime dahil edilmesi, sermaye etkenine oranla yüksek maliyete neden olmaktadır.

Ülkelerin serbest bölgelerden en üst seviyede yarar sağlayabilmeleri, iyi bir ekonomik programla mümkün olacaktır. Ancak ekonomik modellerin çeşitli uygulamalarında olduğu gibi serbest bölgelerdeki uygulamaların etkisiyle ortaya çıkan pozitif etkilerinin yanı sıra negatif etkilerinde görülmesi mümkündür.

Cumhuriyet'in ilanından kısa bir süre sonra Türkiye'de serbest bölge kurulmasıyla ilgili bazı girişimler olmuştur. Fakat savaş sonrası olması ve ülke ekonomisindeki birtakım aksaklıklardan dolayı Türkiye'de çağa uygun serbest bölge kurulması, 1980'den sonra mümkün olabilmıştır. Bu dönemde küreselleşmeye bağlı olarak ithal ikameci anlayışın terk edilerek ihracatı amaçlayan sanayileşme stratejisinin kabul edilmesi ve 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'nun 1985'te kabul edilmesiyle başlamıştır.

Serbest bölgeler, sermaye ve mal hareketlerinden daha çok yararlanmak amacı ile geliştirilmiş olan bir rejimdir. 1985 yılında çıkarılan kanunla birlikte; Türkiye'de ihracata dönük yatırımı ve üretimi özendirme, ülkeye doğrudan yabancı yatırımların ve teknolojinin girişine hız kazandırmak, işletmeleri ihracat yapmaya teşvik etmek, uluslararası ticaret hacmini geliştirmek için birçok faaliyet yapılmıştır. Bu süreçte ilk olarak 1985 yılında Mersin Serbest Bölgesi ve Antalya Serbest Bölgesi kurulmuştur. Bunu başka Serbest Bölgeleri takip etmiştir.

Serbest bölgeler, bölgede faaliyet gösteren işletmelere vergi, harç ve resim mükellefiyetleri ile ilgili mevzuat hükümlerinin uygulanmadığı gibi serbest bölgelerdeki faaliyetleriyle sağladıkları kazançları, kurumlar ve gelir vergilerinden muaf tutulmaktadır. Ancak 5084 ve 5810 sayılı kanunlar yapılan değişikliklerden sonra sadece üretim faaliyeti gerçekleştiren firmaların ihracata ve istihdama katkısı olan işletmelerin vergi konusundaki avantajları korunmak suretiyle bugün uygulanan halini almıştır. Son dönemdeki değişikliklerle vergi alanındaki avantajlarda düşüş olduğu düşünülse de yatırımcı için Serbest Bölgelerin karlı bölgeler olma özelliği devam etmektedir.

Günümüzde sık sık karşımıza çıkan Suriyeli mülteci sorunu 2011 yılından itibaren Suriye'deki iç karışıklıktan ya da başka sebeplerden dolayı ülkelerini terk eden ve başta Türkiye olmak üzere, komşu ülkelere sığınan göçmenlerle birlikte ortaya çıkmıştır. Ülkelerindeki karışıklıktan dolayı ortaya çıkan Suriyeli mülteci akını, Suriye'de yaşanan olayları bölgenin diğer ülkelerine taşımıştır. Suriye'ye komşu ülkeler ve Türkiye günden güne büyüyen mülteci kriziyle yalnız başlarına baş etmekte zorlanmaktadır. Her geçen gün sayıları artan Suriyeli mültecilere her alanda yardım etmeye çalışan Türkiye, bu konuda çok ciddi sorunlarla

karşılaşmaktadır. Türkiye'ye gelen her bir Suriyeli mülteci Türkiye'ye toplumsal ekonomik, hukuksal ve siyasal sorunlara yol açmaktadır.

Suriye'de yaşanan iç savaş sonrasında meydana gelen siyasi göç hareketleri, öncelikle Suriye sınırına yakın olan bölgeleri büyük ölçüde etkilemiştir. Bu bağlamda bu göç hareketinden başta Kilis, Gaziantep, Şırnak, Hatay Mardin ve Şanlıurfa gibi iller, daha sonra ise İstanbul, Adana ve Mersin gibi iller ciddi şekilde etkilenmişlerdir.

Suriyeli mülteciler, genellikle Türkiye ekonomisine olumsuz etkileriyle gündeme gelmişlerdir. Bu çalışmada ise yaşadığı zorluklardan veya çeşitli sebeplerden dolayı Türkiye'ye göç eden sermaye sahibi ve girişimci Suriyeliler ele alınmaktadır. Özellikle Mersin Serbest Bölgesi'nde yatırım yaparak işletme açan Suriye asıllı veya daha sonradan Türk Vatandaşlığı alan Suriyelilerin açtıkları şirketlerin bölge ekonomisine katkıları üzerinde durulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SERBEST BÖLGELER KAVRAMI, TÜRLERİ VE ETKİLERİ

1.1. Serbest Bölge Kavramı

Uluslararası ticaretin hızlı bir gelişim gösterdiği günümüzde, ülkelerin dış ticaretle ilgili stratejileri ve bu stratejiler kapsamındaki farklı ekonomik yaklaşımların kullanılması günden güne daha da önem kazanmaya başlamıştır. Bununla ilgili olarak özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından dış ticaretle ilgili önemli unsurlardan biri olan serbest bölgeler, söz konusu ülkenin ulusal sınırlarında yer almakla beraber, vergi ve gümrükle ilgili mevzuatların uygulanmasında gümrük hattı haricinde bırakılmış alanlardır. (Thoman, 1956: 6). Serbest bölgeler, kuruluş amacına uygun olarak çeşitli biçimlerde kurulmaktadır. Bundan dolayı serbest bölge kavramıyla ilgili çok farklı tanımlamalarla karşı karşıya kalınması mümkün olmaktadır.

Serbest bölgeler; bir ulusal havaalanı ya da liman yakınında bulunan, ülkenin siyasi hudutlara içinde yer alan fakat gümrük sınırları içinde olmayan alanlardır. Serbest bölgeler; ithal edilmiş malların depolanmasına uygun, bu mallarla ilgili çeşitli işlemlerin yapılabildiği, üretim amacına uygun kullanılabildiği ve gümrük vergisinden muaf, ayrıca öteki vergi ve bunun gibi sınırlayıcı etkenlerin minimuma indirildiği sınırları belirlenmiş alanlar olarak tanımlanmaktadır (UNCTAD, 1975: 13).

Bir ülkenin siyasi sınırları içinde yer almakla beraber gümrük hattı haricinde olduğu kabul edilen, ülkede geçerli mali, ticari ve ekonomik alanlara dair idari ve hukuki düzenlemelerin uygulanmadığı ya da bunların bir bölümünün uygulandığı, ticari ve endüstriyel faaliyetler yapılmasına yönelik kapsamlı teşviklerin uygulandığı, ülkenin öteki alanlarından fiziksel olarak ayrılmış alanlar olarak tanımlanan serbest bölgelerle ilgili ilk uygulamalar, çok eski tarihlerde başlamıştır. Bu bölgelerle ilgili tanımlamalar, bölgenin ayrıcalıklarına ve işlevlerine göre değişiklik göstermektedir. Ticari gereklilikler, serbest bölge uygulamasının ortaya çıkışının temel nedenidir.

UNCTAD (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı, United Nations Conference On Trade And Development) tarafından serbest bölge tanımı şöyle yapılmıştır:

“Serbest bölge bir uluslararası liman ya da havaalanı yakınında kurulan, ulusal gümrük alanından özel amaçlarla ayrılmış bir bölge niteliğinde olup, buraya mallar gümrük işlemleri olmaksızın getirilebilir. İthal edilen mallar depolanabilir, çeşitli işlemlere tabi tutulabilir, üretim amacıyla kullanılabilir ve mallar serbest dolaşıma girmediği sürece gümrük vergisi doğurmaz”(Erdoğan ve Ener, 2005:3).

Serbest bölgeler, 4458 sayılı Gümrük Kanununda (m.152) ise aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır:

“Türkiye Gümrük Bölgesinin parçaları olmakla beraber; serbest dolaşımda olmayan eşyanın herhangi bir gümrük rejimine tabi tutulmaksızın ve serbest dolaşıma sokulmaksızın, gümrük mevzuatında öngörülen haller dışında kullanılmamak ya da tüketilmemek kaydıyla konulduğu, ithalat vergileri ile ticaret politikası önlemlerinin ve kambiyo mevzuatının uygulanması bakımından, Türkiye Gümrük Bölgesi dışında olduğu kabul edilen; serbest dolaşımdaki eşyanın, bir serbest bölgeye konulması nedeniyle normal olarak eşyanın ihracına bağlı olanaklardan yararlandığı yerler”.

UNIDO (Birleşmiş Milletler Sanayi ve Kalkınma Örgütü-United Nations Industrial Development Organization) tarafından yapılan tanımda, serbest bölgelerin bir ülkenin siyasal sınırları içerisinde uluslararası bir hava ve deniz limanı yakın bir yerde; yabancı sermaye, malzeme, makine, teçhizat, parça ve aksamın başta gümrük olmak üzere ilgili mevzuatın diğer hükümlerine tabi olmadan girmesine izin verilen alanlar, olduğu üzerinde durulmuştur (Polat, 2012:31).

Serbest bölgeler kavramı ile ilgili uluslararası ve ulusal kuruluşların yaptığı tanımlara bakıldığı zaman 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu uyarınca serbest bölgelerin ülkelerin ekonomik stratejilerinde daha da önemli hale gelen, dış ödemeler dengesi ve istihdam sağlanmasının en önemli unsuru olan ihracatın artırılması için, teknolojik emeğin ve seviyenin; teknik beceri seviyesinin yükseltilmesi ve bütün bunların sonunda ileri bir ekonomik yapının oluşturulması için başvuru alan iktisadi araçlardan biri olarak tanımlandığını görmekteyiz.

Serbest bölgelerin kurulması ve işletilmesini, ihracata yönelik yatırımları ve üretimi teşvik etmek, teknoloji ve doğrudan yabancı yatırımların girişinin hızlanmasını sağlamak, uluslararası ticaretin gelişmesini sağlamak ve işletmelerin ihracata yönelik üretim yapmaları için yönlendirmek gibi sıralanan birçok temel amaç dikkate alınarak yeni bir serbest bölge tanımı yapmak mümkündür. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin iktisadi politika ve stratejilerinde günden güne daha da önemli hale gelen, dış ödemeler dengesinin ve istihdamın sağlanmasının temel şartı ihracatın artırılması için, teknolojik sistemin, teknik beceri düzeyinin ve emeğin yükseltilmesi ve bütün bu çalışmaların gelişmesini tamamlamış bir ekonomik yapıyla sonuçlanması için başvurulacak iktisadi araçlardan biridir.

Ülkedeki ekonomik faaliyetleri en yüksek konuma getirmek, serbest bölgelerin kuruluşunun temel amacıdır. Bu genel amaca uygun olarak benimsenen diğer amaçlar şunlardır (Toroslu, 2000: 2):

- İhracata yönelik yatırımların genişletilerek artırılması ve sanayi malları ihracat rakamlarının yükseltilmesi,
- Dış ticaret ve yatırımlarla ilgili bürokratik işlemlerin azaltılması,
- İthalatın daha kolay ve ucuz gerçekleştirilmesi,
- Üretim ve istihdam imkanlarının genişletilmesi,
- Uluslararası ticarete yeni boyutlar kazandırılmasıdır.

1.2. Tarihsel Süreçte Serbest Bölgeler

Serbest bölgelerin ilk olarak hangi dönemde ortaya çıktığı bilinmemekle birlikte İlkçağda, Akdeniz'de, özellikle doğu ve güneyinde farklı uygulamaların olduğu limanlar olduğu bilinmektedir. Ortaçağda Haçlı Seferleri sürecinde Batılı ülkelerin Doğunun zengin medeniyetleriyle ticari ilişkilerine bağlı olarak ortaya çıkan ekonomik avantajlarından dolayı şehirlerden ilerleyerek birer ticaret merkezi haline gelmesi, serbest şehirlerin ilk örneklerinden sayılmıştır.

Kimi zaman bir limanı, kimi zaman bir şehri, kimi zaman da bölgeyi içine alan serbest bölge uygulamalarının dönemlerine göre farklı isimler verilmiş olsa da çok eskilere dayandığı bilinmektedir. Serbest Bölge Uygulamalarının tarihi seyrini aşağıdaki gibi incelemek mümkündür.

1.2.1. İlk Çağda Serbest Bölge

Serbest bölge olarak nitelenmesi mümkün olan uygulamaların Dünya'da ilk kez bundan 2000 yıl kadar önce, eski Roma ve Yunan ve medeniyetlerinde uygulandığı bilinmektedir. Söz edilen uygulamaların ilk örnekleri Yunanistan'ın Challis ve Pire limanlarında görülmüştür (Erkan ve Tatlıdil, 1990: 7). İlkçağda, Akdeniz'in doğu ve güneyindeki kıyılarda, ticari alanda ünlenen Kartaca ve Sur kentleri ile diğer bazı daha küçük odalarda farklı özelliklere sahip uygulamalarla ortaya çıkmıştır. Tunus yarımadasında kurulmuş Kartaca, diğer kentler, limanlara ve kolonilere yük taşıyan gemiler için yüksek öneme sahip bir transit ticaret merkezi niteliğiyle ün kazanmıştır (Thoman, 1956: 12).

Serbest şehirlerin günümüzdeki serbest bölgelerle karşılaştırılabilecek bir gelişim göstermeleri, Eski Yunan'daki uygulamalar sayesinde olmuştur. Yunan şehir devletleri, limanlardan, özellikle en işlekleri olan Chalcis ve Pire limanlarından transit geçiş yapan gemilerin mallarından gümrük vergisi almışlardır. Pire Liman'ında limanın ana bölümünden bir duvarla ayrılmış özel bir alanın, serbest bölge niteliklerine uygun temel fiziksel özelliklere sahip olduğu bilinmektedir. Yine aynı dönemde Roma'da, ticari ilişkileri devam ettirebilmek için Cumhuriyet Dönemi'nde Ostia ve Putoeli limanların bazılarında bağımsız koloniler kurulmuştur. Kesin olarak kanıtlanmış olmamakla beraber, bu şehirlerin tüccarlarının bölgede

oluşturulmuş bazı depolar kiraladıklarına dair belirtiler bulunmaktadır (Thoman, 1956: 12).

Yunanistan, Suriye ve Finike'de bulunan şehirlerin bazıları MÖ II. ve III. yüzyıllarda tarafsızlık olduklarını ilan etmek suretiyle ticari faaliyetlerini daha rahat devam ettirebilmek için imkan bulmuşlardır (Erdoğan, 1985: 10-11). Rodos, uluslararası ticaret alanında önemli bir durak, mali merkez ve buğday pazarıdır. Öte yandan güçlü bir donanması olmasından dolayı Rodos İskenderiye'nin en güçlü rakibi olmuştur. İskenderiye'nin gümrük vergilerini yükselttiği dönemde Rodos, İskenderiye merkezli ticari faaliyetleri kendisine çekebilmek için bölgesini serbest liman ilan etmiştir (Pirene, 1982:110-114).

Avrupa'da ulusal devletler kurulmadan önce yoğun transit ticari faaliyetlerin olduğu yer ve zamanlarda serbest şehir uygulamaları oldukça yaygındır. Yunan devleti, o dönemde serbest şehirlerini bugünkü serbest şehirlerle karşılaştırılabilecek bir gelişmişlik düzeyine ulaştırmışlardır (Toroslu, 2000: 2).

1.2.2. Orta Çağda Serbest Bölge

Feodal yapının egemen olduğu dönemde kapalı bir ekonomik sistemin uygulanması, ticaretin ihmal edilmesine ve buna bağlı olarak serbest şehir uygulamalarının eski önemini kaybetmesine yol açmıştır. Feodalitenin XI. Yüzyıl sonrasında çeşitli ekonomik ve siyasal nedenlerden dolayı çökmesi, Ortaçağ'ın şehir ekonomisinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu dönemde yapılan Haçlı Seferleri, Avrupalıları Doğunun zengin milletleriyle ticari ilişkilere girmesine zemin hazırlamıştır. Ticari ilişkilerde ortaya çıkan yoğunlaşma, hem coğrafi konumu hem de ekonomik avantajlarından dolayı bazı yeni şehirlerin doğmasını sağlamıştır. Böylece canlılık kazanan uluslararası ticaret, serbest şehirleri yeniden birer ticari odak haline getirmiştir (Thoman, 1956: 13; Erdoğan, 1985: 12-13).

Uluslararası ticaretin gelişmesinde Akdeniz'deki İtalyan kolonisi şehirlerinin önemli katkıları olmuş, buna bağlı olarak İtalyan şehirlerinin bazıları, uluslararası ticarete canlı birer merkez olmuştur (Güçer, 1976: 74).

1.2.3. Yeni Çağda Serbest Bölge

Teknolojik ve felsefi alanda meydana gelen değişiklikler, XV. yüzyıl iktisadi yapısında önemli etkileri olmuştur. Merkezi otoritelerin güç kazanmasıyla milli devletler kurulmuş, şehir devletleri ve derebeylikler ortadan kalkmıştır.

XVI. yüzyılda Avrupa'dan Ortadoğu ve Uzakdoğu'ya giden deniz ticaret güzergahında yer alan bazı Akdeniz limanlarında ayrıcalıklı uygulamalar yapıldığı bilinmektedir. Toskana'da bulunan Livarno kasabası, 1675 yılında serbest şehir olduğunu ilan ederek ticari faaliyet yapanlara birtakım imtiyazlar sağlamıştır. XVI. yüzyılın başından itibaren üç yüz yıllık dönemde Akdeniz'de başlıca ticari şehirler: İtalya'da Cenova, Ancona, Messina, Civita-Veccia; Fransa'da Marsilya; Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda ise Flume ve Triyeste'dir. Fransa, 1762 yılında Dunkirk'i, 1784 yılında ise Lorient ve Bayonne şehirlerine serbest şehir özelliği kazandırmıştır. İngiltere, 1705 yılında Cebelitarık'ı serbest şehir yapmıştır (Toroslu, 2000: 3-4).

İngiltere 1841 yılında Çin'den Hong Kong'u aldıktan sonra ve özellikle 1898'de sözü edilen şehri, Çin ile 99 yıllığına kiraladı. Bu kira anlaşmasından sonra Hong Kong'u serbest liman haline getirerek ticarete açmıştır (Alpar, 1985: 18).

1.2.4. 20. Yüzyıl ve Sonrasında Serbest Bölge

1850'den sonra serbest bölgeler bugünkü temel yapısına ve özelliklerine uygun bir şekilde girmeye başlamışlardır. 1929 yılındaki ekonomik bunalım sonrasında bu sıkıntılı dönemin etkilerinden kurtulmak amacındaki ülkeler, serbest bölge uygulamalarından faydalanmaya çalışmışlardır. Bu dönemde serbest şehir uygulamaları neredeyse tamamen ortadan kalkmış, serbest bölge uygulamalarında önemli gelişmeler olmuştur. Başta Avrupa'da küçük devletlerin dünya sahnesinden çekilmesi ve büyük devletlerin kurulması süreci, serbest şehir uygulamalarının terk edilmesinin temel nedenidir. Bu dönüşüm sürecinde ülkelerin sınırları içinde kalan serbest şehirler, eski önemlerini kaybetmişlerdir. Önceki serbest şehirlerden bugün sadece Singapur ile Hong-Kong varlığını sürdürmektedir (Sarıca, 1983: 145).

Sanayi devriminden sonra, sanayileşmiş Batılı ülkelerde hızlı bir sermaye birikimi olmuştur. Büyük sermayeye sahip olan bu şirketler, kendilerine en fazla kazancı

sağlayacak yatırım alanlarına ulaşmak için bir arayışa girmişlerdir. Sözü edilen bu sermaye hareketleri, XX. Yüzyılın ilk yarısında ağırlıklı olarak portföy yatırımları şeklinde gerçekleşmektedir. II. Dünya Savaşı sonrasında portföy yatırımlarının öneminde bir azalma gerçekleşmiş, yabancı sermaye akışında dikkate değer bir artış görülmüştür. Bu gelişme sürecinde, özellikle 1950'lerden sonra dünya ekonomisi için önemli bir yeri olan çok uluslu şirketler büyük bir rol oynamıştır (Alpar, 1980: 3).

1950'li yıllardan itibaren dış ticaret politikalarındaki değişimlere paralel olarak serbest bölgelerin önemi artmaya başlamıştır. Gelişmekte olan ülkeler, kalkınma süreçlerini tamamlamak için böylesi özel bölgeler hazırlanarak yabancı yatırımcıları oralara yatırım yapmaları ve ihracata dönük üretim yapmaları için davet etme yolunu seçmişlerdir. Bundan dolayı bunu izleyen yıllarda çeşitli isimlerde ve özelliklerde üretim bölgeleri oluşturulmuştur.

1959'da İrlanda'nın Shannon havaalanı civarında Serbest bölge uygulamasıyla ilgili ilk resmi teşebbüste bulunulmuştur. İhracat yapmak amacıyla oluşturulmuş Dünyanın ilk serbest bölgesi olma niteliğindeki Shannon Serbest Bölgesinde yapılan vergi düzenlemelerin yatırımı teşvik etmesi bakımından belli bir başarı sağlamış ve böylece altı yıllık süreçte imalat malları ihracatını genel ihracat içinde %3'lük bir paya sahipken %32'ye yükselmiştir (Muzhdabayeva, 2006:31).

1960 sonrasında Doğu Asya'da ülkelerin birçoğunda serbest üretim bölgeleri kurulmuştur. 1967'de ECOSOC (Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Konseyi - Economic And Social Council) tarafından serbest bölge uygulamalarını geliştirmekte olan ülkelerin ihracatında artış sağlaması bakımından önemli araçlardan biri olarak açıklanmasından sonra serbest bölge uygulamalarında önemli artışlar görülmüştür. Tayvan ve Porto Riko'daki serbest üretim bölgelerinde elde edilen başarılarını sonraki süreçte Hindistan ve Güney Kore'de kurulmuş serbest bölgeler izlemiştir. Doğu Asya da kurulan ilk serbest üretim bölgesi Tayvan'da kurulan Kaohsiung serbest bölgesidir. Kaohsiung serbest bölgesinde elde edilen başarı, diğer ülkelere serbest bölge ile ilgili uygulamalar yapmak konusunda cesaret vermiştir. Kaohsiung serbest bölgesinde ilk ihracat 1967 yılında gerçekleşmiş ve iki yıl sonra 1969'da Kaohsiung tamamıyla serbest üretim bölgesi niteliğine kavuşmuştur. 1970'in sonunda bölgesinde 162 adet fabrika kurulmuş olan Kaohsiung toplamı 40,9

milyon dolara varan yatırım almıştır. Sözü edilen dönemde bölgede 109 milyon dolar ihracat gerçekleştirilmiş; aynı dönem içinde 40.800 işçi istihdam edilmiştir. Kaohsiung'un yatırıma uygun araziler bitince Tayvan hükümeti iki yeni serbest bölge kurmak için çalışmalar yapmıştır. Tayvan'da kurulan iki yeni serbest üretim bölgesi Nantz ve Taichung'dur. 1970 yılında Güney Kore'de Masan, Malezya'da Bayan Lepas ve Filipinler'de Bataan serbest üretim bölgelerinin kuruluşu tamamlanmıştır. Uygulamalarla elde edilen bu başarı, dünyanın farklı noktalarında serbest bölge uygulamaları için özendirici olmuş ve ülkelerin ihracat ve istihdamla ilgili politikalarında katma değer yaratan bir etken kabul edilir olmuştur (Erdoğan ve Ener, 2005:21). 1975'te dünya genelinde Serbest Bölge uygulaması yapılan bölge sayısı 79'a ulaşmış; 800.000 kişiye istihdam yaratılmıştır. UNIDO'nun 1980'de yayımlanmış raporunda; 55 ülkede serbest üretim bölgesinin yer aldığı ya da serbest üretim bölgesi kurmayı planladıkları ifade edilerek işletilmeye devam edilen 53 serbest üretim bölgesinin 6 tanesi Afrika'da, 20 tanesi Asya'da, 20 tanesi Güney Amerika'da, 6 tanesi Orta Doğu'da ve 1 tanesinin Pasifik Adalarında olduğu belirtilmektedir (UNIDO, 1980: 18). Günümüzde sayıları 3 bini aşmış 135 ülkede faaliyet gösteren serbest bölge uygulamaları yaklaşık 68 milyon insana istihdam imkânı sunmaktadır. Serbest Ticaret Bölgeleri genellikle coğrafi olarak Latin Amerika ve Asya Kıtasında yoğunlaştığı görülmektedir (TTGV, 2016:115).

Günden güne acımasızlaşan rekabet şartları, artış gösteren işçilik giderleri, harcamalarını minimum seviyeye indirmeyi amaçlayan işletmelerin yeni araçlar ve yöntemler aramasına yol açmıştır. Özellikle gelişmiş ülkelere ait çok uluslu şirketlere serbest bölgelerde sunulan avantaj ve teşvikler, sözü edilen ülkelerin dünya piyasalarındaki daralmadan kaynaklanan olumsuzlukları aşmak amacıyla buralara yatırım yapmalarını temin etmiştir. Bundan dolayı günümüzde faaliyette bulunan serbest bölge sayısının hızla arttığı görülmektedir.

1.3. Türkiye'de Serbest Bölgeler

1.3.1. Osmanlı Devleti'nin Son Döneminden 1980'e Kadar

Türkiye'de serbest bölge uygulamalarının oldukça eskiye dayanan bir tarihi vardır. 1850'lerden itibaren Osmanlı gümrük vergi sisteminde, yapılan bütün değişiklikler ve iyileştirmeler karşın aksaklıkların bir türlü önüne geçilememiştir.

Osmanlı Devleti döneminde bugün Romanya sınırları içinde olan Sulina'yı bir serbest bölge olması için çalışmalar yapıldığı ve 29 Nisan 1870'de kabul edilen bir kararla Sulina'ya giren malların ihraç edildiği tarihlerde vergiden muaf tutulduğu bilinmektedir (Basmacı, 1987: 3). Fakat 1856'da Sulina'da bir serbest bölge oluşturma önerisine rağmen devrin şartları gereği önerinin uygulanması mümkün olmamıştır (Toroslu ve Durmuş 2010: 64).

Beyoğlu tüccarlarının serbest bölgede serbest liman kurulmasıyla sağlanacak avantajları sürekli olarak vurgulamalarıyla bu fikir belli düzeyde bir yaygınlık kazanmıştır. Ancak bu istikametteki öneriler, Düyun-u Umumiye tarafından, gümrük gelirinde kayba yol açacağı kaygısıyla; Osmanlı idarecilerinin ise yabancı bir şirketin gerçekleştireceği böyle bir girişimin, kapitülasyonlarda genişlemeye yol açacağı düşüncelerinden dolayı kabul edilmemiştir.

1908'deki II. Meşrutiyet'in ilanından sonra serbest bölge oluşturmak amacıyla kurulan komisyon, Osmanlı Devleti'nin serbest bölge kurulmasıyla ilgili ilk önemli girişimidir. Fakat komisyon, Yedikule Sahilleri ile Çekmece Gölü'nde kurulması planlanan bir serbest bölge kurulmasının maliyeti, dönemin ekonomik sıkıntılarından dolayı karşılanamayacağı için projeden vazgeçmiştir (Karakuzey 2003: 35; Uslugil, 2013, s. 19).

I. Dünya Savaşı ile transit ticaretin merkezlerinden biri olma özelliğini kaybeden İstanbul Limanı'nın serbest bölge yapılarak yeniden transit ticaret merkezi haline getirilebileceği düşüncesinden hareketle hükümet, konuyla ilgili incelemeler yapması için İstanbul Sanayi ve Ticaret Odası tarafından belirlenmiş bir komisyon oluşturmuştur (İncekara 1986: 48).

İstanbul İktisat Komisyonu adı verilen kuruldan ve İstanbul Limanı'nda incelemeler yapmaya davet edilen Kopenhag Liman Dairesi Başkanlığı tarafından hazırlanan raporlar, İstanbul'da serbest bölge kurulmasının faydalı olacağı yönünde olmuştur (Bağrıaçık, 1999: 11). Raporda uluslararası ticaret alanında çok önemli bir merkez olan İstanbul'un geniş bir hinterlanda sahip olduğu ifade edilmiş, serbest bölge uygulamasının ülke için faydalı olacağı konusunda fikir birliğine varılmıştır. 1927 yılında Ticaret Odası, ilk raporla paralellik taşıyan ikinci bir rapor hazırlamıştır. 1927 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1132 sayılı "Serbest Mıntıka Hakkında

Kanun'u onaylayarak İstanbul'da serbest bölge kurulması için hükümeti yetkilendirmiş; bu kanun Türkiye'nin serbest bölgeyle ilgili ilk kanunu olma özelliğine sahiptir. 1927'deki Serbest Bölgeler Kanunu'nun uygulamalarına bakıldığında *Ford Motor Company*'e, Türkiye'ye satacağı traktör, otomobil ve kamyonetlerin montajı için Tophane Rihtimında serbest bölge olanaklarından yararlanma hakkı verildiği görülmektedir (Toroslu ve Durmuş 2010: 95). Türkiye'nin ilk serbest bölge uygulaması, Ford Motor Company uygulamasıdır (Karaca 2008: 17).

1946 yılının Mayıs ayında Şark kilim ve halıları ile hayvan postu gibi ürünlerinin ihracına yönelik bir serbest bölge kurulmasına yönelik kanunun çıkarılması, serbest bölge ile ilgili ikinci denemedir. Ancak bu yasaya işlerlik kazandırılmamıştır (Karakuzey, 2003: 38).

1953'ün Aralık ayında Serbest Bölgeler Kanunu adında yeni bir kanun çıkarılmış ve buna uygun olarak da 1956'da Serbest Bölge Nizamnamesi kabul edilmiştir.

Serbest Bölge Nizamnamesinin kabulünden bir yıl sonra 1957'de T.C. Devlet Demiryolları (TCDD), İskenderun Limanı'nda 4.600 m² alana sahip bir serbest bölgeyi işletmeye açmıştır (Bağrıaçık 1999: 14-15). Devlet Demiryolları öncülüğünde İskenderun'da açılan serbest bölge, ithal edilen ürünlerin stoklanması dışında bir işlevi olmamıştır, dolayısıyla bu girişim başarılı olamamıştır (Bakır 1984: 68).

Türkiye-serbest bölge kurmak için yapılan çalışmaları en yoğun olduğu dönem 1923-1929 arasındaki süreçtir. Bu dönemdeki girişimler, altyapıyı oluşturacak yerli sermayenin olmaması, yabancı sermayeden faydalanmak için yeterli gayretin gösterilmemesi, bürokratik işlemlerin fazlalığı gibi sebeplerden dolayı başarılı olamamıştır. Sonraki süreçte serbest bölge kurmak için yapılan girişimler de bir sonuca ulaşamamıştır. Ayrıca bilgi ve yetişmiş personel eksikliği, 1980 öncesindeki dönemde serbest bölgelerle ilgili gelişmelerin yavaş olmasına yol açmıştır (Orhan, 1997:20).

1.3.2. 1980'den Günümüze Kadar

24 Ocak 1980'de alınan kararlarla beraber Türkiye'de ihracata yönelik politikalar izlenmeye ve serbest bölge olgusu yerleşmeye başlamıştır. Serbest ticaret bölgelerinin dünyadaki başarılı uygulamalarda olduğu gibi yabancı yatırımcıları Türkiye'ye çekeceği ve Türkiye'nin ihracatına katkısı olacağı düşünülmüştür (Öztürk, 2003:63). Resmi Gazete 'de 18 Haziran 1984'te yayımlanan 223 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Serbest Bölgeler, Devlet Planlama Teşkilatı bünyesine katılmış ve 1984 yılının Ağustos ayında Serbest Bölgeler Başkanlığı kurulmasına karar verilmiştir (Erçakar 2004:229). 15 Haziran 1985'te yürürlüğe giren 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu ile Türkiye'nin serbest bölge uygulama çerçevesi belirlenmiş; üretim ve yatırımı arttırmak, ülkeye teknoloji ve yabancı sermaye girişine hız kazandırmak ve dış ticaret olanaklarından en üst düzeyde faydalanmak amaçlanmıştır. 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle serbest bölge kurmaya yönelik çalışmalar artmıştır. Türkiye'nin ilk serbest bölgelerinin 1987 yılında Mersin ve Antalya da faaliyete geçmesinden sonra edinilen tecrübeyle yeni serbest bölgeler kurma çalışmaları başlamıştır. (Akça, 1998: 54). Bunun yanında 5084 sayılı Kanun ile Serbest Bölgeler Kanunu'nun 6. Maddesi yeniden düzenlenmiş; buna göre 06 Şubat 2004'ten sonra ruhsat alanlar için kurumlar ve gelir vergileriyle ilgili istisnalar kaldırılmıştır (Ebiri, 2006:32).

Daha sonraki dönemde 8 Haziran 2011 tarihli ve 637 sayılı bir Kanun Hükmünde Kararname yayınlanmıştır. Bu kararname ile Dış Ticaret Müsteşarlığı bünyesindeki bütün hizmet birimleri ile Hazine Müsteşarlığı'na bağlı Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlükleri birleştirilerek Ekonomi Bakanlığı tesis edilmiş ve Ekonomi Bakanlığı'nın ana hizmet birimleri kapsamında Serbest Bölgeler, Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü adıyla yer almıştır.

1.4. Serbest Bölgelerin Özellikleri

Serbest Bölgeler; ihracatın, ithalatın ve üretimin en kolay şekilde yapılmasını sağlamak, ülkeye yabancı sermayenin ve teknolojinin girişine hız kazandırmak, istihdamı ve döviz gelirlerini arttırmak, ekonominin ihtiyacı olan girdilerin düzenli ve ucuz olarak temin edilmesini sağlamak, dış ticaret ve finansman olanaklarından daha çok faydalanmak amacıyla kurulmuştur.

- Serbest Bölgeler bir ülkenin sınırları içinde yer almakla beraber gümrük bölgesinin gümrük dışı bırakılmış, bağımsız bir parçasıdır. Ancak siyasi bakımdan bağımsız değildir.

- Serbest Bölge sınırları belirlenmiş alanlardır. Konumuna göre kara ve denizle sınırları olabilir. Kara sınırları kaçakçılığı önlemek; her türden kişi, mal ve taşıtların izinsiz giriş çıkışlarına engel olmak için beton duvarlar veya tel örgülerle çevrilir. Giriş çıkışlarda denetimi sağlamak için gümrük muhafaza memurları tarafından gümrük muhafaza kapılarında gerekli kontroller yapılmaktadır.

- Serbest Bölgelerde ikamet yasaktır.

- Serbest Bölgeler birtakım ticari faaliyetlerin yoğunluk kazandığı merkezlerdir, Serbest bölgeler için yer tespitinde, söz konusu alanın transit yollara yakınlığına, yeterli alt yapı olanaklarına ve geniş bir hinterlandı olmasına dikkat edilmektedir.

- Serbest Bölgeler, şehrin yalnızca bir bölümünü kapsamaktadır.

- Özellikle bir yönetim özelliğine sahip olan Serbest Bölgelerin işletmesi ve yönetimi, ev sahibi ülke tarafından yapılabileceği gibi işletmeciler bölgesel kuruluşlar ile resmi ve tüzel kişilerce de yapılabilmektedir.

- Serbest Bölgelerde bütün parasal işlemlerde konvertibl dövizler kullanılmaktadır.

- Serbest Bölgelerden ev sahibi ülkeye giren mallar ithalat, Ev sahibi ülkeden bölgeye gönderilen mallar ise ihracat ürünü kabul edilmektedir. Ev sahibi ülke ile Serbest Bölgelerden arasında yapılan ticari işlemler, dış ticaret rejimine tabi tutulmaktadır.

- Bir serbest bölgeden bir başka serbest bölgeye ya da diğer bir ülkeye giden; oralardan gelen mallar için bir gümrük rejimi uygulanması söz konusu değildir.

- Serbest bölgelerde, serbest bölge mevzuatına uygun işlemler yapılmaktadır. Sözü edilen bölgelerde ev sahibi ülkenin ithalat ihracatla ilgili vergileri, gümrük mevzuatı, ticaret politika tedbirleri, kambiyo mevzuatına dair hükümler, özel tüketim

vergesi ve KDV gibi uygulamalar tamamen veya kısmen geçersiz kılınmaktadır. Firmalara, Serbest Bölgelerde kambiyo rejimi uygulanmadığı için kazançları transferlerinde kolaylık sağlanmaktadır.

- Yoğun ihracat ve ithalat faaliyetlerinin yanında Serbest Bölgelerde ekonomik faaliyetlere destek olmak için her türlü ulaşım, haberleşme, depolama, ambalajlama, bakım ve onarım, su, kanalizasyon, enerji, bankacılık, sigortacılık gibi endüstriyel faaliyetler ile altyapı yatırımları olabilmektedir.

- Serbest Bölgelerdeki işlemler, kuruluş kanunlarında belirtilmiş olan amaçlar, esaslar, serbestlik dereceleri ve faaliyet alanları uyarınca yürütülmektedir.

- Malların Serbest Bölgelere girişinde menşe, miktar, kalış süresi gibi herhangi bir konuda kısıtlama söz konusu değildir.

1.5. Serbest Bölgelerin Kuruluş Amaçları

Serbest bölgelerin kuruluşu, genel olarak gelişmekte olan ülkeler için ihracata, gelişmiş ülkeler için ise ithalata yöneliktir. Serbest bölgeler, kurulmuş oldukları ülkelerin mali ve iktisadi yapılarına, ekonomik gelişmişlik düzeyine göre farklılık göstermekle birlikte sınırları içinde yapılan faaliyetlerin ekonomik ve iktisadi getirilerini maksimum noktaya getirmeyi amaçlamaktadır (Toroslu, 200, s. 1).

Serbest bölgelerin kuruluş amaçları, 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'na göre şöyle belirlenmiştir (Şeker, 2001, s. 12-13):

- Türkiye'de sınırları içinde kurulan serbest bölgelerin başka ülkelerde faaliyetlerini sürdüren serbest bölgelerle rekabet edecek olanaklarının artırılması,

- Faaliyetlerini serbest bölgelerde gerçekleştiren gerçek ve tüzel kişilerin kurumlar ve gelir vergilerinden muaf tutularak bölgeyi yatırımcı için bir cazibe noktası haline getirmek; böylece bölgenin kalkınmasıyla beraber yörenin ve ülkenin kalkınmasına katkıda bulunmak,

- Avrupa, Asya ve Ortadoğu'da önemli bir coğrafi konumu olan Türkiye'de uluslararası alanda belli bir üne ve güce sahip ticaret merkezlerin kurulması,

- Serbest bölgelerde faaliyet gösteren girişimcilerin herhangi bir vergi, harç ve resim ödemesi yapmadan yurt içinden ve yurt dışından girdilerini sağlayabilmesi ve yerli girişimcinin stok yapmadan gereksinimlerin yurt içinden, ucuz ve sürekli karşılayabilmesi,

- Serbest bölgelerdeki yatırımcının mamul, yarı mamul ya da hammadde gibi girdilerini Türkiye'den temin edebilmeleri durumunda, bölgeye giren malların ihracat işlemi olarak nitelendirilmesinden dolayı, daha uygun bir fiyata temin edilmesine olanak vererek bir taraftan da yerli üretimde ve ihracatta artış sağlanarak ülkeye giren dövizin de artmasının sağlanması,

- Serbest bölgede yapılan her türlü iş ve işlemlerde, yürütülen tüm faaliyetlerde bürokratik işlemlerin minimum düzeye çekilmesi,

- Türk sanayisinin gelişmesine katkısı olabilecek teknoloji transferinin gerçekleşmesi ve yatırım girdilerinin Türkiye'den temin edilmesi,

- Serbest bölgelerde faaliyet yapmak amacıyla dış ülkelerden gelenlerin aynı ya da nakdi sermayelerini transfer edebilmelerine; söz konusu sermayeleriyle kar ve temettülerini yeniden yurt dışına gönderebilmelerine imkan verilmesi,

- Türkiye'de faaliyetleri olmayan bankaların da serbest bölgelerde Türkiye'deki bankalar ve sigorta şirketleri gibi işyeri açmak suretiyle serbest bölgelerde hizmet sunmalarına fırsat verilerek Türkiye'deki Serbest Bölgelerin dünyadaki sigortacılık, bankacılık ve öteki hizmet alanlarında tanınmasının sağlanması,

- Serbest bölgelerde faaliyet gösteren ticari ve endüstriyel işletmelerin ileri teknolojilerinden ve organizasyonlarından faydalanılmalıdır. Fakat bunun gibi büyük sanayi ve ticaret odaklarının yurt içindeki faaliyetlerinde ortaya çıkabilecek olumsuz rekabet ortamını etkisiz hale getirecek bir düzenin oluşturulması,

- Serbest bölgelerle ilgili gereken tesislerin kurulup geliştirilmesi için yapılacak harcamaları finanse edecek ve kaynakların önemli bir bölümünü serbest bölgelerde yapılan faaliyetlerden sağlanacak gelirin oluşturacağı bir fon kurulmasıdır.

3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'nda 12 Kasım 2008 tarihli ve 5810 sayılı kanun aracılığıyla 1. maddenin içeriğinde yapılan değişiklik uyarınca Türkiye'nin Serbest Bölgeleri ile ilgili kanunun amaç ve kapsamı şöyle tespit edilmiştir (3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu, m. 1).

“İhracata yönelik yatırım ve üretimi teşvik etmek, doğrudan yabancı yatırımları ve teknoloji girişini hızlandırmak, işletmeleri ihracata yönlendirmek ve uluslararası ticareti geliştirmek amacıyla serbest bölgelerin kurulması, yer ve sınırlarıyla faaliyet konularının belirlenmesi, yönetimi, işletilmesi, bölgelerdeki yapı ve tesislerin teşkili ile ilgili hususları kapsar.”

Ülkelerin serbest bölgeler kurma talebindeki temel amaç, sürekli gelişen ülkeler arası ticaretten serbest bölgeler aracılığıyla daha fazla pay alınmak istenmesidir. Devletler, sözü edilen amaçlarınca ulaşmak için uluslararası ticareti geliştirecek ve ülke ekonomisinde ihracatın payının artmasını sağlamak maksadıyla üretimi ve yatırımı artırmak suretiyle ihracatı geliştirmek amacıyla;

- Teknolojik yenilik ve yabancı sermaye girişinin sağlanması
- Ülke ekonomisinin girdi gereksinimine etkisi olacak maliyetlerin azaltılarak düzenli girdi teminine olanak sağlamak
- Dış ticaretin ve dış yardımın sağladığı olanaklardan daha çok faydalanabilmek

biçimindeki ekonomik işlevleri kullanmak suretiyle hedeflenen amaçlara ulaşma şansını artırmaktadırlar.

1.6. Serbest Bölge Türleri

Farklı ülkelerde yer alan serbest bölge uygulamalarında, gümrük alanının dışında kabul edilmeleri ve sözü edilen alanlara özel teşvik temin edilmesi gibi temel uygulamalar olmasıyla birlikte, bu ülkeler tarafından uygulanan ticari ve ekonomi politikalarının etkisinden dolayı bir yandan da siyasal ve toplumsal özelliklerine göre de bazı farklılıklar görülebilmektedir. Serbest bölge uygulamalarında görülen bu

farklılıklardan dolayı serbest bölgeye dair terminolojide dikkat çekici bir çeşitlilik bulunmaktadır; ayrıca serbest bölgelerdeki faaliyetlerin niteliklerine göre endüstriyel ve ticari bakımdan değişken yapıları bulunmaktadır (Işık, 2006, s. 14).

Serbest bölgelerin çeşitlerini birbirlerinden net bir şekilde ayırmak kolay olmamakla beraber bu ayırmda iki temel ölçüt dikkate alınmaktadır. Söz konusu sınıflandırmada ilk ölçüt serbest bölgede sürdürülen faaliyetin ticari ya da hem ticari hem de endüstriyel mi olup olmamasıdır. Bu konudaki ikinci ölçüt ise serbest bölgenin iç piyasaya ya da dış piyasaya yönelik çalışıyor olmasıdır (Erdoğan ve Ener, 1985: 22-23).

1.6.1. Serbest Ticaret Bölgesi (Free Trade Zone)

Bir ülkede yürürlükteki mevzuatın ve yönetsel uygulamaların mali, iktisadi ve ticari sahalara kısmen uygulandığı ya da hiç uygulanmadığı, üretim ve sanayi faaliyetlerine geniş kapsamlı teşvikler verildiği ve sınırlarıyla ülke topraklarından ayrılmış yerler olduğunu ifade etmek mümkündür. Bir başka söyleyişle, bir ülkede dış ticaret mevzuatı istikametinde uygulanan ve genel kısıtlardan tamamen veya kısmen muaf tutularak dış ticaretin serbestçe yapıldığı bir alanı işaret eden serbest ticaret bölgeleri, genel olarak bir havaalanı veya liman yakınında kurulmaktadır. Bu bölgeler gümrük muhafaza denetimine tabidir ve buralarda ikamet yasaklanmıştır. Serbest ticaret bölgelerine getirilmiş olan mallar için gümrük vergisi uygulanmaz (Erdoğan ve Ener, 2005: 24).

1.6.1.1. Serbest Limanlar

Serbest limanlar, bir ülkenin bir limanında ithalat, ihracat, transit ticaret, taşımacılık ve Reeksport işlemlerinin kolay ve hızlıca yapılmasına imkân veren serbest bölgelerdir (Toroslu, 2000: 8). Genel olarak kuruluşunda sahil kentleri tercih edilen serbest limanlar, kara ve hava yolu taşımacılığında gerçekleşen yeni imkanlardan dolayı hava ve kara limanlarına yakın noktalara da kurulmaya başlanmıştır. Söz konusu uygulamada, bir limanın belirlenmiş bir bölümünün serbest liman olarak ayrılabilirdiği gibi, kimi limanların da tamamının serbest liman niteliğinde kullanıldığı görülebilmektedir. Serbest limanlarda yükleme boşaltmalarda gümrük muafiyeti uygulanmaktadır. Aynı zamanda nakledilen malların belli bir süre serbest limanlarda stoklanması mümkündür (Özdoğan, 2006: 11). Liman set yapısındaki serbest

limanlarda, aynı zamanda serbest üretim bölgeleri, sanayi tesisleri ve antrepolar da bulunmaktadır. Ayrıca bu bölgelerde gümrüksüz alış veriş mağazaları, dinlenme ve eğlence merkezleri ile otellerin de bulunmasıyla serbest limanların bir şehir niteliğine kavuştuğu görülmektedir (Erkan ve Tatlıdil, 1990: 8)

1.6.1.2. Antrepolar

İthal edilen ticari malların gümrük işlemleri bitirilinceye kadar bekletildiği, korunduğu yere antrepo denilmektedir. Antrepolar gümrük gözetiminde olan malların konulması için kurulan, özellikleri ve şartları yönetmeliklerle belirlenen alanlardır (Parasız 2007: 26). Serbest dolaşıma tabi olmayan, ticaret politikasıyla ilgili alınması gerekli tedbirlerin dışında kalan ve ithalat vergileri alınmamış eşyalar antrepo rejimi kapsamındadır. Bununla birlikte antrepolarda eşyanın gümrük mevzuatı uyarınca korunması hâlinde eşyaların bekletilmesiyle ilgili bir sınırlaması yoktur. Antrepoları kamusal resmi idareler veya özel şahıslar çalıştırabilir. Bir resmi idarenin işlettiği antrepoya gerçek antrepo, özel şahısların işlettiği antrepolara ise fiktif antrepo denilmektedir (Erdoğan ve Ener 2005: 49; Seyidoğlu 2009: 178).

Antrepolar işletmelere stoklama imkânı sunduğundan dolayı arz ile talep arasındaki dengenin kurulması ve uyumlu hale gelmesi konusunda önemli bir işlev görürler (Öztürk 2012: 322).

İthalatçı firma, üçüncü ülke menşeli bir malın topluluk dışındaki bir ülkeden ithal edilmesi sırasında malın hepsini ülkesine getirmek istiyor ancak söz konusu ticari malı o dönem içinde serbest dolaşıma sokmak istemiyor; bundan dolayı ticari maldan kaynaklanan gümrük vergisini ödemek istemiyorsa bir antrepo beyannamesi açmak suretiyle durumu aşabilir. Böyle bir durumda mükellef sadece ticari mallarının bulunduğu süre için antrepoya ardiye masrafı öder. Sonraki süreçte ticari malları için müşterisini bulduğunda getirdiği ürünlerin isterse bir kısmını, isterse tamamını antrepodan ithalatını gerçekleştirerek çekebilir (T.C MEB, 2011: 3).

1.6.2. Serbest Üretim Bölgesi (İhracat İşlem Bölgesi)

İhracata yönelik montaj ve hafif imalat sanayinin üretimlerinin meydana getirildiği bölgelerdir. Çok uluslu şirketlerin emek yoğun biçimde yapacakları üretimlerini, işgücünün ucuz olduğu belirli az gelişmiş ülkelere taşımaları sonucu meydana gelen

serbest üretim bölgeleri gümrükleme masrafları olmadan getirilen hammadde ve ara malların işlenip tekrar dış piyasalara ihraç edilmesini sağlayan bölgelerdir (Alpar, 1985: 14). Serbest üretim bölgelerinin serbest ticaret bölgelerinden farkı, gümrük vergi ve formalitelerinden arındırılmış olan bölgede yerli ve yabancı yatırımcılara yatırım yapma olanağının tanındığı büyük sanayi siteleri görünümünde olmalarıdır. Aynı zamanda bu bölgelere yatırım yapmak isteyen firmalara mali ve idari teşvikler sağlanmakta mamullerinin tümünü ihracata yöneltecek firmalara ise ücret-maliyet, alt yapı olanakları ve vergi ayrıcalıkları tanınmaktadır (Erkan ve Tatlıdil, 1990: 8). Serbest üretim bölgeleri ithal edilen hammaddelerin ucuz iş gücünün yer aldığı bu bölgelerde dünya piyasalarıyla rekabetçi bir biçimde üretim yaparak maliyetlerin düşürüldüğü aynı zamanda birçok vergisel ve idari teşviklerin sağlandığı özetle serbest ihracat bölgeleri işgücünün sömürülmesi için özel koşulların sağlandığı bölgeler olarak nitelendirilebilir. Aynı zamanda serbest bölgelerde işçilerin örgütlenmesi, sendikal haklar ve uyuşmazlıklar yasaklandığı için bölgeler kendi yönetimine ve otoritesine sahiptirler.

1.6.2.1. Yatırım Bölgesi (enterprise zone)

Serbest yatırım bölgeleri, bir ülkenin diğer bölgelerine göre geri kalmış ve çeşitli problemleri olan bölgelerini kalkındırmak için yerli yatırımcıları teşvik ederek; onlara bazı bürokratik kolaylıklar, bazı yasal uygulamalardan muafiyetler, gümrük muafiyeti, vergi indirimlerinin uygulandığı bölgelerdir (Özdoğan 2006: 12). Bu uygulamayla öncelikle yerli ve buna bağlı olarak da yabancı girişimcilerin yatırım yaparak istihdam yaratmaları amaçlanmaktadır. İlk olarak 1977'de İngiltere'de ve Belçika'da denenmiş olan bu uygulamada; teşvikler, yalnızca yerli yatırımcılara yöneliktir (Tomanbay, 2003: 129).

1.6.2.2. İkiz Fabrikalar (Maquiladoras)

İlk uygulaması, 1964'te Kuzey Meksika'da yapılan ikiz fabrika ile serbest bölgede bulunan firmalar, gümrük vergisi ödemedi ABD'den aldıkları ara malların ithal edilmesine ve bu ara malların işlenerek genellikle ABD piyasasına ihracatının gerçekleştiği bir sistemdir. Bu uygulamayla Meksika'dan Amerika'ya göç hareketine engel olmak ve Meksika'da yaşanan istihdam sorununa bir çözüm üretmek amaçlanmaktadır (İncekara, 1986: 22).

Bu serbest bölgede ülkelerin faktör donatımları ile doğru orantılı biçimde üretim yapabilme olanağı sunarak ABD’de emeğe göre daha ucuz olan sermaye kullanılarak ürünün bununla ilgili bölümleri bu ülkede tamamlanmakta, sonra da henüz üretim süreci bitmemiş yarı mamul durumundaki bölümler, Meksika’daki ucuz işgücü kullanılarak nihai mamule dönüştürülmektedir. Ürün, yeniden ABD’ye satılmakta ve ABD böylece ithal ettiği ürünü toplam piyasa değerinden değil, kendisi tarafından yapılmış kısmı dışında kalan ve Meksika tarafından ürüne katılan değeri dikkate alarak bir ithal vergisi hesabı yapmaktadır (Erdoğan ve Ener 2005: 51).

Bölgenin en önemli sorunlarından olan Meksika’dan ABD’ye göçü hareketi, ABD’nin önerisiyle Maquiladora üretim bölgeleri kurulmak suretiyle durdurulmuş ve bu sistem, Meksika’ya da ABD’ye de yarar sağlamıştır. ABD’nin bu süreçten ülkesine yönelen insan göçüne engel olmak ve fason imalat sayesinde maliyeti düşük üretim malları üretmek gibi çıkarları olmuştur. Meksika ise, ülkesine yabancı sermaye girişinin artmasını sağlayarak bazı ekonomik sorunlarını çözmüş ve söz konusu fabrikalarda çalışarak belli seviyelere gelmiş kalifiye personeli olmuştur.

1.6.2.3. İhracat Bölgesi

Endüstriyel üretimin gerçekleştirildiği bu bölgelerde hafif imalat sanayi üretimi yapmak ve ihracata yönelik montaj temel amaçtır. Yatırımcıların bu alanlarda yatırım yapmaları için çeşitli teşvik stratejileri uygulanmaktadır. Yabancı sermaye, söz konusu bölgelere genel olarak işgücünün nispeten ucuz, hammaddenin ucuz ve çok olmasından dolayı gelmektedir. Çin, Güney Kore, Malezya, Tayvan ve Endonezya’da bu bölgelerin uygulama örnekleri görülebilir.

1.6.2.4. Özel Ekonomik Bölgeler ((Special Economic Zone))

Endüstriyel bölgeler, Organize Sanayi Bölgeler ve Serbest Bölgeler ile süren bir sürecin son aşaması ve geliştirilmiş modeli olan Özel Ekonomik Bölgeler, sadece gümrük muafiyetleri, tesis ve alt yapı kolaylıkları sağlanan bir bölge olmaktan çok inovasyon ve AR-GE gibi unsurları da kapsayan bütüncül bir süreçtir. Bir başka söyleyişle özel ekonomik bölgelerin, ileri teknoloji ve küresel şirketler için uygun bir ortam oluşturmayı amaçlamakta ve toplumsal kalkınma stratejisine katkısı bulunmaktadır (Bürken, 2018).

Özel ekonomik bölgeler; 1979'da turizm sektörünü, ekonomik alandaki yatırımları ve diğer ülkelerle olan ticari ilişkileri geliştirmek amacıyla Çin'de kurulmuş bir serbest bölge türüdür (Özdoğan 2006: 13).

1.6.3-Finansal Bölgeler

1.6.3.1. Kıyı Bankacılığı (Off-Shore Banking)

Faaliyetlerini genel olarak serbest bölgelerde, özel denetim ve müdahale şartlarıyla, asgari düzeyde vergileme ortamının olduğu şartlarda ülke dışında sağlanan fonların yine ülke dışında kullanılmasını amaçlayan, çokuluslu şirketlere ve uluslararası girişimlere hizmet veren bir bankacılık faaliyeti türüdür. Bazı ayrıcalıkları olan kıyı bankaları, kuruldukları ülkelerde mevduat toplamaları söz konusu değildir ve hizmetlerini yabancı para cinsinden yapmak zorundadırlar (Günel, 2017).

Kıyı bankacılığı, bir ülkede geçerli kanuni karşılık oranları, faiz ve kredilere getirilmiş taban ve tavan uygulamaları ile bankaların faaliyetleri ile elde ettikleri gelirlerden vergi alınması uygulamaların belli düzeyde geçerli olduğu ya da tamamen bunların dışında tutulduğu bankacılıktır (Özdoğan 2006: 13). Kıyı bankacılığı, banka şubelerinin, belirlenen ve banka şubelerine ayrılmış olan özel bir alanda faaliyetlerini devam ettirme zorunluluklarının olmadığı, herhangi bir mekan sınırlaması olmadan herhangi bir alanda, ihtiyaç duyulan mevzuata dair gerekli düzenlemeler yapılmasıyla da gerçekleştirilebildiği görülmektedir (Erdoğan ve Ener 2005: 48). Kıyı bankacılığının özellikle Hong Kong, İsviçre, Lüksemburg, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Singapur, Bermuda, Bahama, Bahreyn ve Filipinler'de geliştiği görülmektedir (Öztürk 2014: 95).

Kıyı Bankalarını diğer bankalardan ayıran özellikler şunlardır:

- Kıyı bankaları genel olarak yurtiçi finans piyasasının tabii olduğu yasa, sınırlama ve denetimlerin çoğundan muafır.
- Kıyı bankaları buldukları ülkenin kendi para birimi dışındaki uluslararası alanda geçerli bir para birimiyle iş yapmaktadırlar.
- Kıyı bankacılığında sıkı veri gizliliği ilkesi uygulanmaktadır.

• Kıyı bankaları böyle bir şart olmamakla beraber temelde yerleşik olmayan kurum ve kişilerle iş yapmaktadırlar.

Türkiye’de bankaların serbest bölgelerde şube açabilmesi, 1985’teki Serbest Bölgeler Kanunu ile mümkün hale gelmiştir (Sunguroğlu 2003: 5).

1.6.3.2. Serbest Sigortacılık Bölgesi (Free Insurance Zone)

Sigorta işlemleri sırasında ortaya çıkabilecek değer ve zaman kayıplarına karşı sigortacılık alanındaki yasal düzenlemelerin kısmen veya tamamen muaf tutulduğu serbest bölge türüdür. Bu uygulama sayesinde sigorta şirketleri, bu bölgelere sağlanan muafiyetler sayesinde olağan dışı yüksek düzeylere ulaşan riskli durumlar için de hizmet verme imkanına kavuşabilmektedir (Erdogan ve Ener, 2005: 48).

1.6.4-Serbest Tüketim Bölgesi

1.6.4.1-Gümrüksüz Satış Mağazaları (Duty Free Shops)

Gümrüksüz satış mağazaları, yerel veya ulusal vergilerin ve harçların ödenmesinden muaf tutulan perakende satış mağazalarıdır. Bu tür mağazalar, genel olarak uluslararası havalimanları, limanlar ve turistik bakımdan önemli bölgelerde bulunmaktadır.

Genellikle gümrük kapıları ve havaalanlarında kurulan başta sigara ve içki olmak üzere kimi değerli eşyaların perakende satışının yapıldığı mağazalardır (Toroslu ve Durmuş, 2010: 10).

Türkiye’de gümrüksüz satış mağazaları, Türkiye’den giden ya da Türkiye’ye gelen yolcular ile transit geçiş yapanlara, diplomatik muafiyeti olanlara, yabancı basın yayın organlarına mensup yabancı uyruklulara, İstanbul Boğazı ile Çanakkale Boğazı’ndan transit geçen gemilere ve Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından tespit edilecek diğer kişilere satış yapmak amacıyla açılan ve özel antrepo kabul edilen yerlerdir. Gümrüksüz satış mağazalarında 29.9.2009 tarih ve 2009/15481 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı eki “Yolcu beraberli kişisel eşya listesi” satış limitine esas alınmaktadır (www.resmigazete.gov.tr, 2018).

1.6.4.2. Serbest Çevre

Serbest çevre, ülke sınırlarında bir bölgeyle sınırlanmak suretiyle yerel tüketim amacına yönelik ithalatın gümrük vergilerinden muaf tutulduğu bölgelerdir. Genel olarak gelişmekte olan ülkelerde rastlanan bu uygulamada temel amaç, gelişmişlik bakımından farklılıkları olan bölgelerde ihtiyaç duyulan ürünlerin yurt içi piyasadan karşılanamıyor olmasıdır (Sefikhanov, 2005: 39).

1.6.4.3. Serbest İthalat Bölgesi

Asıl amacı ihracatı artırmak olan serbest bölgeler, ithalatı teşvik etmek içinde kurulabilmektedir. Bu faaliyeti gerçekleştirmek için kurulan bölgelere serbest ithalat bölgesi adı verilmektedir. Söz konusu bölgelerin kuruluş amaçları arasında, yerli üretici ve tüketicilerin yabancı mallarla ilgili ön fikir oluşturmak suretiyle ithalat yapmalarını teşvik etmek ve ithalat prosedürünü kolaylaştırarak yabancı üretici firmaların yurtiçine ihracat gerçekleştirebilmelerini kolaylaştırmak vardır. Dış ticarete bir denge oluşturmak amacıyla ithalatı teşvik eden ülkelere Japonya örnek olarak verilebilir. Japonya, dış ticaret fazlalıklarının erimesini sağlamak için havaalanlarının ya da büyük deniz limanlarının yakınlarında kurdukları bölgeler söz konusudur (Akyürek, 1982: 14).

1.6.5. Transit Bölge

Transit Bölge, denize kıyıları olan ülkelerin, denize uzak komşu ülkelerin depolama ve aktarım merkezleri olarak kullanmalarına imkan sağlamak amacıyla girişte kurdukları limanlardır. Malların komşu ülkelere denize kıyısı olan ülkelere transit olarak geçişi sırasında gümrükle ilgili vergiler, ithalat denetimleri başta olmak üzere birçok başka işlemlerden muaf tutulur. Serbest ticaret bölgesi ya da serbest limana göre sınırlılıkları daha fazla olan ve limanda da sadece bir depodan bile oluşması mümkün olabilen bölgelerdir. Bangkok, bilinen en başarılı transit bölgedir (Tiefenbrun, 2013: 158).

Transit bölgeler, limanda özel ayrılmış bir bölümde kendi iskelesi, barınma alanları ve ihtiyaca göre kolaylık sağlayan başka alanlara da sahip bir bölgedir. Dar olarak ise, limanda bir tek depo ve barınağa sahip olmasını ifade etmektedir. Transit bölgeler genellikle, işleme faaliyetleri olmayan dar kapsamlı alanlardır, buralarda

daha çok malların gönderilecekleri yere en iyi bir şekilde ulaşabilmesini sağlayacak depolama, yeniden ambalajlama ve bazı diğer işlemlerin yapılmasını imkan sağlamaktadır (Altay, 2016: 6).

1.7. Serbest Bölgelerin Kuruldukları Ülkelerin Ekonomisine Etkileri

Serbest bölgeler kuruldukları ülkelerin ekonomik yapılarına olumlu veya olumsuz yönde bazı etkileri olabilmektedir (Güner, 1995: 11; Karakuzey, 2003: 31). Ülkelerin ekonomik çıkarları göz önünde bulundurulduğunda ve bununla ilgili rasyonel bir çözümleme yapıldığında, serbest bölgelerin kuruldukları ülkelerin ekonomilerine sağladığı olumlu etkilerin, yol açtıkları olumsuz etkilerden fazla olması gerekmektedir; bunun aksi bir durum gerçekleştiğinde serbest bölgelerin, ekonomik yapıya faydasından çok zararı söz konusu olacaktır (Özdoğan, 2006: 18).

1.7.1. Serbest Bölgelerin Ekonomiye Olumlu Etkileri

1.7.1.1. İstihdam ve Emekle İlgili Olumlu Etkileri

İşsizlik, ekonomiyi etkileyen temel sorunlardan birisidir. Serbest bölgeler, işsizliğin düşmesinin sağlama konusunda serbest bölge bünyesinde yer alan çeşitli sektörlerde istihdam yaratarak doğrudan; siyasal bakımdan bağlı olduğu ülkeyle girdiği ekonomik ilişkilerden kaynaklı olarak dolaylı istihdam sağlayabilmektedir. Bu noktada istenen yararın sağlanabilmesi için gerekli işgücünün serbest bölgenin siyasal bakımdan bağlı olduğu ülkeden karşılanması gerekmektedir (Alpar, 1985: 41-42). Eğer firmalar yabancı ülkelerde işçi ücretlerinin düşük olmasından dolayı maliyetlerin düşürülmesi kapsamında işgücü ihtiyacını oradan istihdam etmeye çalışırsa bu durum, serbest bölgelerin ülke ekonomisi için istihdam sağlamak konusundaki yararını düşürecek olup buna engel olmak ve bundan vazgeçirmek için de ülkeler, faaliyetlerini serbest bölgelerde devam ettiren firmalara ülke içinde bulunan emek unsurunu üretime katma koşulu koyabilir (Alpar, 1985: 41-42).

Serbest bölge türleri açısından serbest bölgelerin istihdam üzerindeki etkisi ele alındığında, serbest üretim bölgelerinin serbest ticaret bölgelerine göre daha fazla istihdama katkı sağladığını söylemek mümkündür (Taylar, 2008: 47).

Serbest bölgelerde uluslararası ticaret, turizm, sigortacılık ve bankacılık gibi çok çeşitli sektörlerle ilgili hizmetler verildiğinden ülkedeki işgücünü bu tür sektörlerde

uzmanlaşması fırsatı doğmaktadır. Böyle yetişmiş bu uzmanlar ülkenin ekonomik bakımdan kalkınmalarında önemli görevler üstleneceklerdir (Toroslu ve Durmuş, 2010: 22).

1.7.1.2. İhracatla İlgili Olumlu Etkileri

Ticari faaliyetlerinin yanında üretim ve endüstriyel nitelikte ihracat da yapan firmaların üretim için gerekli kaynakları denizaşırı devletler gibi çeşitli bölgelerden gümrük vergisi ödemediği sağlamaları ve ayrıca serbest bölgenin faaliyetlerini devam ettirdiği ülkenin faktör donatımı yönünden düşük fiyatı ve yüksek miktarı dolayısıyla avantajlı olduğu üretim etkenlerini de firmaların kullanabilme olasılığına bağlı olarak, firmalar ciddi düzeyde tasarruflara gitmekte ve uluslararası piyasadaki rakipleri karşısında fiyat rekabeti alanında önemli avantajlar sağlamaktadır (Köroğlu, 1999: 67).

Serbest bölgede faaliyetlerine devam eden firmaların, üretim süreci içinde kullandıkları üretim girdileri ile temel düzeyde bulunan alt yapı yatırımlarını dışarıdan satın almaktansa serbest bölgenin kurulmuş olduğu ülkeden sağlamaları, firmalara hızlı tedarik imkanı ve ulaşımda tasarruf sağlamak gibi bazı avantajlar sağladığından dolayı hem firmalara yarar sağlar hem de sözü edilen ülkeden serbest bölgeye olan satışlar, ülkenin ihracat işlemlerinden kabul edildiği için ülkenin ihracat hacmini genişleterek ülkeye yarar sağlamaktadır (Bakan ve Gökmen, 2014: 38). Serbest bölgelerin, ülkenin kalan kısmıyla olan ticari ilişkilerini artırmasına bağlı olarak serbest bölgelerin polarize bölge olma potansiyellerinin arttığı ve çevresinde bulunan bölgeleri kendisine çeken ekonomik bir alan çekim noktası haline gelme ihtimalinin yükseldiği söylenebilir.

Bir ülkenin ihraç ettiği malların uluslararası pazarlarda istenildiği gibi olmadığı durumlarda firmaların uluslararası piyasalardaki paylarını korumak ve ihracatta sıkıntı çekmemek için ürünlerini serbest bölgelere getirmek suretiyle kolay ve maliyeti düşük paketlenme, ambalajlama gibi bazı basit işlemler sonucunda uluslararası piyasalar tarafından kabul edilebilecek standartlara ulaşabilme imkanına kavuşması, ihracat işlemleriyle ilgili konularda serbest bölgelerin sağladığı başka bir olumlu etkidir (İncekara, 1986: 31).

İhracat işlemi yapmayı amaçlayan firmaların mallarını hemen satmak mecburiyetinde olmayıp, mallarını depolama alanı olarak serbest bölgeyi kullanabilmeleri ve böylece firmaların kendileri için en iyi satış koşullarının gerçekleşmesi halinde mallarını kısa süre içinde dış pazara satma olanağına kavuşması, serbest bölge uygulamalarının ihracat işlemlerine sağladığı başka bir olumlu etkidir (Köroğlu, 1999: 67).

Serbest bölgelerden ithali gerçekleştirilen malların yeniden ihracat (reeksport) işlemlerinin gerçekleştirilmesine sağladığı katkı da farklı bir katkıdır (İncekara 1986: 31). Bu sayede bir ülkeden ithal ettiği malları, bir başka ülkeye yeniden satan ihracatçı firmalar içinde bir yarar sağlanmış olmaktadır (İncekara, 1986: 31).

1.7.1.3. İthalatla İlgili Olumlu Etkileri

Serbest bölgenin kurulduğu ülkedeki hem üreticiler hem de tüketiciler, ihtiyaçları olan ithal ürünleri kendi çabalarıyla ithal etmektense; sözü edilen malları serbest bölgelerden daha kolay ve daha kısa zamanda sağlama olanağına kavuşmuşlardır (Akyürek, 1983: 18; Işık ve Çabuk, 2007: 25; İncekara, 1986: 32; Köroğlu, 1999: 66). Piyasanın ihtiyaç duyduğu ithal malların serbest bölge tarafından ithal edilmesiyle serbest bölgeler, firmalara sağladıkları esneklik sayesinde sermayelerini uzun süreli stok olarak sermaye biçiminde tutmaları gereğinin ortadan kaldırarak firmalara sermayelerini başka alanlarda kullanmalarına imkanı sağlamaktadır (Akyürek, 1983: 18; Işık ve Çabuk, 2007: 25; İncekara, 1986: 32; Köroğlu, 1999: 66-67).

Serbest bölgenin kurulduğu ülkedeki serbest bölge dışında kalan firmalar, toptan yapılacak ithallere bağlı olarak ortaya çıkacak yüksek gümrük vergisini ödemek yerine serbest bölgede kurulmuş firmalar gibi serbest bölgelere gümrüksüz ithal ederek stok yaptıkları girdileri, ihtiyaçları olan miktarlar kadar ithal ederek yalnızca ithal ettikleri ürün kadar ithalat vergisi ödeme olanağına sahip olacaklardır. Böylece girdilerden dolayı ödemek zorunda oldukları gümrük vergilerini zamana yayma fırsatı yakalayacaklardır (Akyürek, 1983: 18; Köroğlu, 1999: 67; İncekara, 1986: 32).

Serbest bölgelerin aktif çalışmasına bağlı olarak ithalatçı firmalarca ithal edilerek serbest bölgelere getirilmiş malların özellikleriyle ilgili bilgi sahibi olurlar, kalitesiz ve ayıplı mal ithal etme riski azalır (Akyürek, 1983: 18-19).

1.7.1.4. Döviz Cinsinden Gelir Sağlanması ve Ödemeler Dengesi Üzerindeki Etkisi

Serbest bölgede istihdam edilmiş işgücüne ödenen ücretlerin gelirleri; eğer mevzuat kapsamında serbest bölgede faaliyetlerini devam ettiren girişimlere tahakkuk ettirilen vergi, harç ve resim gibi bazı kamusal gelirlerden elde edilen gelirler; serbest bölge sınırlarındaki bina, yol gibi üst yapılar ve stoklama işlevini yerine getiren depolar gibi bazı yerlerin kiralanmasıyla sağlanan kira gelirleri; serbest bölgelerin ihtiyacı olan üretim girdileri ile temeldeki alt yapı hizmetleriyle başka hizmetlerin dış dünyadan sağlamak kuruldukları devletten yemin etmesiyle ilgili ülkedeki harcamalarla sağlanan gelirler; transit ticaret hizmetleriyle serbest bölgelerin sağladığı gelirler, serbest bölgeyle serbest bölgenin kurulduğu devletin döviz gelirlerinin doğrudan yükselmesine imkân vermektedir (Erdoğan ve Ener, 2005: 100). Bununla birlikte serbest bölgelerde yapılan ithalat işlemlerinde uygulanan gümrük vergisi muafiyeti gibi bazı istisnalar, tasarrufların döviz cinsinden doğrudan artmasını sağlamaktadır (Erdoğan ve Ener 2005: 101). Döviz cinsinden kazancın yükselmesi, ülkenin bir dış ödemeler açığının kapanması konusunda ülke ekonomisine yarar sağlayacaktır (Tümenbarut, 2012: 343).

1.7.1.5. Dış Sermaye ve Teknolojiyle İlgili Olumlu Etkileri

Serbest bölgelerde ithalat işlemlerinden vergi alınmamasına benzer kimi uygulamalar firmalara, maliyetlerin düşmesi ve kar oranlarında yükselme gibi bazı avantajlar sağlamaktadır (Işık ve Çabuk, 2007: 27). Bu durum, yurtdışı yatırımlarının ülkeye transferini kolaylaştırmakta ve dış sermayenin gelmesine paralel olarak ülke ekonomisine faydalı olacak bazı yeni teknolojilerin de ülkeye transfer edilmesinde bir yükselme yaşanmasını sağlayabilmektedir (Işık ve Çabuk, 2007: 27).

1.7.1.6. Turizm ve Fuarlara Olumlu Etkileri

Serbest bölgeler, inşa edildikleri bölgede gerçekleştirilecek fuarlar ile turizmi destekleyerek bunların daha ileri bir noktaya gelmesi konusunda yardımcı olmaktadır (Akyürek, 1983: 20). Ayrıca bu durum kısa vadede olmasa da uzun vadede bölgenin daha iyi tanınması açısından pozitif dışsallıklar yaratılabilecek ve böylelikle serbest bölge, kendine doğru daha fazla istekli yatırımcı ve girişimci çekebilecektir.

1.7.1.7. Transit Ticaret Faaliyetlerine Olumlu Etkileri

Serbest bölgeler, diğer ülkelerin daha kolay ve rahat bir ticari ilişkilere girmesine katkıda bulunmak suretiyle kuruldukları ülke içinde transit ticari faaliyetlerinin daha aktif hale gelmesini ve bu alanın yoğun olarak milletlerarası ticaret yapılan bir alan olmasını sağlamaktadır (Akyürek, 1983: 20).

1.7.1.8. Yeni İktisat Politikalarının Etkilerini Kestirebilmeye Olumlu Etkileri

Devletler, vergi ve kambiyo işlemleriyle ilgili politikalardaki gibi yeni maliye ve iktisat politikalarının, ülkede hangi sonuçları doğuracağını öğrenmek amacıyla ülkede söz konusu yeni politikaları uygulamaya başlamadan önce serbest bölgelerde denemeye imkan bulabilmekte ve bu deneme imkanı devletlerin aldığı kararların doğru olmasını sağlamaktadır. Çünkü serbest bölgede yaşanan deneyler, ulusal reformlar yapıldıktan sonraki değerlendirmelere göre daha az risk taşımakta ve daha iyi kontrol edilebilme olanağı sunmaktadır (Toroslu ve Durmuş, 2010: 23-24). Bu konuda en bilinçli faaliyetleri gösteren Çin'deki özel ekonomik bölgeler, yalnızca bazı politik hedeflerine ulaşmak üzere değil, bunun yanında genel olarak liberal ekonomi uygulamalarını denemek amacıyla da kurulmuşlardır (Tank, 2002: 13).

1.7.1.9. Serbest Bölgelerdeki Bankacılık, Taşımacılık ve Liman Hizmetlerine Olumlu Etkileri

Kıyı bankacılığının yapıldığı serbest bölgeler, kıyı bankacılık faaliyetlerinin yürütülmediği serbest bölgelere göre dış piyasadan kredi tedariki konusunda daha rahatlar ve kolay kredi girişi ekonomiye olumlu katkıları olmaktadır (Karakuzey, 2003: 32). Serbest bölge, uluslararası ulaşım imkânlarının zengin olduğu alanların yakınlarında inşa edilirse bu konumdan kaynaklanan olumlu dışsalılıklardan faydalanılarak liman faaliyetleri ve hizmetleri daha rahat ve verimli bir şekilde sunulabilmekte ve ülkeyi uluslararası taşımacılığın ilgi duyduğu merkezlerden biri haline getirebilmektedir (Işık ve Çabuk, 2007: 27).

1.7.2. Serbest Bölgelerin Ekonomiye Olumsuz Etkileri

1.7.2.1. Monopolleşme Riski

Serbest bölgelerde ithalat vergisinin alınmaması gibi girişimcileri kendisine çeken uygulamalara bağlı olarak firmaların faaliyetlerini devam ettirmek için gerekli gördükleri girdileri ülkeden istedikleri fiyat ve biçimde sağlayamaması üzerine, maliyeti en düşük seviyelere çekme yaklaşımına uygun olarak sonraki süreçte üretimlerini serbest bölgelerde yapma kararına varmaları halinde, daha ucuz girdi temin etme olanağına kavuşabilecek ve aynı sektörde, aynı statüde çalışan ve üretimlerini daha yüksek maliyetle yapan yurt içindeki rakiplerinin kapanmasına yol açabilecek ve böylece firma sayısında düşmelere neden olabilecektir (Karakuzey, 2003: 33-34; Güner, 1995: 14). Monopol Piyasalar, birçok avantajı olan Tam Rekabet Piyasasının aksine ekonomik bakımdan birçok zarara yol açmaktadır. Bundan dolayı iktisadi sistemin düzgün işlemesi, bir yandan da tekelleşmelerin azaltılmasına bağlıdır.

1.7.2.2. Küresel Etkilerden Fazla Etkilenme

Serbest bölgelerde sermayenin insan gücüne göre daha az kullanıldığı teknolojiler söz konusuysa ve yalnızca ihracata dayalı ekonomik faaliyetlerin yürütüldüğü bir yapıya sahipse dünyada yaşanması muhtemel bir iktisadi krizden sonra dış talepte bir düşüş yaşanacağından, serbest bölgelerde ihracat yapan işletmelerin satışlarında ve doğal olarak gelirlerinde bir düşüş olacaktır. Bu bağlamda serbest bölge işletmeleri, ihracata dayalı faaliyetleri daha az olan firmalara göre, dış etkenlerden daha kolay etkilenecekler ve ülkenin dışında yaşanan değişimlerden daha çok etkileneceklerdir (Toroslu ve Durmuş, 2010: 29).

1.7.2.3. Yurt Dışı ve Yurt İçi Piyasada Yurt İçindeki Firmalara Rakip Olma

Serbest bölgeler, genel olarak ulaşım ağı gelişmiş bölgelerde kurulduğundan dolayı, faaliyetlerini serbest bölgede sürdüren yabancı firmalar, siyasi bakımdan bağlı oldukları ülkedeki yurt içi ihracatçı işletmelere göre, ihraç edecekleri ürünleri dışarıya daha düşük düzeyde maliyetlerle satma üstünlüğüne sahiptirler. Bu bağlamda serbest bölgenin kurulduğu yurt içinde bulunan yerli işletmelere dış talebe

cevap verme konusunda rakip durumuna gelebilmektedir (İncekara, 1986: 35; Alpar, 1985: 44).

Serbest bölgede faaliyet gösteren firmalar, yalnızca dış talepte değil, bununla birlikte siyasi olarak bağlı buldukları ülkedeki yurt içi taleplere cevap verme konusunda da ithalat vergisinden muaf oldukları gibi maliyetin düşmesini sağlayan bazı olanaklara sahiptirler. Bu imkanlara sahip olan firmalar yurt içindeki diğer firmalara rakip olabilmekte ve bu olumsuzluğa engel olmak için serbest bölge firmalarıyla yurt içinde bulunan firmaların maliyetlerini eşitlemeye yönelik bir gümrük vergisi konulması veya serbest bölgeden yurt içine mal girişinin bütünüyle yasaklanması gündeme gelebilmektedir (İncekara, 1986: 35-36).

1.7.2.4. Emek ve İş Koşullarına Olumsuz Etkileri

Ülkede işçilere grev yapma ve sendikal faaliyetlerde bulunma tanınmış olmasına karşın serbest bölgelerde çalışan işçilere genel olarak tanınmamasına bağlı olarak serbest bölgelerdeki işgücünün ücreti, serbest bölgenin kurulduğu ülkedeki işgücüne göre daha düşük kalmaktadır; bu durum da ülkedeki ücret piyasasının ikili (dual) bir duruma düşmesine neden olmaktadır (Alpar, 1985: 45). Ayrıca serbest bölgelerde kullanılan işgücü niteliğine bakıldığında erkek işgücüne göre daha düşük bir ücretle çalıştırılması ve kontrol edilmesinin daha kolay olması gibi bazı sebeplerden dolayı kadın ve çocuk işgücünün yoğun istihdamı, istihdam alanında bir çarpıklığın meydana gelmesine neden olmaktadır (Köroğlu, 1999: 69).

1.7.2.5. İthalat İşlemleri Üzerinde Baskı Oluşturma Riski

Serbest bölgede faaliyet gösteren özellikle yabancı firmalar; gümrük ve ithalat vergisinden muaf tutulmak gibi birtakım olanaklardan faydalanabilme imkanlarına bağlı olarak üretimde ihtiyaçları olan kaynakları düşük bir maliyetle dış piyasalardan temin edebilmektedir. Bu imkanlardan faydalanamayan ülke içindeki firmalar bazı sıkıntılar yaşamaktadır. Bu sıkıntılardan dolayı gelişmekte olan ülkelerin ihracat artırmaya yönelik olarak kurdukları serbest bölgelerin daha çok ithalata yönelmesine ve böylece ülke ekonomisinin olumsuz etkilenmesine yol açabilmektedir (Erkan ve Tatlıdil, 1990: 12).

1.7.2.6. İlegal Faaliyetlerin Artması Riski

Sınırlarının tellerle ülkenin diğer bölümlerinden ayrıldığı serbest bölgeler, normal şartlarda polisiye önlemlere ihtiyaç duyulması açısından güvenli olması gerekirken; kamusal müdahalenin oldukça düşük olması ve idarenin yetersiz kalarak gereken uygulamaları yapamamasından dolayı serbest bölgelerde illegal faaliyetler ve işlemlerde önemli artışlar yaşanabilmektedir (Tümenbarut, 2012: 345).

1.7.2.7. Serbest Bölge İşletmelerinin Transfer Fiyatlama Uygulamasına Başvurması Riski

Ekonomik faaliyetlerini serbest bölgelerde devam ettiren dış girişimciler, gümrük vergisi muafiyeti gibi bazı teşviklerle sağladıkları yüksek karlarını, transfer fiyatlaması uygulamasıyla ana işletmelerine transfer edebilmektedir. Bu durum, yabancı işletmelerin ülke ekonomisine sağladıkları katkılarda bir düşüşe ve kamunun çeşitli vergilerle sağladığı gelirlerden mahrum kalmasına neden olabilmektedirler (İncekara, 1986: 36).

1.7.2.8. Doğaya Zarar Verme Riski

Serbest bölgelerde bulunan firmaların sürdürdükleri faaliyetlerden dolayı meydana gelen zararlı endüstriyel kalıntılar, çevreye olumsuz dışsallıklar yaratmak suretiyle çevre kirlenmesine ve dolayısıyla çevrenin zarar görmesine yol açabilmektedir (Erkan ve Tatlıdil, 1990: 13; Özdoğan, 2006: 22). Bu zararın önüne geçebilmek için gerekli düzenlemeler yapılmalı ve gerekli önlemler alınmalıdır. Bununla beraber serbest bölge kurulacak alanlarda yapılan çalışmalar, doğanın tahrip olmasına neden olmuşsa bu durum, ülkede ekolojik düzeninin bozulmasına, bazı canlı türlerinin yerleşim alanlarını ve hatta hayatlarını yitirme tehlikesine neden olacaktır.

Türkiye'deki Çevresel Etki Değerlendirmesi İzleme ve Çevre Denetimi Dairesi Başkanlığı'nın görevlerinden biri de; "Serbest bölgeler dahil olmak üzere çevrenin korunması için tesis veya faaliyetleri denetlemek" olarak belirtilmiştir.

1.7.2.9. Toplumsal Yapı Açısından Oluşabilecek Olumsuzluklar

Serbest bölgelerdeki ekonomik gelişmelerden kaynaklı olarak serbest bölgenin olduğu alanla civardaki sosyolojik yapı ve popülasyon üzerinde bazı değişiklikler

ortaya çıkabilmektedir (Alpar, 1985: 46). Nüfus artışına bağlı olarak ortaya çıkan konut sorunu, bu etkilerden birisidir (Karakuzey, 2003: 33).

1.7.2.10. Kaynak İsrafı Oluşabilme Riski

Verimliliği düşük veya ekonomik bir getirisi olmayan firmaların bulunduğu serbest bölgeler için devletin çeşitli alanlarda kullanabileceği kamusal nitelik taşıyan toprakları tahsis etmesi, bazı kaynakların serbest bölgelere transferi ve faaliyetlerini düzgün olarak gerçekleştirebilmesi için alt yapısal harcamalara gidilmesi kamusal kaynakların israf edilmesine yol açabilmekte ve ülke ekonomisini olumsuz olarak etkileyebilmektedir (Erdoğan ve Ener, 2005: 103). Serbest bölge altyapısının finansmanı bakımından değerlendirildiği zaman, amacın serbest bölge altyapısını olabildiği kadar bölgeler arası yeniden dağıtım yapma gereği duymadan finanse etmek olduğunu ifade etmek gerekir (Groß, 2006: 189).

1.7.2.11. Ekonomiyi Kontrol Gücünün Zayıflaması

Serbest bölge sayılarının artarak ülke topraklarında kapladığı alanın genişlemesine bağlı olarak serbest bölgelerde uygulanan normların ülkenin diğer bölümlerine göre farklılık taşıması ve kendine özgü bazı düzenlemeleri olmasından dolayı, devletin ekonominin kontrolünü sağlamak ve ekonomiyi istenilen noktaya getirmek amacıyla kullandıkları birtakım ekonomik ve finansal politikaların kapsamı dışındaki ekonomik faaliyetleri çoğaltmaktadır. Bu bağlamda ülkedeki ekonomi yönetiminin, ekonomi üzerindeki etkisi günden güne azalmaktadır (Alpar, 1985: 45; Karaduman ve Yıldız, 2002: 139).

1.7.2.12. Ülkede Dengesiz Bir Yatırım Ortamı Sergileme

Serbest bölgeler, endüstriyel bir merkez konumunda olduğundan dolayı, yurt içinde bulunan firmalar, bu durumun sağladığı avantajlardan faydalanmak ve ekonomik hayatta daha ideal bir verimlilik düzeyini yakalayabilmek için endüstrileri, sözü edilen serbest bölgelerin yakınlarına kurabilirler. Bu durum, ülkede dengesiz bir yatırım yapısına neden olmaktadır (Güner 1995: 15; Karakuzey 2003: 34).

1.8. Literatür Taraması

Kuramsal olarak ele alındığında, serbest bölgelerle ilgili çalışmaların serbest bölgelerin buldukları ülkelerin refah seviyesine etkileri, serbest bölgelerdeki doğrudan yabancı yatırımların yayılma alanları, serbest bölgeler aracılığıyla uluslararası iş bölümünün üretim maliyetlerinin düşmesine etkisi ve serbest üretim bölgelerinin gelişmesi üzerine yoğunlaştığı görülmektedir (Tekeli ve İlkin, 1987: 16).

Grubel (1982); çalışmasında özel ekonomi bölgelerini tanımlamış, refah düzeyine etkileri ve diğer endüstri alanlarının önemi üzerinde durmuştur. Serbest bölgelerin ticareti geliştirdiğini, yeniliği teşvik ettiğini, üretici ve tüketicilere daha çok seçim özgürlüğü sunduğunu ifade etmiştir. Bu tür bölgelerin, ticaretin bölgesel saptırma maliyetini azaltmasının mümkün olabileceğini bildirmiştir.

Facchini ve Willmann (1999) tarafından yapılan çalışmada, serbest bölgelerde elde edilen geleneksel pareto kazançlarının refah düzeyine etkilerini analiz etmişlerdir. Resmi kaynaklardan elde edilen verilerle bir çerçeve oluşturulmuş ve dixit-norman vergi programından yararlanarak bir değerlendirme yapmışlardır. Dixit ve Norman'da (1980) geliştirilen ikili yaklaşımı kullanarak, gümrüksüz bir bölgeye girişin Pareto'nun Autarky'den daha fazla kazanmasına yol açtığını göstermişlerdir.

Karaduman ve Yıldız (2002) çalışmasında serbest bölgelerin Türkiye'nin dış ticaretinin %12'lik bölümünü gerçekleştirmek suretiyle kuruluş amacını gerçekleştirdiğini, çifte vergilendirmeye engel olunmak suretiyle genişleme sağlamanın ve etkili tanıtım faaliyetleriyle doğrudan yabancı sermayenin serbest bölgelere çekilebileceğini ileri sürmektedir.

Dünyada ve Türkiye'de serbest bölgelerin gelişim aşamalarını ele alan Orhan (2003); çalışmasında serbest bölgelerin çeşitleri, faydaları ve ekonomik etkileri üzerinde durmuştur. Türkiye'de kurulan serbest bölgelerin performansları ile Kocaeli'deki KOSBAŞ isimli serbest bölgenin verileri, bölgeye katkıları üzerine değerlendirmeler yapmıştır. Bu değerlendirmeler sonucunda, sanayinin çok sayıda olduğu çevrede ve İstanbul'da bulunan serbest bölgelerin sektörel bazda yetersiz olduğu göz önüne alındığında; Serbest Bölge'nin kurulması için gereken faktörlerin çoğuna sahip olan Kocaeli'nin bir serbest bölgenin ihtiyacına cevap verecek kapasitede olduğunu ifade etmiştir.

Düzenli (2006); çalışmasında Türkiye'deki serbest bölgelere doğrudan yabancı yatırım performanslarını ele almış ve doğrudan yabancı yatırımların Türk ekonomisine etkileri serbest bölgeler açısından değerlendirmiştir. İhracata dayalı kalkınma modeli uygulayan Türkiye'nin ihracatını arttırması beklenen serbest bölgelerin, ülkemiz ekonomisinde ithalat baskısı yarattığını düşündüğünden; yabancı sermaye için gereken uygun siyasi ve ekonomik ortamın sağlanması gerektiğini, daha önemli teşviklerin olmasını ve gerekli yasal düzenlemeler yapılarak serbest bölgelerin daha etkin kullanılabilmesi için gereken tedbirlerin alınması gerektiğini vurgulamıştır.

Ebiri (2006) çalışmasıyla Türkiye'de 1987'den itibaren birtakım teşvik uygulamalarından faydalanarak faaliyetlerini sürdüren Serbest Bölgelerin mevcut durumunu, ekonomiye katkılarını ve özellikle mali boyutlarını ele almış, hedeflerin hangi düzeyde gerçekleştiğini belirlemeye çalışmıştır. Serbest Bölgelerden; iyi bir planlama, etkili yönetim ve denetim ile daha fazla yararlanılması, böylece gelecekte görülmesi muhtemel olumsuzlukların en aza indirilmesinin mümkün olduğu ifade etmiştir. Öte yandan; Serbest Bölgelerin ekonomiye olan önemli katkılarının kalkınma çabası içerisindeki Türkiye'nin bu çabasını destekleyecek yararları olacağını düşünmüştür.

Gümüş (2007) çalışmasında serbest bölgelerin genel özelliklerini ve kuruluş amaçları üzerinde durarak serbest bölgelerin ülke ekonomilerine olumlu ve olumsuz etkilerinin tespit edilmesi ve 5084 sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'dan sonra serbest bölgelerdeki vergi uygulamalarını incelemeyi amaçlamıştır. Ülkemizdeki Serbest Bölgelerin ihracat için yatırım ve üretimi artırma, teknoloji girişini hızlandırma, yabancı sermaye ve ekonominin girdi ihtiyacını ucuz ve düzenli şekilde sağlama faaliyetlerini istenilen şekilde yerine getiremedikleri belirtmiştir. Bu bölgelerde faaliyet gösteren mükelleflerin kazançları üzerinden vergiye tabi olmamaları, bu bölgeler dışında çalışanlar arasında haksız rekabet oluşmasına yol açtığını bildirmiştir. Oluşan bu rekabetin önlenmesine yönelik çözümler bulunması ve Avrupa Birliği mevzuatına uygun yeni düzenlemelerin yapılması gerekliliği bildirilmiştir.

Kocaman (2007) çalışmasında Türkiye'deki serbest bölgelerin genel ekonomiye katkılarını, kuruluş yeri kuramının esasları ışığında dünya serbest bölge

uygulamalarının sonuçlarıyla karşılaştırmak suretiyle incelemiştir. Türkiye'deki Serbest Bölgeler uygulamasında, WEPZA'nın Türkiye'yi başarılı bir örnek olarak göstermesine rağmen, Türkiye'nin bu alanda önemli faydalar elde etmesi konusunda beklentiye girilmemesi gerektiğini düşünmektedir.

Gelişmekte olan serbest bölge piyasalarında bilgi teknolojilerinin rolünü inceleyen Azad ve Rostamnya (2012), çalışmalarında İran'daki 300 işletmeciye anket yöntemini kullanarak sorular yöneltmişler ve LISREL adlı analiz programıyla çözümlenmişlerdir. Günümüzde farklı pazarların gelişmesinde, bilgi teknolojisi ürünü olan POS, ATM, vb. cihazlar önemli rol oynamaktadır. Bilgi teknolojisi ürünleri sayesinde insanların önemli miktarda parayı az riskle taşıyabilmesinin mal alım-satımında kolaylık, serbest bölge piyasasına da katkı sağladığı belirtilmiştir.

Tiefenbronn (2013); çalışmasında, dünyada ve ABD'deki serbest bölgeleri ile bunların ekonomiye etkilerini ele almıştır. Çalışmada serbest bölgelerin hizmetleri, işletmeye yararları, avantajları, dezavantajlar ve vergi avantajları üzerinde durduğu belirtilmiştir. Yakın gelecekte bazı dış ticaret bölgelerinde üretim faaliyetinin belirli oranda artabileceğini ifade etmiştir. Serbest ticaret bölgelerinin ve ABD dış ticaret bölgelerinin avantajları ve dezavantajları ve bunların ABD üzerindeki etkileri hakkında net bir görüş birliğine varılamadığını bildirmiştir.

Serbest bölgelerin küreselleşme üzerine etkilerini dikkate alarak dünya ve Türkiye açısından inceleyen Öztürk (2013); Serbest Limanlar olarak başlayan ve 1960'lı yıllardan sonra serbest üretim bölgelerine dönüşen bu bölgelerin zamanla geçirdiği evreleri ana hatlarıyla ortaya koymaya çalışmıştır. Bu çalışma; serbest bölgelere yönelik ithalatı artırma, vergi kayıplarına neden olma, çalışma koşulları ve beklentileri karşılayamama gibi eleştirilere yer vermiştir. Serbest bölgelerde vergi muafiyetiyle gelen ayrıcalığın yerini tam bir serbestlik öngören küreselleşmenin alacağını ve bu bölgelere olan ilginin azalacağını belirtmiştir.

Siroen ve Yücer (2014) çalışmasında, serbest ticaret bölgelerinin ticari performanslarını analiz ederek, makro seviyede dışsallıklara ve çarpık maliyetlerin serbest ticaret performansına etkisini ele almışlardır. Çalışmalarında serbest bölge ticaretinin (özellikle ihracat açısından) ülke dış ticaretini olumlu etkilediğine vurgu yapmışlardır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SERBEST BÖLGELER VE MERSİN SERBEST BÖLGESİ

2.1. Türkiye'de Serbest Bölgeler

Türkiye'de serbest bölge kurma çalışmaları Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ilk yıllarına dayanmaktadır. Türkiye, 1920'lerde diğer ülkelere tarım ürünleri ve maden ürünleri ihraç ederken mamul durumunda sanayi ürünlerini ithal etmektedir. İthal ikameci anlayışın egemen olduğu Türkiye, transit yolu üzerindeki coğrafi konumundan dolayı belli bir öneme sahip olduğu için, bu yıllar içinde İstanbul Limanı'nda kurulmak istenen serbest bölge ile I. Dünya Savaşı'ndan sonra kaybedilen transit ticaret imkanlarının yeniden elde edilmesi planlanıyordu (Atalay, 1986:87-89).

Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra serbest bölge kurulması ile ilgili ilk girişim, 22 Haziran 1927'de 1132 sayılı Serbest Mıntıka Kanunu ile gerçekleşmiştir. Böylece 14 Şubat 1929 tarihinde "Ford Motor Company" ile özel bir sözleşme yapılmak suretiyle bu firmaya serbest bölgenin imkânlarından faydalanma hakkı verilmiştir. Firma, İstanbul'da faaliyetlerini bir müddet sürdürmüştür. Fakat bu serbest bölge uygulaması başarıya ulaşamamıştır (Tümenbatur, 2012:346).

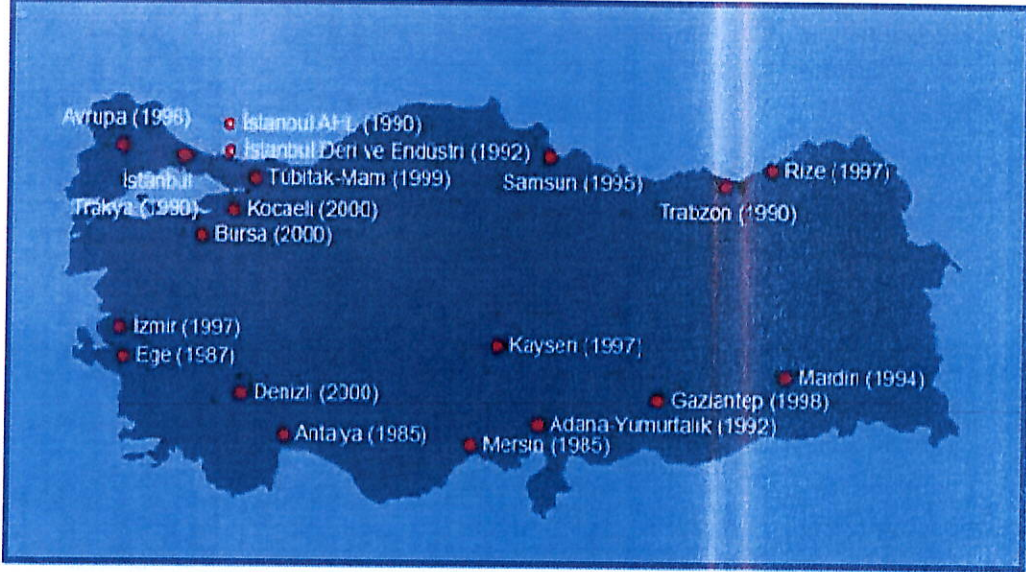
1927'de 1132 sayılı Serbest Mıntıka Kanunu ile başlayan Türkiye'de ilk serbest bölge kurma çalışmalarının ardından 1946'da kabul edilen 4893 sayılı kanunla serbest yer kurulması talep edilmiş; sonra 1953'te kabul edilen 6209 sayılı Serbest Bölge Kanunu da uzun bir bekleme sürecinin ardından yapılan çalışmalar yine başarılı olmamıştır. Cumhuriyet sonrasındaki aşağı yukarı elli yıllık bir süreci kapsayan çalışmalar başarıya ulaşamamıştır (Erçakar, 2004).

1980'den sonra hız kazanan küreselleşmenin bir gereği olarak serbest bölgelerin kurulma çalışmaları yeniden canlandırılmış ve birçok girişim yapılmıştır. İhracat yapmak amaçlı yatırım ve üretim yapılabilmesi için serbest bölgelerin kurulması, Türkiye'nin ihracatla ilgili yüksek hedeflerine ulaşabilmesi ve ödemeler dengesini kurulması bakımından çok önemlidir. 1985'te 3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'nun kabul edilmesi bu konuda bir dönüm noktası niteliği taşımaktadır.

Türkiye’de dışa dönük yatırım yapma amacıyla olan yatırımcılar, serbest bölge ve serbest bölgenin dışında sunulan teşvikleri ve olanakları karşılaştırmak suretiyle faaliyet amaçlarına uygun olan seçenek üzerinde yoğunlaşmaktadır. Serbest bölgelerin kurulması, yabancı sermayenin Türkiye’ye girmesi konusunda teşvik edici olması bakımından büyük önem taşımaktadır.

Türkiye’de günümüzde faaliyetlerini sürdüren 19 tane serbest bölge vardır. Mersin’de kurulan serbest bölge, bunlardan ilkidir. Mersin Serbest Bölgesi’nin kuruluşu, 1985’te kanunen gerçekleştirilmiş, ticari faaliyetlerine ise ancak 1987’de başlayabilmiştir. Türkiye’deki serbest bölgelerin sayılarına ve dağılımlarına bakıldığında bunların önemli liman ve sınır kentlerinde kuruldukları görülecektir.

Şekil 2.1: Serbest Bölgeler Haritası. (<http://sebatlas.gov.tr/index.aspx>)

Stratejik konumun önemiyle beraber teknolojik gelişmeleri takip edebilmeleri bakımından ve nitelikli projeleri uygulamaya koyabilmek için serbest bölgelerden bazıları üniversitelere yakın bölgelerde kurulmuştur. TÜBİTAK MAM Serbest Bölgesi, bununla ilgili bir örnektir. Türkiye’deki bütün serbest bölgelerde sağlanan muafiyet ve istisnaların eşit olarak sunulmasıyla beraber işgücü, konum ve teknoloji faktörlerine bağlı olarak serbest bölgelerin kuruldukları yerler ile ticaret hacimleri değişkenlikler göstermektedir.

Tablo 2.1: Türkiye’de bulunan Serbest Bölgeler ve Kuruluş Tarihleri

SIRA	TÜRKİYE’NİN SERBEST BÖLGELERİ	KURULUŞ TARİHLERİ
1.	MERSİN	1985
2.	ANTALYA	1985
3.	EGE	1987
4.	İSTANBUL ATATÜRK HAVALİMANI	1990
5.	TRABZON	1990
6.	İSTANBUL TRAKYA	1990
7.	ADANA YUMURTALIK	1992
8.	İSTANBUL ENDÜSTRİ ve TİCARET	1992
9.	MARDİN	1994
10.	SAMSUN	1995
11.	AVRUPA	1996
12.	RİZE	1997
13.	KAYSERİ	1997
14.	İZMİR	1997
15.	GAZİANTEP	1998
16.	TÜBİTAK- MARMARA ARAŞTIRMA MERKEZİ- (MAM)	1999
17.	DENİZLİ	2000
18.	BURSA	2000
19	KOCAELİ	2000

Kaynak: <https://vergidosyasi.com/2017/04/06/5969/>

Dışa dönük sanayi stratejisinin takip edilmesinden sonra uygulanmaya başlanmasından sonra Türkiye’de kurulmaya başlanan ve günümüzde de aktif olarak devam eden Mersin ve Antalya Serbest bölgeleri kurulduktan sonra İzmir ve İstanbul gibi ticari bakımdan önemli merkezler olan şehirlerde de serbest bölgeler kurulmuştur. Türkiye’nin jeopolitik konumunun verdiği avantajları değerlendirmek için ülkenin güney, kuzey, doğu ve batı yönlerinde de kurulmaya devam edilmiştir.

Türkiye’de bulunan ve aktif olarak faaliyetlerine devam eden serbest bölgelere uygulanan bütün teşvikler ve muafiyetler, Türkiye’de bütün serbest bölgeler için 3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu’nda, 5084 ve 5810 sayılı kanunlarla yapılan değişikliklerle beraber, tespit edildiği biçimde eşit olarak uygulanmaktadır.

Türkiye’de bulunan 19 serbest bölgede 2016-2017 yılında toplam firmaların faaliyet ruhsatlarının konularına göre dağılımları tablo 2.2 ve tablo 2.3’te verilmiştir.

Tablo 2.2: Serbest bölge faaliyet ruhsatlarının konularına göre dağılımı (31.12.2016)

FAALİYET KONULARI	YERLİ	YABANCI	TOPLAM
ÜRETİM	665	291	956
ALIM-SATIM	926	316	1242
DİĞER	535	128	663
TOPLAM	2126	735	2861

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı, (2019).

Tablo 2.3: Serbest bölge faaliyet ruhsatlarının konularına göre dağılımı ve değişim oranları

FAALİYET KONULARI	Aralık 2016	Aralık 2017	%
ÜRETİM	956	964	+0,84
ALIM-SATIM	1242	1204	-3,06
DİĞER	663	662	-0,15
TOPLAM	2861	2830	-1,08

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı, (2019).

Türkiye’de bulunan 19 serbest bölgede 2016-2017 yılında toplam firmaların faaliyet ruhsatlarının konularına göre dağılımları tablo 2.2 ve tablo 2.3’te verilmiştir. Bu tablolardaki rakamlara göre serbest bölgelerde faaliyette bulunan işletmelerin %74.3’ü yerli, %25.7’si ise yabancıdır. Serbest bölgelerde işletmeler, %33.4 üretim alanında, %43.4 alım-satım alanında, %23.2 ise diğer alanlarda faaliyetlerini sürdürmektedir.

Serbest bölgelerin tablo 2.4 ve tablo 2.5’da verilen yıllık ticaret hacimleri dikkate alındığında 2016 yılı toplam işlem hacminin 19.033.079.000 Dolar olduğu ve bunun, 2017’de 20.378.584.000 Dolar’a yükseldiği görülmektedir. Ticaret hacmi bakımından ilk üç sırada Ege Serbest Bölgesi, İstanbul Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesi ve Mersin Serbest Bölgesi bulunmaktadır.

Tablo 2.6 ve tablo 2.7’de serbest bölgelerin toplam ticaret hacmindeki değişimleri ortaya konulmuştur. Buna dair verilere göre serbest bölgelerden yurt dışına gönderilen mallar ile yurt dışından serbest bölgelere gelen malların oranı %54 ile %46 seviyelerindedir.

Tablo 2.8 ve Őekil 2.2’de serbest b6lgelerin istihdam rakamlarına g6re en b6y6k istihdamın Ege Serbest B6lgesi’nde gerćekleŐtiĐi g6r6lmektedir. Tablo 2.9’da Ocak-Aralık 2017 rakamlarına g6re serbest b6lgelerde toplam da 66.984 kiŐinin istihdam edildiĐi; 19.634 ile toplam istihdamı ile en b6y6k paya sahip olan Ege Serbest B6lgesi’nin genel ićinde %29’luk bir oranı karŐıladıĐı g6r6lmektedir.

Tablo 2.4: Serbest bölgelerin yıllık ticaret hacimleri (1.000 ABD \$)

BÖLGELER	Ocak-Aralık 2013	Ocak-Aralık 2014	Ocak-Aralık 2015	Ocak-Aralık 2016	Ocak-Aralık 2017
İstanbul Endüstri ve Ticaret	3.367.671	3.327.829	2.939.480	2.768.535	3.096.670
Ege	4.680.242	4.293.268	3.878.767	4.075.581	4.327.519
İstanbul Atatürk Havalimanı	1.797.352	1.518.438	1.271.014	1.096.455	1.135.613
Mersin	3.552.257	3.509.193	3.389.099	2.856.284	2.935.266
İstanbul Trakya	1.723.958	1.633.496	1.320.836	1.121.674	1.264.534
Bursa	1.907.397	1.934.424	1.746.803	1.835.456	1.766.078
Avrupa	2.439.927	2.447.756	2.338.770	1.972.380	2.030.141
Antalya	902.379	833.450	682.537	661.597	722.791
Kocaeli	662.729	700.819	419.707	482.237	586.335
Kayseri	798.250	806.459	737.563	752.559	853.353
İzmir	368.283	319.987	242.664	208.802	351.495
Samsun	91.521	111.085	120.920	80.897	81.829
Adana-Yumurtalık	397.467	515.598	570.263	602.455	814.514
Gaziantep	199.045	134.455	86.296	69.575	33.245
TUBİTAK-MAM Tek.	233.652	174.486	76.052	63.774	65.638
Trabzon	57.828	46.569	375.695	365.860	285.619
Denizli	56.783	121.408	61.012	17.821	27.025
Riza	3.657	3.522	3.185	1.136	918
Mardin	-	-	-	-	-
TOPLAM	23.240.397	22.432.242	20.260.661	19.033.079	20.378.584

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı, (2019).

Tablo 2.5: Ocak-Aralık dönemi serbest bölgeler ticaret hacimlerindeki yıllık değişim oranları

BÖLGELER	2014-2013	2015-2014	2016-2015	2017-2016
İstanbul Endüstri ve Ticaret	-1,18	-11,67	-5,82	11,85
Ege	-8,27	-9,65	5,07	6,18
İstanbul Atatürk Havalimanı	-15,52	-16,29	-13,73	3,57
Mersin	-1,21	-3,42	-15,72	2,77
İstanbul Trakya	-5,25	-19,14	-15,08	12,74
Bursa	1,42	-9,70	5,08	-3,78
Avrupa	0,32	-4,45	-15,67	2,93
Antalya	-7,64	-18,11	-3,07	9,25
Kocaeli	5,75	-40,11	14,90	21,59
Kayseri	1,03	-8,54	2,03	13,39
İzmir	-13,11	-24,16	-13,95	68,34
Samsun	21,38	8,85	-33,10	1,15
Adana-Yumurtalık	29,72	10,60	5,65	35,20
Gaziantep	-32,45	-35,82	-19,38	-52,22
TÜBİTAK-MAM Tek.	-25,32	-56,41	-16,14	2,92
Trabzon	-19,47	706,75	-2,62	-21,93
Denizli	113,81	-49,75	-70,79	51,65
Rize	-3,69	-9,56	-64,33	-19,24
Mardin	-	-	-	-
TOPLAM	-3,48	-9,68	-6,06	7,07

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı, (2019).

Tablo 2.6: Yönu itibariyle toplam ticaret hacmindeki değişmeler (1.000 ABD \$)

	2013	%	2014	%	2015	%	2016	%	2017	%
Yurt İçinden Serbest Bölgelere	2.886.929	12,42	2.732.526	12,18	2.205.295	10,88	2.125.131	11,17	2.374.508	11,65
Serbest Bölgelerden Yurt Dışına	7.701.394	33,14	7.957.871	35,48	7.493.675	36,99	7.040.974	36,99	7.525.016	36,93
Yurt Dışından Serbest Bölgelere	7.490.100	32,22	7.058.603	31,47	6.549.732	32,33	5.867.525	30,83	6.405.857	31,43
Serbest Bölgelerden Yurt İçine	5.161.974	22,21	4.683.242	20,88	4.011.960	19,80	3.999.450	21,01	6.405.85	19,99
TOPLAM / TOTAL	23.240.397	100,00	22.432.242	100,00	20.260.661	100,00	19.033.079	100,00	20.378.584	100

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı, (2019).

Tablo 2.7: Yönu itibariyle Ocak-Aralık döneminde ticaret hacmindeki değişmeler (1.000 ABD \$)

	2016 / Ocak-Aralık	2017 / Ocak-Aralık	%
Yurt İçinden Serbest Bölgelere	2.125.131	2.374.508	11,73
Serbest Bölgelerden Yurt Dışına	7.040.974	7.525.016	6,87
Yurt Dışından Serbest Bölgelere	5.867.525	6.405.857	9,17
Serbest Bölgelerden Yurt İçine	3.999.450	4.073.203	1,84
TOPLAM / TOTAL	19.033.079	20.378.584	7,07

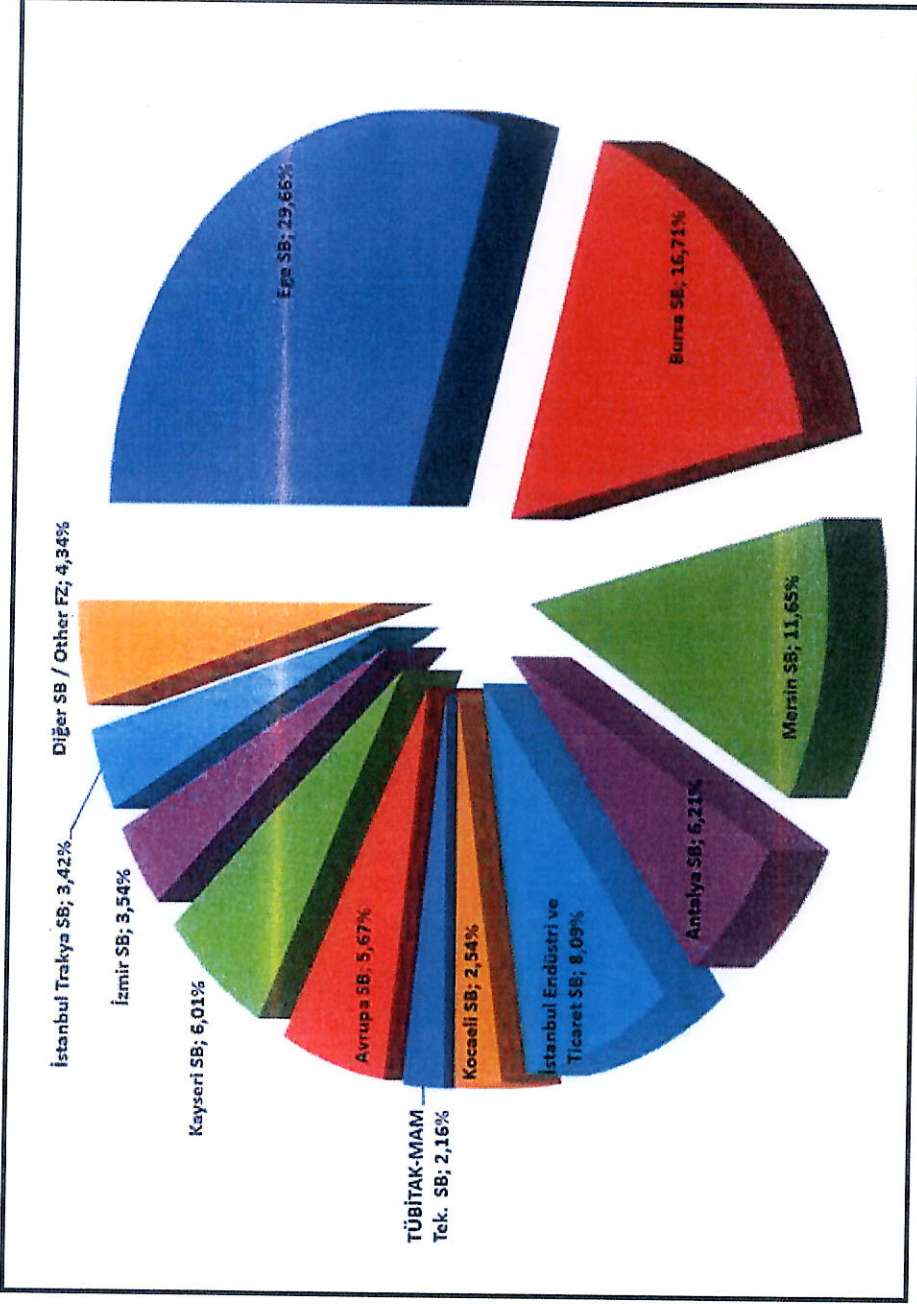
Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı, (2019).

Tablo 2.8: Serbest bölgelerde istihdam

BÖLGELER	İŞÇİ	BÜRO PERSONELİ	DIĞER	TOPLAM
Ege	15799	3320	487	19606
Bursa	9993	1030	20	11043
Mersin	6025	997	676	7698
Antalya	3413	692	-	4105
İstanbul Endüstri ve Ticaret	3728	1620	-	5348
Kocaeli	1510	105	65	1680
TUBİTAK-MAM Tek.	1026	380	22	1428
Avrupa	3115	631	-	3746
Kayseri	3534	360	79	3973
İzmir	1979	342	21	2342
İstanbul Trakya	1598	623	37	2258
İstanbul Atatürk Havalimanı	615	561	82	1258
Adana-Yumurtalık	859	100	3	962
Samsun	350	54	-	404
Gaziantep	111	45	1	157
Trabzon	34	-	11	45
Denizli	25	12	1	38
Mardin	-	-	-	-
Rize	1	3	-	4
TOPLAM	53.715	10.875	1.505	66.095

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı, (2019).

Şekil 2.2: Serbest bölgelerde istihdam grafiği.

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı, (2019).

Tablo 2.9: Ocak-Aralık dönemi serbest bölgeler istihdam verileri

BÖLGELER	2016 / Ocak-Aralık				2017 / Ocak-Aralık				%
	İŞÇİ	BÜRO PERSONELİ	DİĞER	TOPLAM	İŞÇİ	BÜRO PERSONELİ	DİĞER	TOPLAM	
Ege	15799	3320	487	19.606	15732	3385	517	19.634	0,14
Bursa	9993	1030	20	11.043	8696	1066	311	10.073	-8,78
Mersin	6025	997	676	7.698	6371	1012	692	8.075	4,90
Antalya	3413	692	-	4.105	2613	411	998	4.022	-2,02
İstanbul End. Tic.	3728	1620	-	5.348	4698	1636	-	6.334	18,44
Kocaeli	1510	105	65	1.680	1450	95	35	1.580	-5,95
TUBİTAK-MAM Tek.	1026	380	22	1.428	994	373	14	1.381	-3,29
Avrupa	3115	631	-	3.746	3400	828	-	4.228	12,87
Kayseri	3534	360	79	3.973	3554	374	118	4.046	1,84
İzmir	1979	342	21	2.342	1338	404	297	2.039	-12,94
İstanbul Trakya	1598	623	37	2.258	1761	560	28	2.349	4,03
İst. Atatürk Havalimanı	615	561	82	1.258	610	590	82	1.282	1,91
Adana-Yumurtalık	859	100	3	962	918	109	240	1.267	31,70
Samsun	350	54	-	404	385	54	-	439	8,66
Gaziantep	111	45	1	157	91	40	5	136	-13,38
Trabzon	34	-	11	45	-	-	49	49	8,99
Denizli	25	12	1	38	28	16	1	45	18,42
Mardin	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00
Rize	1	3	-	4	1	4	-	5	25,00
TOPLAM	53.715	10.875	1.505	66.095	52.640	10.957	3.387	66.984	1,35

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı, (2019).

2.1.1. Mersin Serbest Bölgesi

2.1.1.1. Mersin İli

Mersin, Türkiye'nin birçok alanda en gelişmiş şehirlerinden biridir. 15.512 km² yüzölçümü ile Türkiye yüzölçümünün %2'sine denk gelen Mersin'in nüfusu 1.793.931 kişidir (TUİK, 2019). Çok verimli topraklara sahip, gelişmiş bir sanayiye sahip olması, zengin maden kaynaklarına sahip oluşu, Mersin Petrol Rafinerisi'nin bulunuşu ve Mersin Limanı'nın sağladığı imkan bu gelişmenin temel sebepleridir. Gayri safi hâsılanın % 40'lık kısmı sanayi, % 30'unu tarım ve % 10'unu ticaret sektöründeki faaliyetlerden elde edilmektedir. Her yönüyle zengin bir şehir olan Mersin, Türkiye'nin gelişmeye en uygun bölgelerden birisidir (MTSO, 2017).

• *Tarım*

Faal nüfusun önemli bir kısmı tarım sektöründe çalışmaktadır. Çok çeşitli tarım ürünlerinin yetiştirildiği Mersin topraklarının % 25'inde tarım yapılmaktadır. Yıldan yıla artış gösteren tarım ürünleri arasında en fazla hububat ekimi yapılmaktadır. Modern tarım araçlarının kullanıldığı Mersin Türkiye'nin meyve, sebze ve tahıl ambarlarından birisidir. Turfanda meyve ve sebze Türkiye'nin dört bir köşesine Mersin'den gitmektedir. Arpa, buğday, çavdar, nohut, mercimek ve pirinç üretilen başlıca ürünlerdir. Sanayi ürünü olarak da pamuk en çok yetiştirilen üründür. Bunun dışında susam ve yerfıstığı yetiştirilmektedir. Domates, patlıcan, biber, bakla, fasulye, bamya, kabak, karnabahar, salatalık, marul, ıspanak, lahana ve soğan Mersin'de yetiştirilen başlıca sebzelerdir. Antalya'dan sonra en geniş sera alanına sahip olan Mersin, seracılık alanında da bir hayli ilerlemiştir. Başta turunçgiller olmak üzere kavun, karpuz, üzüm, nar, zeytin, muz, erik, incir, kayısı badem ve keçiboynuzu gibi birçok meyve yetiştirilmektedir (MTSO, 2017: 64).

• *Hayvancılık*

Arazisinin % 15'e yakın kısmı çayır ve mera olmasına karşın Mersin'de hayvancılık istenilen düzeyde değildir. Arıcılık gelişmiştir (MTSO, 2017: 82).

- *Balıkçılık*

Akdeniz’de geniş sahillere sahip olmasına karşın balık üretimi de düşüktür. Bazı bölgelerde alabalık üretme çiftlikleri bulunmaktadır. Tarsus, Dragon ve Berdan çaylarında tatlısu balıkları bol miktarda bulunmaktadır (MTSO, 2017: 100).

- *Ormancılık*

Arazisinin % 55’i orman ve fundalıklarla kaplı olan Mersin’de makiler arasında fıstık çamları ve yabani zeytin bulunmaktadır. Ayrıca orman arazisinde meşe, sandal, sakız, mersin ve tespih ağaçları bulunmaktadır. Daha yüksek bölgelerde çeşitli çam türleri, sedir ve köknar ağaçları yetişmektedir. Ormandan her yıl reçine ve sanayi odunu elde edilmektedir (MTSO, 2017: 64).

- *Madenler*

Krom, demir, alüminyum, bakır, kuvarsit, dolomit ve barit çıkarılan Mersin, maden bakımından da zengin sayılabilecek bir şehirdir (MTSO, 2017: 150). Bu madenlerin bir kısmı, Mersin Limanı’ndan ihraç edilmektedir.

- *Sanayi*

Mersin, Adana’dan sonra Akdeniz Bölgesi’nde sanayi sektörü gelişmiş bir şehirdir. Şehirde birçok sanayi kuruluşu bulunmaktadır.

- *Ulaşım*

Havayolu ulaşımı bakımından Adana Havaalanı’ndan faydalanan Mersin; karayolu, demiryolu ve denizyolu ulaşımı açısından çok müsait bir şehirdir. Ulaşım açısından Türkiye’nin her köşesiyle irtibat içindedir. Akdeniz sahillerinden paralel olarak geçen E-24 karayolu Anamur, Silifke, Erdemli, Mersin ve Tarsus istikametinde ilerlemektedir. Ankara-Konya E-35 Karayolu, Silifke’de E-24 karayoluyla birleşmektedir. Ayrıca Niğde-Kayseri-Sivas; Adana-Hatay; Adana-Gaziantep-Urfa ve Kahramanmaraş-Malatya istikameti bağlantısı bulunmaktadır (MTSO, 2017: 193).

Denizyolu taşımacılığında çok önemli bir merkez olan Mersin Limanı’na yıl içinde üç binden fazla büyük gemi gelmektedir. Mersin Limanı, Ortadoğu ile Avrupa ve ABD arasında bir transit merkez niteliği taşımaktadır. 140 geminin barınmasına

imkân sağlayan limanda, aynı anda 15 geminin yükleme ve boşaltma yapması mümkündür. Mersin, Türkiye'nin doğu, orta ve batı bölgelerini birleştiren demiryolu ağına bağlıdır. Kütahya-Afyon-Konya üzerinden gelen demiryolu hattı, Niğe'nin Ulukışla ilçesinden sonra iki kola ayrılmaktadır. Güneydoğu yönüne ilerleyen ve daha çok nakliyede kullanılan hat, Adana-Mersin sınırını izleyerek Yenice, Tarsus ve Mersin'e ulaşmaktadır (MTSO, 2017: 193).

2.1.1.2. Mersin Serbest Bölgesi

Serbest bölgelerin başarılı olup olmadıkları, ülkelerin birçoğunda bu bölgelerin çektikleri yabancı sermaye hacmiyle ölçülmektedir. Türkiye'de ise bir serbest bölgenin başarısı çektiği yabancı sermaye büyüklüğüyle birlikte serbest bölgedeki ihracat, katma değer ve istihdam gibi diğer ölçütler göz önünde bulundurularak değerlendirilmektedir. Bir bölgenin, yatırımda bulunan girişimcilerin ilgisini çekmesi, ev sahibi tlkeyle zaman içinde ilişkilerinin gelişmesine ve daha sonra da buradan ayrılmak istemesi, bir serbest bölgenin başarı kazanabilmesinin n şartıdır (Atik, 1998). Ağaç, Baki, Peker ve Ar (2015), yaptıkları çalışmada; serbest bölgelerin başarısına etki eden en önemli ölçütün yer tercihi olduğunu ifade ederek serbest bölgeler kuruluşunda dikkate alınması gerekli ltleri şöyle sıralamışlardır.

- Taşımacılık Türü Sayısı: İlin sahip olduğu toplam taşımacılık türü (kara-demir-deniz-hava hattı) sayısı.
- lkelere Yakınlık: İlin komşu (sınırı) olduğu ülke sayısı.
- Enerji Altyapısı: İlin sahip olduğu toplam kurulu enerji gücü miktarı.
- İşsizlik Oranı: İlin işsizlik oranı.
- Devlet Teşviki: İlin teşvik seviyesi.
- Nitelikli Eleman Sayısı: İldeki n lisans ve üstü mezun sayısı.
- Dış Ticaret: İlin toplam dış ticareti.
- Taşıt Sayısı: İlde kayıtlı kamyon.
- Göç Hızı: İlin net g oranı.

Bu ölçütlerden hareketle Mersin'in durumunu ele aldığımızda ortaya çıkan tablo şöyledir:

a) Taşımacılık Türü Sayısı

Doğu Akdeniz'deki en önemli limanlarından birinin bulunduğu Mersin, karayolu ve demiryolu bağlantılarıyla Ortadoğu ticari faaliyetleri için ideal bir transit limanı olma özelliğine sahiptir. Mersin Limanı, karayolu ve demiryolu bağlantılarıyla iç kesimlerle ulaşım ağı olan geniş bir hinterlanda sahiptir.

İç Anadolu Bölgesi, Doğu Anadolu Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi dış ticaret faaliyetlerini Mersin Limanı üzerinden gerçekleştirmektedir. Ayrıca Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Ortadoğu ülkelerine, AB ülkeleri ve ABD'ye ihracat-ithalat ve transit yük taşımacılığı da buradan yapılmaktadır. Denizyolu aracılığıyla gelen yükler, demiryoluyla Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Ortadoğu ülkelerine nakledilmektedir. Mersin, havayolu ulaşım ihtiyacını şehre 69 km. mesafede olan Adana Havaalanını kullanarak gidermektedir (MTSO, 2017: 193).

b) Ülkelere Yakınlık

Türkiye'nin Doğu Akdeniz sahilinde yer alan Mersin, coğrafi olarak konumu en iyi olan illerinden biridir. Türk Cumhuriyetleri, Ortadoğu ülkeleri, Rusya, Kuzey Afrika ve Akdeniz ülkeleri pazarlarına yakın olmasından dolayı Mersin, çok büyük öneme sahiptir. Mersin Serbest Bölgesi bu bağlamda; bir odak oluşturacak şekilde kurulmuştur (Atik, 1998).

c) Enerji Altyapısı

Mersin ilinde santrallerin kurulu gücü 1.065 MW'dır ve şehrin tüketimini karşılamada oranı ise %75 civarındadır. Türkiye'de bulunan santrallerin kurulu gücünün %1,4'ü Mersin'dedir (www.enerjiatlası.com).

d) Devlet Teşviki

Üretim ruhsatıyla faaliyette bulunanların ürettikleri ürünleri satarak sağladıkları kazançları; serbest bölgelerde montaj, demontaj, bakım, onarım, ayrıştırma, elleçleme, ambalajlama, test etme, etiketleme ve depolama hizmeti alanlarında

faaliyet gösteren ve hizmetin tümünü Türkiye'de yerleşik olmayan bireylerle, işyeri, kanuni ve iş merkezi yurt dışında olanlara hizmet veren işletmelerin, sözü edilen hizmetlere konu malların serbest bölgelerden Türkiye'ye herhangi bir biçimde girişi olmadan yabancı bir ülkeye gönderilmesi koşuluyla sağladıkları kazançları, AB üyeliğinin gerçekleşeceği yılın vergileme dönemi sonuna kadar gelir ve kurumlar vergisinden istisna tutulmuştur.

Üretici firmaların üretim yaptıkları ürünlerin FOB bedelinin minimum %85'lik kısmını yurtdışına ihraç etmeleri şartıyla, istihdam sağladıkları personel için ödeme yaptıkları gelir vergisinden müstesnadır (Gelir İdaresi Başkanlığı).

Bölgede sağlanan irat ve kazançların istenilen bir ülkeye serbest şekilde transfer edilmesi mümkündür. Mersin Serbest Bölgesi'nde modern altyapı, ulaşım ve haberleşme olanakları hazırlanmıştır. Bölgeye yurtdışından getirilen mallara gümrük vergisi uygulanmamaktadır. Akdeniz'deki en önemli limanlarından olan Mersin Limanı'nı yanı başında kurulan bölgenin kendisine özel rıhtımları da bulunmaktadır.

Bölgede faaliyette bulunacak yatırımcılar, kurdukları tesisleri Serbest Bölgeler, Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü'nün iznini alarak başkasına devredebilmektedirler. Bölge kullanılan para birimi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın kabul ettiği konvertibl dövizlerdir.

Firmaların üretim, hizmet ve idari personel ihtiyaçlarını Mersin'den öteki ülkelere kıyasla düşük ücretlerle karşılama imkanları mevcuttur.

Türkiye'de yatırım teşvik sistemi Genel Yatırım Teşvik Uygulamaları, Bölgesel Yatırım Teşvik Uygulamaları, Büyük Ölçekli Yatırım Teşvik Uygulamaları ve Stratejik Yatırım Teşvik Uygulamaları olmak üzere dört farklı rejimden meydana gelmektedir. Yabancı yatırımcılar da tıpkı yerli yatırımcılar gibi bu teşviklerden faydalanabilmektedir. Mersin İli, Yatırımın Bölgesel Yatırım Teşvik Uygulamaları kapsamında Bölge 3'de bulunmaktadır. Mersin'de yatırım yapılması durumunda Gümrük Vergisi Muafiyeti, Vergi İndirimi (%60), KDV İstisnası, SGK Prim Desteği, Faiz Oranı Desteği sağlanmaktadır.

e) İşsizlik Oranı

2017 Türkiye işsizlik oranı %9,9'ken Mersin'de ise işsizlik oranı %10,7'dir. Mersin bu işsizlik oranıyla Türkiye işsizlik ortalamasının üzerindedir. Mersin'de işgücüne katılım oranı %50,7; Türkiye'de işgücüne katılım oranı %50,8'dir.

Tablo 2.10: Türkiye ve Mersin işsizlik oranları

	2016	2017
Türkiye (Genel) İşsizlik Oranı (%)	12.0	9.9
Mersin İşsizlik Oranı (%)	10,4	10,7
Türkiye (Genel) İşgücüne Katılım Oranı (%)	52.4	53.2
Mersin İşgücüne Katılım Oranı (%)	50	49,9

f) Nitelikli Eleman Sayısı

TÜİK (2018) verilerine göre Mersin'de okullaşma oranı, eğitim ve öğretimin seviyesi Türkiye ortalamasının üstündedir.

g) Dış Ticaret Hacmi

Avrupa, Orta Asya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'nın geçiş güzergahlarında yer alan Türkiye'nin 2017 itibariyle ticaret hacmi 390.847 milyon ABD doları seviyelerindedir. Mersin'in toplam ticaret hacmi ise 22.325 Dolar'dır (TÜİK 2014). Mersin, Türkiye toplam ticaret hacminin %5,7'lik kısmını oluşturmaktadır.

h) Taşıt Sayısı

Türkiye'de 2017 itibariyle toplam motorlu kara taşıt sayısı 22.218.945'tir. Mersin'de ise motorlu kara taşıtlarının toplamı 591.474'tür (MTSO, 2017: 191).

ı) Göç Hızı

Mersin'nin 2016-2017 döneminde 54.492, verdiği göçün ise 55.393 kişi olduğu belirlenmiştir. Mersin'de net göç 901 olarak gerçekleşirken net göç hızı ise %0,5'tir. Mersin, net göç alan iller sıralamasında 24. sırada yer almaktadır (MTSO, 2017: 32). Türkiye genelinde 2016-2017 döneminde 2.684.820 kişi yaşadığı yerden ayrılırken; 34 il göç almış, 47 ili ise göç vermiştir. Mersin, göç alan iller arasında 8. , verdiği göç alan iller arasında ise 9. sırada bulunmaktadır. Sözü edilen dönemde, Mersin'in net göç hızının önceki döneme göre azalmış olmasında ilin aldığı göçlerde görülen belli oranda daralması, verdiği göçlerde ise yaşanan genişlemesinin etkili olduğunu

söylemek mümkündür. 2016-2017 döneminde verilen göçte belirlenen hızlı azalmada 20-29 yaş grubundaki nüfusun etkili olduğu görülmektedir (MTSO, 2017: 32-33).

2.1.1.2.1. Mersin Serbest Bölgesinin Kuruluşu

Türkiye’de ilk serbest bölge 1985’de Mersin’de kurulmuş; fakat faaliyetler 1987’de başlamıştır. Mersin Serbest Bölgesi’nin brüt alan toplamı 836.322 m²’dir. (MTSO, 2017: 123).

Tablo 2.11: Türkiye işsizlik oranı Mersin Serbest Bölge Alanı (MTSO, 2017: 123).

Bölgenin Toplam Brüt Alanı	836.322 m ²
Bölgenin Net Parsel Alanı	625.565 m ²
Kiraya Verilen Toplam Alan	603.086 m ²
Kiraya Verilebilir Toplam Alan	-

Türkiye’nin ilk serbest bölgesinin kurulduğu il olan Mersin, tarihsel ve kültürel bakımdan zenginliğinin yanında sanayi, ticaret ve tarımdaki faaliyetleriyle de önemli bir şehirdir. Ticari faaliyetleri açısından Türkiye’deki en büyük limanın Mersin’de yer alması; ayrıca karayolu, demiryolu ve hava yollarıyla Türkiye’nin her yerine, deniz yolu aracılığıyla da diğer ülke limanlarına ulaşabilmesi, Mersin’i ekonomik faaliyetlerin merkezi konumuna getirmiştir (MESBAS, 1999: 4).

Mersin’de bir serbest bölge kurmak amacıyla çalışmalar 1982’de yılında başlamış ve 12 Kasım 1983 tarih ve 83/7285 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kabul edilmiştir. Daha sonra, 85/9200 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla Mersin Serbest Bölgesinin sınır karamamesi yayımlanarak son şekli verilmiş ve 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu ile de uygulamaya konulmuştur (DTM, Aylık Rapor, Şubat 1998).

Bir anonim şirket olan MESBAŞ, 1 Temmuz 1986’te Mersin Serbest Bölgesi’ni işletmesi için kurulmuştur.

MESBAŞ, 3 Ocak 1987’de Mersin Serbest Bölgesi’nin açılmasından sonra 30 yıl süreli bir işletme sözleşmesi yaparak faaliyetlerine başlatmıştır.

MESBAŞ’ ın Mersin Serbest Bölgesinde yapacağı belirlenen görevleri ana başlıklarıyla şunlardır (www.mesbas.com.tr):

- Yatırım yapılmaya uygun açık alanlarla ilgili kira sözleşmelerinin yapılması,
- Açık alan kiralarnı tahsil edilip fon hesaplarına aktarılması,
- Yatırım alanlarının kullanıcı firmalara teslim edilmesi ve aplikasyonu,
- Zemin etüdü raporlarının yatırımcı firmalara verilmesi,
- Yatırım ve ticari süreçte su ve elektrik enerjisi sağlanması,
- Limanla ilgili genel hizmetlerinin sunulması,
- Depolarda yükleme ve boşaltma hizmetlerinin verilmesi,
- Tartı, büfe ve kafeterya işletmeciliği,
- Genel yeşil alan oluşturulması,
- Bölgenin altyapısının bakımı ve onarımı,
- Depo kiralama hizmeti,
- Açık stok sahası kiralamakla ilgili hizmetler,
- Kullanıcı firmalarca talepte bulunabilecekleri diğer hizmetler.

Türkiye'nin ilk serbest bölgesi olma özelliğine sahip olan Mersin Serbest Bölgesi'nde yapılan başarılı uygulamalar, ilerleyen dönemlerde kurulan serbest bölgeler için bir model olduğu gibi bunu teşvik edici bir nitelik de kazanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MERSİN SERBEST BÖLGESİNDEKİ SURIYELİ ŞİRKETLERİN FAALİYETLERİ

3.1. Türkiye'deki Suriyelilere Dair Genel Sayısal Bilgiler

Çatışma, zulüm ve şiddetten dolayı ülkelerinden ayrılmaya mecbur kalan Suriyelilerin sayısı her geçen gün büyük rakamlara ulaşmıştır. Savaşın başladığı 15 Mart 2011 tarihinden itibaren bu güne kadar geçen dönemde, Suriye nüfusunun yarısından fazlası (13,5 milyon insan) evlerinden ayrılmak durumunda kalmıştır. Evlerinden ayrılmaya mecbur kalan 6,3 milyon Suriyeli ülke içinde farklı yerlere giderken 5 milyon kadar kişi farklı ülkelere sığınmak durumunda kalmışlardır. Türkiye iç savaşın başladığı ilk günden itibaren açık kapı siyasetini benimsemiş ve sınır kapılarını Suriye'den gelen savaş mağduru insanlara açmıştır. 29 Nisan 2011 tarihinden bu yana Türkiye'de ikamet eden Suriyeli sayısında sürekli bir artış olmuştur. Tablo 3.1'de görüldüğü üzere 2011 yılında Türkiye'ye sığınan Suriyeli sayısı 14 bin civarındayken bu rakam 2013 yılında 225 binlere çıkmıştır. 2014'te 1,5 milyona, 2015'te 2,5 milyona, 2016'da 2,8 milyona ulaşmıştır. 2017'de 3 milyon 426 bine, 2018'de ise 3 milyon 586 bin olmuştur.

Tablo 3.1: Yıllara ait Göç Durumu – Suriye / Türkiye

2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
0	14.237	224.655	1.519.286	2.503.549	2.834.441	3.426.786	3.586.679

Kaynak: Türkiye Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Suriyeli Sığınmacılar Bildirisi, İstanbul, 2018.

Göç idaresi Genel Müdürlüğü, 15 Mart 2011 tarihinden bu yana Türkiye'deki biyometrik veri girişiyle kayıtları yapılan Suriyeli mülteci sayısının artarak toplamda 3 milyon 586 bin 679 kişiye ulaştığını açıklamıştır. Sözü edilen Suriyeli mültecilerin 1 milyon 931 bin 717'si erkekler, 1 milyon 629 bin 990'ı ise kadınlar oluşturmaktadır.

Tablo 3.2: Geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin halkın cinsiyet ve yaşlarına göre dağılımı

YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
TOPLAM	1.945.991	1.640.688	3.586.679
0-4	258.535	241.485	500.020
5-9	248.326	232.838	481.164
10-14	197.169	181.423	378.592
15-18	160.503	129.579	290.082
19-24	320.268	227.731	547.999
25-29	200.980	145.272	346.252
30-34	167.772	124.780	292.552
35-39	117.722	92.717	210.439
40-44	78.844	71.218	150.062
45-49	59.520	55.410	114.930
50-54	48.035	45.956	93.991
55-59	32.153	32.125	64.278
60-64	23.180	23.773	46.953
65-69	15.026	15.155	30.181
70-74	8.355	9.302	17.657
75-79	4.769	5.744	10.513
80-84	2.693	3.467	6.160
85-89	1.406	1.749	3.155
90+	735	964	1.699

Kaynak: TC. İç İşleri Bakanlığı Genel Müdürlüğü / Göç İdaresi Müdürlüğü; (www.goc.gov.tr; Erişim Tarihi: 10.05.2018).

Dikkat çekici bir durum olarak geçici koruma kapsamında yer alan Suriyelilerin önemli kısmını erkeklerin oluşturmasıdır. Yaş aralığı tablosuna göre Suriyeli bayanların rakamı Suriyeli erkeklerin rakamından fazla olduğu tek yaş aralığı 60-90+ yaş arasındadır. Geçen ay açıklanan verilere göre her yaş grubundan sayı artmıştır. Şubat 2018'de 470 bin 810 olan 0-4 yaş arası çocukların rakamı Mart ayında 9 bin 845 kişi artarak 480 bin 655 kişiye ulaşmıştır.

Tablo 3.3: Geçici koruma kapsamında olan Suriyelilerin geçici barınma merkezlerine göre dağılımı

İL	GBM ADI	GBM MEVCUDU
Şanlıurfa (3)	Ceylanpınar	16.424
	Harran	9.611
	Suruç	15.530
Adana (1)	Sarıçam	27.067
Kilis (2)	Öncüpınar	4.225
	Elbeyli	10.478
Kahramanmaraş (1)	Merkez	13.629
Hatay (3)	Altınözü	7.883
	Yayladağı	4.323
	Apaydın	4.395
Osmaniye (1)	Cevdetiye	14.097
Malatya (1)	Beydağı	8.740
Gaziantep (1)	Nizip 2	3.656
TOPLAM		130.881
GEÇİCİ BARINMA MERKEZİ DIŞINDA SURİYELİ		3.475.327

Kaynak: TC. İç İşleri Bakanlığı Genel Müdürlüğü / Göç İdaresi Müdürlüğü; www.goc.gov.tr (Erişim Tarihi: 10.05.2018).

Göç idaresi, geçici barınma merkezlerinde kalmakta olan Suriyelilerin sayılarını da açıklamıştır. Buna göre kamplarda 10.05.2018 tarihi itibarıyla 210 bin 407 kişi yaşarken, 3 milyon 370 bin 232 kişi ise kamp harici alanlarda yaşamaktadır. Kamplarda yaşayan Suriyeli sayısının her geçen gün azaldığı kamp dışında yaşayanların sayısının da günden güne artış gösterdiği görülmektedir. Geçici barınma merkezlerinde kalmakta olan Suriyelilerin sayısı 9 Mayıs 2019 tarihli göç idaresi verilerine göre 130 bin 881 kişi olarak açıklanmıştır. Bu sayı bir önceki ay olan Nisan 2019'da 136 bin 880 kişi, 2017'nin Aralık ayında ise 228 bin 251 kişiydi. Bu veriler dikkate alındığında göre kamplarda yaşamakta olan Suriyeli sayısı 2018'in ilk aylarından başından 9 Mayıs 2019 tarihine kadar 97 bin 370 kişi azalmıştır. Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin sadece %3,62'lik kısmı kamplarda yaşamaktadır.

Geçici koruma kapsamında olan Suriyelilerin sayısı incelendiği zaman, sığınmacı sayısının en fazla olduğu iller arasında Şanlıurfa, Adana, Kilis ve Gaziantep ön plana çıkmaktadır. Mardin, Adıyaman ve Malatya illeri ise en az sayıda sığınmacı barındıran iller olmuştur.

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresinin 22 Mart 2018 tarihli verilerine göre Suriyelilerin en fazla ikamet ettiği 10 şehir ve bu şehirlerdeki Suriyeli yoğunluğu Tablo 3.4'te sayılarla verilmiştir. En çok Suriyeli barındıran şehir 546 bin 326 kişi ile İstanbul, Suriyelilerin en az olduğu şehir ise 47 kişi ile Bayburt olarak görülmektedir. Bayburt'u 61 kişi ile Artvin, 78 kişi ile Bartın takip etmektedir. Suriyelilerin yerli nüfusa oranla en yoğun yaşadığı il % 95,45 gibi büyük bir oranla Kilis'tir. Kilis'te kayıtlı Suriyelilerin sayısı, Türk vatandaşlarının sayısından 6 bin 200 kişi daha azdır. Suriyelilerin yoğunluğunun en düşük olduğu şehir ise % 0,03 ile Antalya'dır. Antalya'da 713 Suriyeli kayıt altında görülmektedir.

Tablo 3.4: Suriyeli Göçmenlerin İkamet Ettiği Şehirler Sıralaması

ŞEHİR	SAYI	İL NÜFUSU İLE KARŞILAŞTIRMA
İstanbul	546 bin 326	%3,63
Şanlıurfa	472 bin 783	%21,75
Hatay	427 bin 508	%26,56
Gaziantep	432 bin 856	%21,34
Mersin	201 bin 689	%11,12
Adana	236 bin 695	%10,66
Bursa	170 bin 264	%5,69
İzmir	142 bin 824	%3,31
Kilis	114 bin 814	%80,55
Konya	106 bin 426	%3,91

Kaynak: TC. İç İşleri Bakanlığı Genel Müdürlüğü / Göç İdaresi Müdürlüğü; www.goc.gov.tr ; (Erişim Tarihi: 10.05.2019).

İçişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamalarda 8 Mart 2019 tarihi itibarıyla Türk vatandaşlığına geçen verilen Suriyeli vatandaşın sayısı 79 bin 894 kişi olarak ifade edilmiştir; 2018 Kasım'ı itibarıyla son 8 yıl içinde Türkiye'de doğan Suriyeli bebek sayısı ise 405 bin 521'dir.

İçişleri Bakanlığı tarafından yapılan 16 Nisan 2019 tarihli açıklamaya göre Suriye'ye dönen Suriyeli sayısının 321 bin 93 kişi olduğu ifade edilmiştir.

15 Kasım 2018’de Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yapılan açıklamalara göre Türkiye’de çalışma izni almış olan Suriyeli sayısının 32 bin 199 kişi olduğu anlaşılmıştır (Mülteciler Derneği, 2019).

3.2. Türkiye Çalışma Hayatında Suriyeli Mülteciler

Sığınmacıların neredeyse tamamına yakınının (%94,7) ekonomik sıkıntılar yaşadıkları bilinmektedir. Yerinden edinilmiş insanlar ülkelerinden ayrılırken getirebildikleri maddi varlıkları varsa bitmiş, aldıkları kısıtlı yardımlar zaten yeterli olmadığı ve çalışma hakkı verilmediği için ek gelir elde etme imkanı da bulamayan sığınmacılar çok ağır bir ekonomik sıkıntıyla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Sığınmacılara yapılan yardımlar, yeterli olmadığı, geçici ve sınırlı olduğu için kendi ekonomik özgürlüklerine sahip olamayan ve sürekli birbirinin yardımına ihtiyaç duyan kişilerin, STK’lardan veya başka yardım kuruluşlarından aldıkları ayni ya da nakdi yardımlar, onların hayattaki geri kalmışlığına ve yoksulluğuna çözüm olamamaktadır. Çalışma izni alamamış sığınmacılar ise genellikle kayıt dışı olarak istihdam edilmekte ve bu çalışmalarının karşılığı olan ücretleri bile almaları mümkün olamamaktadır. Sığınmacılar, marjinal olarak nitelendirilen işlerde çalışmak zorunda kalarak veya başka bir ülkede olan yakınlarından yardım alarak hayatlarını sürdürmektedirler (Kalaycı, 2014: 10).

3.2.1. Türkiye’deki Suriyelilerin Çalışma Hakları Konusundaki Yasal Mevzuat ve İlgili Düzenlemeler

Türkiye’de yabancıların çalışabilme şartları, 15.01.2016 tarihinden önce 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun hükümleri uyarınca düzenlenmekteydi. Suriyeli sığınmacılar da Türkiye’ye girdikleri ilk dönemlerde söz konusu kanun çerçevesinde işlemlere tabi tutulmuşlardır. Ancak kanun kapsamında yer alan “yabancı” kavramından dolayı mevcut Suriyeli sığınmacıların %3’lük kısmının altında olan bir nüfusu bu kanundan yararlanmış, çok düşük sayıda Suriyeli sığınmacı çalışma hakkı kazanabilmiştir. 2011 yılının Nisan ayı sonrasında Suriyelilerden pasaportuyla Türkiye’ye giren 80.000 civarında birey için kayıtlarının alınması ve ikamet izinleriyle ilgili işlemlerin yapılması, bunu takiben de çalışmalarını için gerekli müsaadenin verilmesi konularında dikkat çekici imkânlar sağlanmıştır. Ne var ki pasaportu olmayan veya düzensiz/illegal yolları kullanarak Türkiye’ye

girenlerin ikamet ve çalışma izni almaları konusunda çok büyük sorunlarla karşılaşmıştır (Erdoğan, Ünver, 2015: 41). ÇSGB tarafından yürütülen çalışma kapsamında, 2013 yılında çıkarılmış olan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, çalışma iznine sahip olma yolunu, uluslararası koruma kapsamında olanlar için açarken geçici koruma statüsünde faydalananların durumuna dair bir düzenlemeye gidilmemiştir. 2014 yılının Ekim'inde çıkarılan "Geçici Koruma Yönetmeliği" ve 2016 yılının Ocak'ında yürürlüğe giren "Geçici korumadan Sağlanan Yabancılar Çalışma İzni Verilmesine İlişkin Yönetmelik", Türkiye'nin bu konuda aldığı en önemli karar olmuştur (Üstün, 2016: 5).

22 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği m. 29 uyarınca; Geçici Koruma Kimlik Belgesi sahibi olan kişiler, Bakanlar Kurulu tarafından tespit edilecek coğrafi alanlarda, iş kollarında ve sektörlerde ÇSGB' ye müracaat ederek çalışma müsaadesi alabilecekleri ve geçici koruma süreleri bittiğinde ise bu kapsam içinde verilmiş olan çalışma izinlerinin sonlanacağı ifade edilmiştir (Resmi Gazete, Geçici Koruma Yönetmeliği).

Ancak yönetmeliğin kabul edildiği 22 Ekim 2014'te, Suriyeli sığınmacıların çalışma yaşamına yasal olarak girmelerini temin edecek bir düzenlemenin, Türkiye'nin yoğun politik gündemden dolayı yürürlüğe girmesi gecikmiş ve "geçici koruma altında bulunan" Suriyeli sığınmacıların çalıştırılmaları ile ilgili yasaklar sürmüştür (Erdoğan, Ünver, 2015: 43). Suriye'den göç eden sığınmacıların çalışma izinleriyle ilgili düzenlemelerden sonuncusu ise, 2016 yılının Ocak ayında Bakanlar Kurulu toplantısında hazırlanması kararı verilen ve 2016 yılının Şubat'ından itibaren yayımlanan Başbakanlık Genelgesi'yle yapılmıştır. Söz konusu düzenlemeyle Suriyeli sığınmacılara, kendileri için geçici kimlik belgeleri düzenlendikten 6 ay sonra, yalnızca ikametlerinin bulunduğu kentlerde çalışma izni almak amacıyla müracaat etme hakkı verilerek, Suriyeli sığınmacıları çalıştırmak isteyen işyerlerine çalışanlarının toplam sayısının % 10'u oranında Suriyeli sığınmacı çalıştırabilmelerine olanak sağlanmıştır. Böylece Suriyeli sığınmacıların, çalıştıkları işyerlerindeki kazancı en az asgari ücret miktarında olmuştur. Sözü edilen düzenlemede bulunan bir başka husus, tarım sektöründe çalışmak isteyen Suriyeli sığınmacıların izinlerinin ise valiliklerin izinleriyle tespit edilmesine ve aynı biçimde eğitimci veya sağlık görevlisi olarak çalışmayı isteyenlerin çalışma izni alabilmek

için Milli Eğitim Bakanlığı, YÖK ve Sağlık Bakanlığı'nın görüşlerine müracaat edilmesine karar verilmiştir (Güven, 2016: 5). 2016 yılının Ocak ayında yapılan yasal düzenlemelerle Suriyeliler, Türkiye'de resmi olarak çalışma hakkına sahip olmuşlardır.

3.3. Suriyeli Sığınmacıların Çalışma Hayatında Karşılaştıkları Sorunlar

Suriyeli sığınmacılar Türkiye'de ikamet ettikleri yerlerde bağımsız veya bağımlı olarak çalışmaktadırlar. Bağımsız olarak çalışanlar genel olarak küçük esnaf olarak faaliyette bulunmakta ve bu işyerlerini işletenlerin yaşadıkları dil sorunlarından dolayı onlardan alışveriş yapanlar da çoğunlukla kendi vatandaşları olmaktadır (Lordoğlu, 2015: 428).

Bir iş yerine bağımlı olarak çalışan geçici koruma altındaki Suriyelilerin 2016 yılının Ocak ayından itibaren çalışma hakkına yasal olarak kavuşmaları, onların çalışma hayatında sorunlarla karşılaşmalarını veya kayıt dışı çalışmalarını engelleyememektedir.

Hatta Türkiye'de zaten yaygın olarak devam eden kayıt dışı işçilik ve çocuk işçiliği sorununun büyüyeceği anlaşılmaktadır. Kamp alanları dışında yaşayanlar yardımlardan tam olarak yararlanamadıklarından kimi zaman STK, uluslararası kuruluşların ya da yerel yönetimlerin yardımları gelse de adil ve eşit bir dağılım yapılmadığı için Suriyelilerin hayatlarını sürdürmek için para kazanmaya ihtiyaçları olmakta ve Suriyeliler yaptıkları işlerin ücretinin üçte biri kadar ücrete çalışmaya razı olmaktadır.

Hiç önlem alınmadığından dolayı meslek hastalıkları riski ve iş kazası oranları yüksek olan işyerlerinde çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Çalışanların önemli bir bölümü çocuklardan oluşmaktadır. Erişkin işçilere göre çocuk işçiler daha ucuz işçi statüsünde olmasından dolayı tercih edilmektedir (Dedeoğlu, 2016: 11-12). Standart çalışma sürelerinden daha uzun süre ve düşük ücretlerle çalışan Suriyeliler inşaattan tekstile, ağır sanayiden tarıma birçok iş alanında çok kişinin yapmaktan kaçındığı iş kollarında, daha düşük bir ücret mukabili çalışmaktadırlar. Daha düşük ücretlere çalıştıklarından ötürü bütün aile bireyleri, çocuklarda dâhil, çalışma hayatının içinde yer almaktadır (Kutlu: 2015: 7-8). İşverenler için Suriyeli sığınmacılar ucuz işgücü

olarak görüldüklerinden dolayı tercih edilir olmaları, yerli işçilerle aralarında çatışma ve gerginlik yaşanmasına neden olmaktadır (Lordoğlu, 2015:427)

3.4. Türkiye İş Dünyasında Suriyeli Girişimciler

Göçmen, mülteci ve girişimciler, ekonomiye katkıda bulunmalarının yanında geliştirdikleri ticari ilişkilerden dolayı barışın sağlanmasında önyargıların kırılmasında, ve kültürlerarası etkileşim oluşmasında önemli bir role sahiptirler (Nişancı, 2015: 1). Girişimciliğin toplumsal refah düzeylerinde yükselme olmasında, atıl kaynakların ekonomik sisteme katılmasında, gelir dağılımının iyileşmesinde, istihdamın artmasında, ve yoksulluğun azaltılmasındaki etkisi kabul edilmekte (Marangoz, 2016: 65) ve bu tür girişimler birçok ülkede desteklenmektedir. Buradan hareketle esnaf girişimciliği açısından, mültecilerin hiç olmazsa kendini iş sahibi yaptıkları dikkate alınarak özendirilmeleri ve desteklenmeleri gerektiği açıktır.

Türkiye, dünyada en fazla sığınmacı ve mülteci nüfusunu misafir eden ülkedir. Türkiye, süreci sahiplenmesi ve güçlü yaklaşımı sayesinde, Birleşmiş Milletler ve sivil toplum örgütlerinin destekleriyle bu büyük krizle başa çıkmayı başarmıştır. Suriyelilerin önemli bir kısmı ev sahipleriyle birlikte yaşamakta; geçim kaynaklarını çok kritik bir noktaya konumlamaktadır. İş imkanları yaratmak ve geliştirmek, geçim kaynaklarının temel amaçlarından biridir. Stratejik dayanıklılık planlaması, yerel pazarda büyüme, iş yaratılması ve ev sahibi-Suriyeli topluluğun istihdam edilmesini amaçlamaktadır. Suriyelilerin Türkiye’de kurdukları şirketler, geçim kaynakları hedeflerine ulaşmanın yanı sıra, uyumla ilgili konuda da çok başarılı olmuşlardır (INGEV, 2017: 15).

3.4.1. Suriyeli Girişimciliği

Suriyeli şirketler ve Suriyeli girişimciliği, finansal ve sosyal entegrasyon denildiği zaman akla gelen konuların başında gelmektedir. Ev sahibi ülkenin ekonomisine ve istihdamına doğrudan katkısı olabilecek şirketler, sayı olarak 7.000’in üzerinde ve resmi rakamlara göre 1 ile 1,5 milyar dolar değerindedir (INGEV, 2017: 16). Kayıt dışı ve gayri resmi işletmelerle beraber ele alındığı zaman Türkiye’de faaliyette bulunan Suriyeli şirketlerin toplamının 10.000’in üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. 2017 yılında Suriyeliler, 90 milyon dolar civarında Suriyeli sermayesiyle, Türkiye’de 2.000’in üzerinde yeni şirket kurmuşlardı. Building

Markets tarafından yapılan “Hikâyenin Öteki Yüzü: Suriyeli Kobiler Üzerine Bir Pazar Araştırması” adlı çalışma, Türkiye’de faaliyette bulunan Suriyeli KOBİ’lerin sayısının yabancı yatırımcılar arasında Alman yatırımcıların arkasından ikinci sırada olduğunu ortaya koymaktadır (Hikâyenin Öteki Yüzü). Sözü edilen 7.267 şirketin büyük bir bölümü İstanbul ve Gaziantep’te kurulmuştur; bu şirketlerin %74’ü 10 ya da daha az çalışanı olan mikro ölçekli şirketler, %24 kadarı da 10 ile 50 çalışanı olan küçük ölçekli şirketler ve diğer %2’lik kısım ise 50-250 çalışanlı orta ölçekli şirket konumundadır. Suriyelilere ait KOBİ’ler aşağı yukarı 4,5 yıldır Türkiye’de faaliyette bulunmakta ve ortalama yıllık gelirleri de 463.201 dolar seviyelerindedir. Türkiye genelinde bulunan Suriyelilerde %10 olan üniversite bitirme oranıyla karşılaştırılınca, %67 oranında üniversite mezunu olan Suriyeli işletme sahiplerinin, iyi bir eğitime sahip oldukları anlaşılmaktadır.

3.4.2. Suriye Sermayeli Şirketler

Türkiye’de kurulan Suriye Sermayeli Şirketlerle ilgili veriler, TOBB’un verilerinin değerlendirildiği TEPAV’ da her ay kamuoyunun dikkatine sunulan Suriye Sermayeli Şirketler Bülteni incelenerek ulaşılmaktadır.

Türkiye’de kurulan her yeni 40 şirketten 1 tanesi Suriyelilere ait olup; 2015 yılında Suriyeli ortaklı şirketin toplam şirketler arasındaki payı %2.52’ye ulaşmıştır (Çakıcı, Yılmaz ve Çakıcı, 2016: 2).

2019 yılının Mart ayında elde edilen verilere göre bir önceki yıla karşılaştırıldığında yabancı ortak sermayesinde %85 artış olduğu, Suriye ortak sermayesinde ise %23 azaldığı görülmüştür.

2019 yılının Mart ayında Suriye ortak sermayeli 73 şirket kurulmuştur. Suriye ortaklı şirketlerin ortak sermayeleri toplamı 14,1 milyon TL olarak tespit edilmiştir. Yine Mart 2019’da Suriye ortak sermayeli kurulmuş olan şirket sayısı, 2018’in Mart ayına göre %47,5; Suriye ortak sermayesi ise %22,7 oranında azalma göstermiştir. 2019’un Şubat ayına göre ise Suriye ortak sermayeli kurulan şirketlerin sayısı %2,8; Suriye ortak sermayesi %8,5 oranında artış göstermiştir.

TEPAV verilerine göre 2019'un Mart ayına yabancı ortak sermayeli kurulmuş olan 1.082 şirketin, 73'ü (%6,7) Suriye ortak sermayeli olup yabancı ortak sermayesinin %4,9'luk kısmını meydana getirmektedir.

Suriye ortak sermayeli kurulan şirket sayısının 2019'un Mart ayı itibariyle en yüksek olduğu il İstanbul'dur. İstanbul'un ardından; Mersin, Bursa ve Hatay illeri gelmektedir. Suriye ortak sermayesi göz önünde bulundurulduğunda ise İstanbul yine ilk sırada bulunmaktadır.

Tablo 3.5: İllere göre Suriye ortak sermayeli kurulan şirket sayısı (Mart 2019)

	Şirket Sayısı	Toplam Sermaye (Bin TL)	Suriye Ortak Sermayesi (Bin TL)
İstanbul	49	12.200	8.303
Mersin	17	4.750	3.515
Bursa	2	1.600	1.600
Hatay	2	450	50
Adana	1	300	300
Yalova	1	300	75
Antalya	1	150	75

Kaynak: TOBB, TEPAV Hesaplamaları

Tablo 3.6: İllere göre Suriye ortak sermayeli kurulan şirketlerin yabancı ortak sermayeli şirketlere oranı (Mart 2019).

	Suriye Ortak Sermayeli Şirket Sayısı	Yabancı Sermayeli Şirket Sayısı	Oran (%)
Mersin	17	39	8.303
Yalova	1	4	3.515
Adana	1	5	1.600
Hatay	2	22	50
İstanbul	19	688	300
Bursa	2	43	75
Antalya	1	64	75

Kaynak: TOBB, TEPAV Hesaplamaları

3.5. Mersin’de Suriye Ortak Sermayeli İşletmeler

Ülkelerindeki iç savaş ortamından kaçan Suriyeliler, daha göç sürecinin başında, 2014 yılında Mersin’i yatırım yaptıkları bir merkeze dönüştürmüşlerdir. Yalnızca 2014 yılı içinde 170 şirket kurmak suretiyle, Mersin’i sözü edilen yıl içinde en fazla yabancı şirket kurulan iller arasında üçüncü sırasına yükseltmişlerdir. Bu rakamlar Mersin’i Ankara ve İzmir gibi büyük kentlerin bile önüne geçirmiştir. 2013 yılının Ocak ile Temmuz arasındaki dönemde 260 tane Suriyeli ortaklı şirket kurulmuşken; 2014’ün aynı döneminde ise 674 şirket kurulmuştur. Sözü edilen şirketlerin 170 tanesi Mersin’i tercih etmiştir. Bu tercihle Türkiye’de kurulmuş olan Suriyeli ortaklı şirketlerin %25’lik kısmı merkez olarak Mersin’i seçmiş oldular. Mersin’de önceki yıl aynı dönem içinde kurulan Suriyeli ortaklı şirket sayısı 46 taneydi. Bu bağlamda kurulan şirket sayısında 4 kattan fazla bir artış olmuş; söz konusu kuruluşlar, Mersin’den Suriye’ye yapılan ihracatı da kısa bir süre içinde 17.3 milyon dolardan 74.5 milyon dolara taşıyarak İhracatın %331 oranında artmasını sağlamışlardır. Mersin TSO’ nun açıklamalarına göre 2014 yılında kurulan şirketlerle Mersin’de sayıları 300’e yaklaşan Suriyeli ortaklı firmalar; lojistik, gıda, inşaat, tekstil üretimi ve ticareti, mobilya, makine, kozmetik, seyahat acenteliği, gemi acenteliği, reklam ajansı, gayrimenkul, eğitim danışmanlığı ve otomotiv gibi sektörlerde faaliyetlerini sürdürmektedirler (İş’te Kobi, 26.08.2014).

Mersin’de kurulan yabancı sermayeli şirket sayısında Türkiye genelinde olduğu gibi 2017 yılının ilk ayında gerçekleşen azalma, 2018’de yön değiştirerek artışa geçmiştir. Mersin’de 2018’in birinci ayı içinde ağırlıklı olarak Suriye sermayeli firmalar açılmıştır. 2017 yılının ilk ayında Türkiye’de kurulan yabancı sermayeli şirket sayılarına göre Mersin, bütün şehirler arasında %5,6’lık payla 4. sıradayken; 2018’in Ocak ayında %5,9’luk payla 2. sıraya yükselmiştir (Akdeniz, 11.04.2018).

3.5.1. Mersin’deki Suriyeli Esnaf

Mersin Esnaf ve Sanatkarlar Odası Birliği Başkanı Talat Dinçer, Mersin’de gayri resmi açıklamalara göre 320 bin Suriyeli Mülteci bulunduğunu ve 2016 yılı araştırmalarına göre 700’ün üzerinde Suriyeli Esnaf bulunduğunu belirtmektedir. Ancak bunun üç katı kayıt dışı işletme olabileceğinin tahmin edildiğini vurgulamaktadır. Dinçer Türk Esnafın uyduğu hiçbir kurala uymadan işyeri açan

Suriyelilerin haksız rekabet yarattığını 2016 yılının ilk üç ayında 250 Türk esnafın kepenk kapattığını ifade etmektedir. (www. Haberler.com 11 Mayıs 2016)

Suriyelilerin açtıkları iş yerleri tablo 3'te de görüleceği gibi başta market-bakkal, lokanta, kafe olmak üzere telefon satışı, dönerci, tekstil, giyim satış mağazası, parfümeri, kuyumcu gibi esnaf işletmeleri şeklindedir.

Tablo 3.7: Mersin'de yaşayan Suriyelilerin yaptıkları işlere göre dağılım

Suriyeli Esnafın Mersin'de yaptığı iş	Sıklık	%
Bakkal-Market	10	21,3
Kafe-lokanta	6	12,8
Tekstil	3	6,4
Telefon satışı	3	6,4
Dönerci	2	4,3
Giyim satış mağazası	2	4,3
Kuyumcu	2	4,3
Parfümeri	2	4,3
Ayakkabı dükkânı	1	2,1
Berber	1	2,1
Bilgisayar satış	1	2,1
Bijuteri	1	2,1
Çiçekçi	1	2,1
Elektrikçi	1	2,1
Emlakçı	1	2,1
İthalat-ihracat	1	2,1
Patiseri	1	2,1
Pişirim fırını	1	2,1
Sağlık merkezi	1	2,1
Spor salonu	1	2,1
Şarküteri	1	2,1
Tatlıcı	1	2,1
Ticaret	1	2,1
Toptan ticaret	1	2,1
Tüpçü	1	2,1
Toplam	47	100

Kaynak: Çakıcı vd., 2016: 5.

3.5.2. Mersin Serbest Bölgesinde Faaliyet Gösteren Suriyeli Şirketler

Mersin Serbest Bölgesi'nde Ocak 2019 sonu itibariyle Mersin Serbest Bölgesi'nde firma sayısı 2018 yılı Ocak ayına göre %11'lik düşüşle 418'e gerilemiştir. Mersin

Serbest Bölgesi'nde firma sayısı, 2012 yılının Kasım ayından bu yana en düşük düzeydedir (MTSO, Ocak 2019: 4).

Tablo 3.8: Mersin Serbest Bölgesinde Faaliyet Gösteren Suriyeli Şirketler

SIRA	FİRMA ADI	SEKTÖR
1.	AKDENİZ Tekstil Konfeksiyon Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi	TEKSTİL
2.	AL FAHED Plastik Dış Ticaret Limited Şirketi	DİĞER
3.	AL KANAR ELIAS HALAK Plastik Sanayi İç ve Dış Ticaret Limited Şirketi	PLASTİK SANAYİ, KİMYA VE ENDÜSTRİYEL, MAKİNE
4.	AL TAHHAN Haşere İlaçları Gübre Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi	KİMYA
5.	AL ŞİFA Zeytinyağı Gıda Sanayi Dış Ticaret Limited Şirketi	GIDA
6.	ALBARK Tekstil Ambalaj Malzemeleri Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi	TEKSTİL
7.	ALBASET TRADING Otomotiv Yedek Parça Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi	OTO YEDEK PARÇA
8.	ALBEKİR Oto Lastik İç ve Dış Ticaret Limited Şirketi	OTO YEDEK PARÇA
9.	ALBWADİ Gıda Bakliyat Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi	GIDA
10.	ALKADER TRADING Gıda Otomotiv Yedek Parça ve Sanayi Ticaret Limited Şirketi	OTO YEDEK PARÇA
11.	ALWAFİ Gıda Tekstil Ogto. İnşaat Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi	DİĞER
12.	ALİ MOHAMED HIJAZI OGULLARI Metalurji Plastik İnşaat ve Otomotiv Gıda Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi	METAL
13.	AVİCENNA Labs İlaç Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi	KİMYA
14.	BLUE LINE TRADING Gıda Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi	GIDA
15.	CHAMSI İthalat İhracat Gıda Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi (MSB Şubesi)	GIDA
16.	COSTACHEM Polimer Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi	KİMYA
17.	DAMAS Gıda Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi	GIDA

Tablo 3.8 (Devamı)

18.	EKRAM Gıda Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi	GIDA
19.	ELİTE PHARMACEUTICAL Ürünler Ticaret Limited Şirketi	SAĞLIK
20.	GAMA Bitkisel Ürünleri İlaç Kozmetik İnşaat Kimyasal Maddeler Sanayi Ticaret Limited Şirketi	SAĞLIK
21.	GOOD LAND Gıda İthalat İhracat Ticaret ve Sanayi Limited (MSB Şubesi)	GIDA
22.	HA DA Madencilik Dış Ticaret Limited Şirketi	METAL, DEMİR-ÇELİK-
23.	JAFAR Tekstil Deri Gıda Otomotiv Yedek Parça Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi (MSB Şubesi)	HAZIR GIYİM VE KONFEKSİYON
24.	JALKHI Zeytinyağı Gıda Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi	GIDA
25.	JAMAL HEJAZİ OĞULLARI Sac Çelik Döküm Mutfak Eşyaları İmalat İthalat İhracat Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi	METAL
26.	KAHİL Dış Ticaret Limited Şirketi (MSB Şubesi)	GIDA
27.	KASKOLES KAHVE İç ve Dış Ticaret Limited Şirketi	GIDA
28.	KEDCO Int. Gıda Üretim Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi	GIDA
29.	KOZMO LINE Kozmetik Sağlık Ürünleri Kimya Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi	SAĞLIK
30.	MA FRUITS CONSULTANTS Gıda Depolama Nakliyat İthalat İhracat Limited Şirketi	GIDA
31.	MED STARLINE Global Gıda Maddeleri Giyim Temizlik İş Makineleri Tarım Ürünleri Dış Ticaret Limited Şirketi	GIDA
32.	MOREX Gıda ve Elektronik Sanayi Ticaret Limited Şirketi	DİĞER
33.	MOTOSAN Otomotiv Yedek Parça Pazarlama Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi	MAKİNE YEDEK PARÇA
34.	MÜSTAKBEL Plastik Ürün Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi	HAZIR GIYİM VE KONFEKSİYON
35.	NMT TRADE Gıda Dış Ticaret Limited Şirketi	GIDA
36.	Nouri USMAN Konfeksiyon Tekstil Sanayi ve Dış Ticaret Limited Şirketi	TEKSTİL

Tablo 3.8 (Devamı)		
37.	OSCOM TRADING Gıda Otomotiv Yedek Parça Sanayi Ticaret Limited Şirketi	KİRALAMA
38.	PATIHILLS Gıda Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi	GIDA
39.	PHENOMENAL Bitkisel Sağlık Ürünleri Kimya Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi	SAĞLIK
40.	SANA Kimya Kozmetik Ürünleri Sanayi Ticaret İthalat İhracat Limited Şirketi (MSB Şubesi)	SAĞLIK
41.	SARAH DAYANIKLI TÜKETİM MALZEMELERİ İç ve Dış Ticaret Limited Şirketi	ELEKTRONİK
42.	SARİ Konfeksiyon Tekstil Sanayi ve Dış Ticaret Limited Şirketi	TEKSTİL
43.	SBBCO FOR SPICES Gıda Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi	GIDA
44.	SBBCO Int. Baharat Gıda Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi	GIDA
45.	SKY PHARMA İlaç Kozmetik Bitkisel Ürünler Gıda Tekstil Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi	KİMYA
46.	ŞAM Yaş Sebze Meyve Gıda Depolama İthalat İhracat Ticaret Limited Şirketi (MSB Şubesi)	GIDA
47.	TACO Kimya Sanayi Üretim Depolama ve Dış Ticaret Anonim Şirketi	KİMYA
48.	TEKNOYEM PREMİKS Tarım Sanayi ve Dış Ticaret Limited Şirketi	TARIM VE HAYVANCILIK
49.	ZEMZEM İç ve Dış Ticaret Limited Şirketi (MSB Şubesi)	GIDA

Kaynak: <https://www.mesbas.com.tr/firmalar.html> resmi internet sitesinden derlenmiştir.

Mersin Serbest Bölgesi'nde Mayıs 2019 sonu itibarıyla Mersin Serbest Bölgesi'nde faaliyette bulunan Suriye ortaklı firma sayısı 49 olarak tespit edilmiştir. Bu da Mersin Serbest Bölgesi'nde faaliyette bulunan firmalar içinde %11.7'lik bir orana tekabül etmektedir.

Mersin Serbest Bölgesindeki Suriyeli 49 şirketin 18 tanesi (%36.7) gıda sektöründe faaliyet göstermektedir. Gıda sektörünün ardından sağlık sektöründe 6 tane (%12), kimya sektöründe 6 tane (%12) şirket faaliyet göstermektedir. Bunun ardından tekstil sektöründe 3 tane (%6), metal sektöründe 3 tane (%6) ve hazır giyim sektöründe 2 tane (%4) faaliyette bulunan şirketler gelmektedir. Ayrıca Kiralama, Elektronik, Tarım ve Hayvancılık alanlarında faaliyet gösteren firmalar vardır, üç firma da diğer sektörlerde faaliyette bulunmaktadır.

SONUÇ

Bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler ve dünyanın küreselleşme sürecine bağlı olarak dış ticaret alanında liberal anlayış hız kazandırmıştır. Özellikle ulaşım ve iletişim alanında yaşanan ilerlemeler, ülkeleri birbirlerine iyice yakınlaştırmış ve özellikle uluslararası ilişkiler ve ticaret alanında önemli gelişmeler olmuştur. Gelişen ilişkilere bağlı olarak ortaya çıkan küresel rekabet iyice sertleşmiş ve yeni pazar arayışlarına giren firmalar, dünyaya açılmışlardır. Bundan dolayı uluslararası ticarete rekabete giren firmalar, üretim maliyetlerini düşürmek suretiyle yaygın teşvik politikalarının olduğu ulusal ve uluslararası alanlarda girişimlerde bulunma çabası içinde olmuşlardır.

Özellikle gelişmekte olan ülkeler; ülkelerine bir kaynak sağlamak için yurt içi tasarrufu teşvik ederek, sanayileşmiş ülkelerden sermaye transfer etmek suretiyle yüksek sermaye açığını kapatma yoluna gitmiştir. Bu çalışmalar yapılırken öteki ülkelerle birtakım ekonomik ilişkiler içine girmişlerdir. Gelişmiş ülkelerde ise genel olarak emek etkeni, sermaye etkenine kıyasla kısıtlı olduğundan dolayı işgücünün üretime dahil edilmesi, sermaye etkenine oranla yüksek maliyete neden olmaktadır.

Uluslararası ticaret alanındaki engellerin azalması, sermayenin serbest dolaşıma girmesi, artan rekabet ve işgücünün mobilitesinin artması ve dünya ticaret alanından pay almak isteyen organizasyonları, daha aktif olmaya zorlamaktadır. Küreselleşme süreciyle rekabet, artık ülke sınırlarını aşarak global bir niteliğe kavuşmuştur. Mal ve hizmetlerle sermayenin uluslararası alanda serbest dolaşımında olması, engellerin tamamıyla ortadan kaldırılması ya da azaltılması, sözü edilen sürecin finansal boyutunun dinamiklerini oluşturmaktadır. Bu dinamiklerin etkisiyle ülkeler arasındaki ekonomik ilişkiler gelişmiş; ülkelerin birçoğu, küreselleşen ekonomiyle birlikte dünya ile bütünleşmeye başlamıştır. Küreselleşme sürecinin, uluslararası ticaret alanındaki aktörlerin sermaye hareketlerinden etkilenme düzeyleri, bu süreçte yaşanan ekonomik dengesizlikler, küreselleşen bu sürece uyum göstermek için yapılan ekonomik yapısal dönüşüm süreçleri, özellikle gelişmekte olan ülkelerde birçok soruna neden olmaktadır.

Gelişmekte olan birçok ülke, sözü edilen sorunları çözmek amacıyla liberalizasyon politikalarını izlemeye başlayarak sermaye akımları üzerindeki denetimlerini tek tek

kaldırılmış, uluslararası piyasada dolaşımda olan sermaye gelişmekte olan ekonomilere yönelmiştir. Serbest bölgeler, sermaye ve mal hareketlerinden daha çok yararlanmak amacı ile geliştirilmiş ticari rejimlerden biridir. Türkiye'nin Serbest Bölgelerinin ülke ekonomisine potansiyel getirisinde birbirine zıt görüşler savunulsada, bu tez araştırması kapsamında sonucun Serbest Bölgelerin ülke ihracatına katkılarının olumlu yönde olduğu düşünülmektedir. Serbest Bölgelerin, depolama, ambalajlama, yüksek teknolojiye dayalı imalat ve bu konularla ilgili ithalat ve ihracat işlerinin yapılmasını sağlayabileceği düşünülebilmektedir.

Türkiye'de 1985'te çıkarılan kanunla; ihracata dönük üretimi ve yatırımı özendirmek, işletmeleri ihracata teşvik etmek, ülkeye doğrudan teknolojinin ve yabancı yatırımların girişini hızlandırmak, uluslararası ticaret hacmini geliştirmek amacıyla birçok faaliyet yapılmıştır. Bu süreçte ilk olarak 1985'te Mersin Serbest Bölgesi ve Antalya Serbest Bölgesi kurulmuştur. Bunu diğer Serbest Bölgeleri takip etmiştir.

Çatışma, zulüm, şiddet ve diğer sebeplerden dolayı ülkelerinden ayrılan Suriyelilerin sayısı her geçen gün büyük sayılara ulaşmıştır. Savaşın başladığı 15 Mart 2011 tarihinden itibaren bu güne kadar geçen dönemde, Suriye nüfusunun yarısından fazlası (yaklaşık 13,5 milyon insan) evlerinden ayrılmak durumunda kalmıştır. Evlerinden ayrılan 6,3 milyon Suriyeli ülke içinde farklı yerlere giderken 5 milyon kadar kişi farklı ülkelere sığınmak durumunda kalmışlardır. Türkiye iç savaşın başladığı ilk günden itibaren açık kapı siyasetini benimsemiş ve sınır kapılarını Suriye'den gelen insanlara açmıştır. 29 Nisan 2011 tarihinden bu yana Türkiye'de ikamet eden Suriyeli sayısında sürekli bir artış olmuştur. Bu sayı, 2018 yılında 3 milyon 586 bin olmuştur.

Sığınmacıların neredeyse tamamına yakınının (%94,7) ekonomik sıkıntılar yaşadıkları bilinmektedir. Yurtlarını terketmiş bu insanlar ülkelerinden ayrılırken getirebildikleri maddi varlıkları varsa bitmiş, aldıkları kısıtlı yardımlar zaten yeterli olmadığı ve çalışma hakkı verilmediği için ek gelir elde etme imkânı da bulamayan sığınmacılar çok ağır bir ekonomik sıkıntıyla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Sığınmacılara yapılan yardımlar; yeterli olmadığı, geçici ve sınırlı olduğu için kendi ekonomik özgürlüklerine sahip olamayan ve sürekli birbirinin yardımına ihtiyaç

duyan kişilerin, STK'lardan veya başka yardım kuruluşlarından aldıkları aynı ya da nakdi yardımlar, onların hayattaki geri kalmışlığına ve yoksulluğuna çözüm olamamaktadır. Bu sebeplerden dolayı Türkiye'de bulunan Suriyeliler bir şekilde geçimlerini de sürdürmek zorunda olduklarından kanunların izin verdiği ölçüde iş hayatı içinde çalışan veya işveren olarak yer almışlardır. Yakın geçmişte yabancı ortaklı şirketlerin de (Örneğin; Suriyeli Ortaklı Şirketler) ticaret hacminin artmasında ve istihdam yaratılmasında önemli bir katkısı olmuştur. Bu bağlamda son beş altı yıldır Türkiye'de kurulan her yeni 40 şirketten 1 tanesi Suriyeli ortaklı olup; 2015 yılında Suriyeli ortaklı şirketin toplam şirketler arasındaki payı %2.52'ye ulaşmıştır.

Ülkelerindeki iç savaş ortamından kaçan bazı Suriyeliler, daha göç sürecinin başında, 2014 yılında Mersin'i yatırım yaptıkları bir merkeze dönüştürmüşlerdir. Yalnızca 2014 yılı içinde 170 şirket kurmak suretiyle, Mersin'i sözü edilen yıl içinde en fazla yabancı şirket kurulan iller arasında üçüncü sıraya yükseltmişlerdir. Bu sıralama Mersin'i Ankara ve İzmir gibi büyük kentlerin bile önüne geçirmiştir. Mersin Serbest Bölgesi'nde Mayıs 2019 sonu itibariyle faaliyette bulunan Suriyeli ortaklı firma sayısı 49 olarak tespit edilmiştir. Bu da Mersin Serbest Bölgesi'nde faaliyette bulunan firmalar içinde %11.7'lik bir orana tekabül etmektedir.

Ülkemizde ilk kurulan serbest bölgelerin başında olan Mersin'in, son dönemlerde yabancı ortaklı şirketlerin de katılımıyla (örneğin, Suriyeli ortaklı şirketler) Mersin Serbest Bölgesi'nin, Mersin limanından faydalanarak ihracata yapılan yatırımlarından dolayı bu ilin sahip olduğu potansiyel itibariyle hem "Serbest Ticaret Bölgesi" hem de "Serbest Üretim Bölgesi" kurmaya elverişli olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca bu yatırımlarla birlikte geniş istihdam alanları yaratılabilir, yeni girişimlere aday gösterilebilir ve bu durumun işsizlik sorununun fazlasıyla yaşandığı ülkemiz için fayda sağlayabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ağaç, G. Baki, B., Peker, İ., Ar, İ. M., 2015. Çok Kriterli Karar Verme Tekniklerini Kullanarak Serbest Bölge Yer Seçimi: Doğu Anadolu Bölgesi Örneği, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:30, Sayı:1, Yıl:2015: 79-114.
- Akçay, D. (1998). "Serbest Bölgeler ve Serbest Bölge Faaliyetlerinin Esasları", *Dış Ticaret Dergisi*, Nisan: 3.
- Akdeniz, *Açılan Şirket Sayısında Patlama*, 11.04.2018, <https://mersinakdeniz.com/acilan-sirket-sayisinda-patlama-45560.html>; [26.03 2019].
- Akyürek, T. E. (1982). *Serbest Bölge Tanımı, Dünyada ve Türkiye'de*, Ekonomik Yayınlar Dizisi, No:14. İTO, İstanbul.
- Alpar, C. (1985). *Dünyada ve Türkiye'de Serbest Bölgeler*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Altay, F. (2016). "Dünyada Ve Türkiye'de Serbest Bölge Uygulamaları "Konya'nın Sosyo-Ekonomik Potansiyeli ve Serbest Bölge Analizi ", *Serbest Bölgeler Kanun Tasarısı - Yeni Düzenlemeler*, Konya Ticaret Odası, Konya.
- Atalay, İdil. (1986). *Serbest Bölgeler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Atik, A.H. 1998. *Serbest Bölge ve Türkiye'de Serbest Bölgeler*, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., Araştırma Müdürlüğü GA/98-1-1, Ankara.
- Azad, N. ve Rostamya, Y. (2012). "Gelişmekte Olan Serbest Bölge Pazarlarında Bilgi Teknolojilerinin Rolü", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1 (7):1017-1022.
- Bağnaçık, Atila. (1999). *Türkiye'de Belgelerle Uygulamalı Serbest Bölgeler ve Avantajları*, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul.

- Bakır, Sonnur. (1984). *Serbest Bölgeler Genel Bir Değerlendirme*, TBMM Kütüphane-Dokümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü Yayınları: 7, Ankara: TBMM Basımevi.
- Basmacı, A. (1987). *Serbest Bölgeler ve Türkiye Uygulaması*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Bürken, S. (2013, 17 Aralık). Özel Ekonomik Bölgeler Kavramı. <http://kobihaberler.com/index.php/ozel-ekonomik-bolgeler-kavrami/> [17.12.2018].
- Çakıcı, A., Yılmaz, Ş. Y. ve Çakıcı, C. (2016). Mülteci Esnaf Sorunları: Mersin'deki Suriyeli Esnaf Üzerinde Bir Araştırma, *ICOME*, İstanbul.
- Dedeoğlu, N.(2016). "Yaşam Koşulları". Savaş, Göç Ve Sağlık. Ankara, Türk Tabipleri Birliği Yayınları.
- Durmuş, Cem Niyazi ve Toroslu, M. Vefa. (2010). *Serbest Bölgeler*, Ankara.
- Düzenli, Celal. (2006). *Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri: Serbest Bölgeler Açısından Bir Analiz*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Ebiri, Reşat. (2006). *Serbest Bölgelerin Ekonomiye Etkileri ve Türkiye Uygulamasının Mali Yönden İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Erçakar, M. E. (2005). "Serbest Bölgelerin Ülkemiz Ekonomisindeki Yeri Ve Önemi", *İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 6 (2).
- Erdoğan, Engin (1985). *Serbest Bölgeler ve Türkiye'de Bir Model Denemesi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 110, Eskişehir.
- Erdoğan, Engin ve Ener, Meliha (2005). *Küresel Pazarların Ekonomik Üsleri Serbest Bölgeler Teori, Uygulama ve Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye'deki Gelişimi*, Nobel Yayınları, Ankara.

- Erdoğan, M. ve Ünver, C. (2015). “Türk İş Dünyasının Türkiye’deki Suriyeliler Konusundaki Görüş, Beklenti ve Önerileri”. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (Tisk). Ankara, 17.
- Erkan, Hüsnü ve Tatlıdıl, Rezan. (1990). *Serbest Bölgelerde Uygulanacak Teşvik Tedbirlerinin Sektörlere Katkıları Yönünden İncelenmesi*, TOBB Yayınları, 175, Ankara.
- Facchini, G. ve Willmann, G. (1999). “Gümrüksüz Bölgelerden Kazanımlar”, *Journal Of International Economics*, 1(3):403-412.
- Groß, Steffen R. (2006). *Freizonen Als Instrument Evolutorischer Strukturpolitik*, Germany: Verlag P.C.O.
- Gruber, H. (1982). “Serbest Ekonomi Bölgelerine Karşı Bir Teori”, *Weltwirtschaftliches Dergisi*. 1(1):39-61.
- Güçer, L. (1976). *İktisat Tarihi (Ders Notları)*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Gümüş, E. (2007). “Serbest Bölgelerde Vergi Uygulamalarının Değerlendirilmesi”, *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 1(2). (48-55).
- Güner, Sedat, (1995). *Serbest Bölgeler*, Anadolu Matbaacılık, İzmir.
- Güven, E. (2016). “Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’deki Çalışma Durumları Ve Türkiye Ekonomisine Etkileri”. İlem Blog. <http://blog.ilem.org.tr/suriyeli-siginmacilarin-turkiyedeki-calisma-durumlari-ve-turkiye-ekonomisine-etkileri/> [12.02.2019].
- <http://www.enerjiatlas.com/sehir/> , Şehirlerin Elektrik Santrali Kurulu Güçleri ile Üretim ve Tüketim Bilgileri [02.02.2019].
- <http://www.mersinhaberci.com/haber/14913/mersin-serbest-bolgede-firma-sayisi-azaldi.html> [08.03.2019].
- <https://www.dunya.com/ekonomi/mersinin-liman-avantaji-suriyeli-firma-sayisini-katladi-haberi-279899> [08.03.2019].
- https://www.harita.gov.tr/images/urun/il_ilce_alanlari.pdf [19.02.2019].

<https://www.sektorelyayin.com.tr/ekonomi/mersin-serbest-bolgesi-nde-470-firma-8-bin-300-istihdam-h509.html> [19.02.2019].

<https://www.isguc.org/?p=article&id=229&cilt=6&sayi=2&yil=2004>, [18.12.2018].

<https://vergidosyasi.com/2017/04/06/5969/> [10.02.2019]

<https://www.gib.gov.tr/node/87909> [05.01.2019]

<https://www.tim.org.tr/tr/ihracat-yatirim-tesvikleri-yatirim-tesvik-sistemi.html>
[15.03.2019]

INGEV, (2017). Suriyeliler Tarafından Kurulan Şirketler İçin Potansiyel İyileştirme Alanları, Sosyal Öneriler ve Politikalar Kitapçığı, İstanbul.
http://ingev.org/raporlar/Suriyeliler_Tarafindan_Kurulan_Sirketler_Icin_Potansiyel_Iyilestirme_Alanlari.pdf [18.02.2019]

Işık, İsmail ve Çabuk, Mehmet. (2007). *Vergi, Muhasebe ve Dış Ticaret Uygulamaları Açısından Serbest Bölgeler*, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara.

Işık, İsmail. (2006). *Sorular ve Cevaplarıyla Serbest Bölgeler*, TESMER İzmir Şubesi Yayınları, No: 21, İzmir:13.

İncekara, Ahmet. (1986). *Dünyada ve Türkiye'de Serbest Bölgeler Uygulaması-Mevzuatı*, Temel Yayınları, Yayın No: 18, İstanbul.

İş'te Kobi, 279 Suriyeli Şirket Mersin'i Üs Edindi, İhracat 4'e Katlandı, 26.08.2014,
<https://www.istekobi.com.tr/kobi-bilgi-merkezi/haberler/279-suriyeli-sirket-mersin-i-us-edindi-ihracat-4-e-katlandi-h26429.aspx> ;[26.03 2019].

Kalaycı, Sami. 2014. Sığınmacıların Korunmasına Yönelik Türk Sivil Toplum Kuruluşları, İHH İnsani Yardım Vakfı İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, 12 Şubat 2014, https://insamer.com/tr/siginmacilarin-korunmasına-yonelik-turk-sivil-toplum-kuruluslari_55.html ; [12.03 2019].

Karaca, Hüseyin Akif. (2008). *Türk Yabancılar Hukuku Bakımından Serbest Bölgelerin Hukuki Rejimi*, Arıkan Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

- Karaduman, Naci ve Yıldız, Zafer. (2002). “Serbest Bölge Uygulamalarının Dış Ticaret ve Yabancı Sermayeye Katkıları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. C. 7, S. 1:133-152.
- Karakuzey, Mustafa. (2003). *Serbest Bölgeler ve İlgili Mevzuat*, Ünal Baskı ve Cilt Evi, İstanbul.
- Kocaman, Ç. (2007). “Serbest Bölgelerin Makroekonomik Etkilerinin Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3(3):50-54.
- Köroğlu, Ömer. (1999). “Serbest Bölgelerin Ülke Ekonomilerine Etkileri”. *Yaklaşım Dergisi*, S. 75:66-70.
- Kutlu, Z. (2015). Bekleme Odasından Oturma Odasına: Suriyeli Mültecilere Yönelik Çalışmalar Yürüten Sivil Toplum Kuruluşlarına Dair Kısa Bir Değerlendirme, Açık Toplum Vakfı ve Anadolu Kültür, İstanbul.
- Lordoğlu, K. (2015). “Beş Sınır Kenti Ve İşgücü Piyasalarında Değişim: 2011-2014”. Turkish Migration Conf. 2015 Selected Proceedings. London: Transnational Press London.
- Marangoz, M. (2016). Girişimcilik, İstanbul: Beta.
- MTSO, (2017). Ekonomik Rapor 2017, Mersin, <http://www.mtso.org.tr/tr/a/2017-mersin-ekonomik-raporu> , [21.01.2019].
- MTSO, Ocak 2019, Aylık Göstergeler Bülteni, <https://drive.google.com/file/d/1nnWxk3f0bFTbMxUcxaIyXIVYsSm2kerD/view> ; [20.05.2019]
- Muzhdabaeva, F. (2006). *Dünyada Ve Türkiye’de Serbest Bölge Uygulamaları: Ege Serbest Bölgesi’nin İzmir Ekonomisine Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.
- Mülteciler Derneği, (2019, Mayıs14) .Türkiye’deki Suriyeli Sayısı, <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> [19.05 2019]

- Nişancı, Z.N. (2015). Göçmen girişimcilik üzerine Pittsburgh'daki Türk girişimciler. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*. Erişim tarihi: 28 Eylül 2016. http://gkd.comu.edu.tr/images/form/dosya/dosya_847067.pdf; [25.04 2019].
- Okur, Selahattin. (1999). *Serbest Bölgeler*, TÜRK-İŞ Eğitim Yayınları, No: 22, Başak Matbaacılık, Ankara.
- Orhan, Ayhan. (2003). "Serbest Bölgelerin Sağladığı Avantajlar: KOSBAŞ Örneği", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5:117-131.
- Özdoğan, F. B. (2006). *Serbest Bölgeler*. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Öztürk, L. (2013). "Serbest Bölgelerin Geleceği:Türkiye Açısından Bir Değerlendirme", *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 19(9):78-81.
- Öztürk, N. (2012). *Dış Ticaret Kuram Politika Uygulama*. Ekin Yayınevi, Bursa.
- Öztürk, S. A. (2003). *Hizmet Pazarlaması*, Ekin Kitabevi, İstanbul.
- Parasız, İlker. (2007). *Modern Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- Pirenne, H. (1982). *Ortaçağ Kentleri Kökenleri ve Ticaretin Canlanması*, Dost Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Resmi Gazete, 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun; <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4817.pdf>; [12.03 2019].
- Resmi Gazete, Geçici Koruma Yönetmeliği, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf> ;[22.03. 2019].
- Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/10/20091007-2.htm> , [17.12.2018].
- Resmi,G.(2014). <http://Www.Resmigazete.Gov.Tr/Eskiler/2014/10/20141022-15-1.Pdf> [12.03 2019].

- Sarıca, M. (1983). *Siyasi Tarih*, 2. Baskı, Anı Yayıncılık, İstanbul.
- Sefiyanov, A. (2005). *Serbest Bölgeler ve Vergi Rekabeti*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Serbest Bölgeler Kanunu (3218 Sayılı), Madde 1, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3218.pdf>, [09.11.2018].
- Siroen, J. ve Yücer, A. (2014). “Serbest Ticaret Bölgelerinin Ticari Performansı”, *Dauphine Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1) :18-25.
- Sunguroğlu, Ayşe. (2003). *Dünyada ve Türkiye’de Serbest Bölgeler Dünyada ve Türkiye’de Serbest Bölge ve Kıyı Bankacılığı*, İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Şeker, Sakıp. (2001). “Türkiye’de Serbest Bölge Uygulamaları”, *Vergi Sorunları Dergisi*, Sayı: 155, Ağustos 2001:12-13.
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2019). Serbest Bölgeler İstatistikleri, <https://www.ticaret.gov.tr/serbest-bolgeler/serbest-bolgeler-istatistikleri> [15.02.2019]
- T.C. Ekonomi Bakanlığı, (2018). Ekonomi Bakanlığı Devlet Yardımları Rehberi, https://ticaret.gov.tr/data/5b87fac913b8761160fa1cf0/Devlet_Yardimlari_Rehberi.pdf, [21.01.2019].
- T.C. MEB, (2011). Ulaştırma Hizmetleri. Antrepo, T.C Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara.
- TC. İç İşleri Bakanlığı Genel Müdürlüğü / Göç İdaresi Müdürlüğü; www.goc.gov.tr [10.05.2018].
- Taylar, Yıldırım. (2008). *Türk Vergi Hukuku Açısından Serbest Bölgeler*, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara.
- Tekeli, İlhan ve İlkin, Selim. (1987). *Dünyada ve Türkiye’de Serbest Üretim Bölgelerinin Doğuş ve Dönüşümü*, 1. Baskı, Yurt Yayınları, Ankara.

Thomann, R. S. (1956), Free Ports And Foreign Trade. Cambridge: Cornell Maritime Press.

Ticaret Bakanlığı, *Serbest Bölgeler Haritası*, <http://sebatlas.gov.tr/index.aspx>, [18.12.2018].

Tiefenbrun S. (2013). United States Foreign Trade Zones Of the United States, Free-Trade Zones Of The World, and Their Impact On The Economy. *Journal of International Business and Law* 12(2). (171-180; <https://scholarlycommons.law.hofstra.edu/jibl/vol12/iss2/11/> [25.01.2019].

TOBB, TEPAV Hesaplamaları, Yabancı Sermayeli Şirketler Bülteni Suriye Sermayeli Şirketler, 29 Nisan 2019 tarihli bülten, file:///C:/Users/emay/Desktop/1.%20PLATON/1.%20MERSİN%20SERBEST%20BÖL/4.%20YABANCI%20SERMAYELİ%20ŞİRKETLER%20BÜLTENİ.pdf ; [22.03 2019].

Tomanbay, P. (2003). *Dış Ticaret Rejimi Ve İhracatın Finansmanı*. Hatiboğlu Yayınları, Ankara.

Toroslu, Vefa M. (2000). *Serbest Bölgeler*, (1.Baskı), Beta Yayınları, İstanbul.

TTGV, (2016). *DAP Bölgesi Yenilikçilik ve Girişimcilik İhtiyaç Analizi Projesi Ön Rapor*, Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı İktisadi İşletmesi, Ankara.

TUIK, Mersin nüfusu, yüzölçümü; http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059 [21.01.2019].

Tümenbatur, Atiye. (2012). “Serbest Bölgeler ve Türkiye Ekonomisine Katkıları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. C. 21, S. 3: 339-356.

UNCTAD, (1975). “The Use Of Free-Zones As a Means Of Expanding Of Diversifying Of Manufactures From Developing Countries”, *Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı*, Haziran: 13.

Uslugil, Abdurrahman. (2013). *Serbest Bölge Uygulamalarının Ekonomik Performans Üzerine Etkileri: Mersin Serbest Bölgesi Örneği*,

Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Üstün, N. (2016). "Suriyelilerin Türk İşgücü Piyasasına Entegrasyonu Sorunlar Öneriler". Ekonomik Araştırmalar Ve Proje Müdürlüğü Araştırma Raporu, Konya.

ÖZGEÇMİŞ

Bilge BALABAN YANIÇ

1989 yılında Adana'da doğdu. 2008-2010 yılları arasında Selçuk Üniversitesi - Meslek Yüksekokulu İşletme Bölümünü, 2010-2012 yılları arasında Dikey Geçiş Sınavını kazanıp Aksaray Üniversitesi - İşletme Bölümünü, 2012-2013 yılları arasında Farabi Programı ile Ondokuz Mayıs Üniversitesi - İşletme Bölümünü başarıyla tamamlamıştır. 2015 yılında İstanbul'da bir özel bankanın Genel Müdürlük - Tahsilat Birimi'nde çalışmaya başlamış olup, halen aynı bankanın Mersin Şubesi'nde Operasyon Servisinde Uzman Yardımcısı olarak çalışmaya devam etmektedir. 2016 yılında yüksek lisans eğitimine İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi - Uluslararası Finans ve Katılım Bankacılığı Bölümü'nde yüksek lisans eğitimine başladı.